CONVORBIRI LITERARE

No. 8. BUCUREŞTI, AUGUST, 1912. Anul XLVI.

UN PROFESOR: ERNEST LAVISSE.

Ernest Lavisse, «după o muncă neîntreruptă de douăzeci de ani, care nu i-a lăsat nici o zi liberă», publică într'o carte intitulată «Souvenirs», amintirele sale din copilărie şi tinereţă.

Mulţi studenţi în istorie de la Sorborna îşi amintesc cu dragoste cabinetul directorului de studii pentru istorie: cu ce emoţie parcurgeau imensele coridoare ale nouei clădiri şi urcau scara de peatră ce conduce la sălile de cursuri. Emoţie şi teamă dispăreau repede în faţa cordialei primiri a Domnului Lavisse. Nu remâneà de cât timiditatea inseparabilă de o convorbire cu un om adevărat superior. Ce sfaturi admirabile, ce regule de purtare înţelepte le dădeà marele învăţat! Practica sa îndelungată de om de şcoală, experienţă a vieţii, el o puneà la dispoziţia începătorilor; câţi dintre ei însă au avut înţelepciunea de a înţelege şi de a urmà aceste sfaturi? Mai mulţi ar repetà ceea ce spune el despre sine-însuşi: «L'homme qui je suis..... je sais quelle distance le sépare de l'homme qui je voudrais être.» Dar La Rochefoucauld n'a spus el oare de mult: «Nous n'avons pas assez de force, pour suivre toute notre raison»?

Lipsurile din educaţia sa, el le-a văzut foarte bine, şi de aceea a căutat să le înlăture la studenţii săi: «Fiţi tot de a una şi petutindeni, le zicea el într'o alocuţie, studenţi în istorie. Nu vă desinteresaţi de nimic, mai cu seamă aici în Paris unde istoria vă înconjoară din toate părţile. Vizitaţi bisericile, palatele şi casele vechi. Treceţi, din întâmplare, prin rue Denfert-Rochereau. Uşa unei mânăstiri pare încuiată; nu este decât închisă. Deschideţi-o; şi pătruzând în biserica întunecoasă, vezând

grilajurile groase de fer, văzând vălurile negre ale Carmelitelor, veţi înţelege mai bine caracterul şi renunţarea la lume a unei Louise de La Vallière.....»

«Nimeni nu ne spuneà nouă să intrăm în vr'un muzeu.. In Marais, cu toate acestea, locuiam în mijlocul secolului al XVII-lea; liceul Charlemagne este un vechi liceu al Jesuiţilor; tânărul duce d'Enghien, a fost elevul lor. Biserica lor, astăzi Saint-Paul-Saint-Louis, a fost construită de Ludovic XIII, a cărui inimă a fost depusă acolo;.... sub amvon, este îngropat Bourdaloue; o inscripţie simplă şi mândră anunţă: hic jacet Bourdaloue.

«Aproape de biserică, la dreapta, hotelul lui Mayenne, partizanul Guisilor, marele şef al Ligei, ridică faţada sa înnaltă din secolul al XVI-lea. In rue Culture-Sainte-Catherine, la hotelul Carnavalet, locuia M-me de Sévigné... Şi Place Royale, vecină, fu, în cadrul său nobil, un teatru strălucit al vieţii franceze din timpul regelui Enric şi al fiului său Ludovic; serbări, caruseluri, dueluri, o ilustrară. Nimeni nu ne spuneà nimic despre aceste lucruri... Cu toate acestea, am fi fost foarte mândri de a şti că locuiam aceste locuri istorice, succedând atâtor oameni mari, şi că învingătorul de la Rocroy erà «vechiul nostru camarad.»

«Cărţile noastre reci nu aveau nici o ilustraţie şi nu dădeau nici o descripţie... Puteam crede că Cicero şi Pericles fuseseră contimporani.... Cât despre Franţa, istoria literilor sale ne păreà o aşteptare în întunerec până în ziua când:

Enfin Malherbe vint, et le premier en France....

«Franţa admirabilă, marea Franţă inventatoare din secolele XI, XII şi al XIII ne rămase tot atât de necunoscută ca şi ignoranţilor clasici din secolele XVII şi al XVIII, care, chiar cei mai mari, spuseseră aşà de mari prostii despre ea; căci ei n'au înţeles nici poemele noastre, nici catedralele, nici turnurile primăriilor, nici sforţările noastre pentru a stabilì o societate bazată pe drepturi şi datorii; nimic din ceeace eram când steaua Franţei străluceà în aurora popoarelor ce se năştiau. Ei nu înţelegeau nimic dacă nu erà imitat sau inspirat de antichitate. Invinovăţesc educaţia clasică că a micşorat Franţa.

«Pe de altă parte, alte ţări, alte limbi, nu existau pentru noi: nu vedeam pe lume decât o Grecie, o Romă şi în urmă o Franţă, elevă veşnică a Romei şi a Greciei»....

Dar dacă cărţile erau fără viaţă, ce lecţii de istorie îi da mediul în care a copilărit! Satul său natal, Nouvion-en-Tierache, este aşezat în Picardia, provincie dela graniţă, teatru veşnic al războaelor. Spanioli şi Imperiali-les Kinserlicks, Condé răsvrătit şi Turenne credincios regelui, se luptară crunt aici. Mai târziu, Aliaţii o ocupară mult timp, şi bunica lui Lavisse îşi amintea de cazacii lui Alexandru. Unul din ei scăpă într'o zi pe tatăl lui Lavisse care erà să se innece. «Nu mă pot împedecà de a aveà multă recunoştinţă pentru acest Anton» scrie el.

Casa verilor săi, la Erloy, o casă veche de stil francez, cu ferestele înnalte cu geamurile lor mici, cu acoperământul drept «potrivit pentru clima noastră,» purtà inscripţia: facit en l'anne de la Paix 1660-Vive le Roy. «Când învăţai istoria mai bine, scrie Lavisse, ştiui că pacea de care erà vorba, erà glorioasa pace semnată în 1659 de cardinalul Mazarin, în insula Fazanilor, între apele Bidassodei. Mi se păreà că văd pe strămoşul meu, sătul de război, frecându-şi mânele de bucurie şi zicând: acum e timpul de clădit casă»! Astfel totul împrejurul său vorbià de Ludovic XIV şi de Napoleon. «Gândindu-mă serios într'o zi, scrie el, văzui ce puţine generaţii sunt între noi şi personajele istorice.. Am auzit Revoluţia şi moartea lui Ludovic XVI povestite de oamenii ce asistaseră la aceste scene... Când un bătrân, vorbindu-mi despre Napoleon, spuneà: «Impăratul trecù,» el mă privià cu aceiaşi ochi cu cari privise pe Napoleon... Intr'o zi socotii că strămoşul meu, născut sub Ludovic al XV, cunoscuse pe tatăl său care trăise sub Ludovic XIV; şi că părinţii acestuia fuseseră guvernanţi de Richelieu. Astfel se formă în mintea mea idea că un lanţ scurt de generaţii duce până la epoca lui Isus Christos.»

In primblările sale de Duminică, el descoperì catedrala din Laon. Imposantul edificiu gotic făcù o profundă impresie asupra lui: masa sa enormă, detailele delicate, îi desvăluiră farmecul arhitecturii: «câte ceasuri am petrecut, scrie el, în mica curte,

dominată de o parte de zidurile catedralei, de altă parte de edificiul sever al episcopiei,..

Aplecarea sa pentru istorie devenì mai mare când citì «Histoire de France» a lui Michelet. Istoria este un filtru straniu; cine a gustat din el, este pentru totdeauna îmbătat de farmecul său. Scene mărețe, vieți extraordinare, caractere în afară de măsura omenirei obişnuite, se desfăşură înnaintea celui ce o studiază. In documentul cel mai arid, istoricul vede lucrurile cele mai mişcătoare; dar încă într'o carte ca a lui Michelet? S'a zis cu drept cuvânt că, cu el, istoria a devenit o «reînviere.» Câtă viață, câtă emoție, cuprind cărțile sale! Personajele istorice trăesc, națiunile se crează, omenirea lucrează, luptă, sufere în fața noastră. O milă imensă pentru sbuciumările sale zadarnice cuprinde pe autor. Emoțiunile sale, el le exprimă într'un stil viu, arzător, plin de culoare, excesiv chiar în maniera sa dramatică....

A trebuit multă măsură unui Lavisse, înzestrat cu un talent aşà de mare de scriitor, pentru a-şi stăpânì stilul şi a nu urmà pe Michelet. Dar n'a avut el oare de profesor pe Gaston Boissier, care-i dădù înțeleptul sfat «avant d'écrire, ne vous mettez jamais dans l'état littéraire?» «Intr'o compoziție, scrie Lavisse, făcusem o prosopopee a Franței către Condé: «Fils de France, ne reconnais-tu pas ta mère?..» şi speram că va fi citită în clasă. O, fu; dar cu ce ton! De atunci m'am jurat să nu mai scriu nici o prosopopeie, şi m'am ținut de cuvânt.»

Şi meritul său nu fù mic. Educația clasică, cum se înțelegeà sub al doilea imperiu în Franța şi cum este şi astăzi înțelească în mare parte, se compuneà din cetirea autorilor greci şi latini şi o redactare de nenumărate discursuri franceze. «Am fost, în mod succesiv, persoanele cele mai diferite: Marciliu Ficin, pronunțai înnaintea poporului florentin elogiul lui Cosma de Medicis;.. Buffon, spuneam lordului Kingston pentru ce mă interesam mai mult de revoluțiunile naturii decât de cele ale istoriei; sclav al lui Seneca, profitam de libertatea Saturnalelor pentru a spune filosofului, ministru şi curtezan a lui Neron, adevărurile cele mai crude;... Vindex, îndemnam legiunile din

Galia să se revolte contra lui Neron, pătat de atâtea crime; Petru cel Mare, mulţumiam academiei de ştiinţi pentru onoarea ce-mi făcuse numindu-mă membru; Condé aproape de moarte, scrisei lui Ludovic XIV o ultimă scrisoare; împăratul Enric IV al Germaniei, dojeniam pe fiul meu Enric V pentru că mă trădase după sfaturile legaţilor Papei; Scipion Nasica, acuzam cu asprime pe censorii care construiseră un teatru ce erà să conrupă virtutea romană;.... Corneille, mort în 1684, îmi închipuiam că ştiu despre poesiile pastorale ce Fontenelle publică în 1688, şi dădeam nepotului meu sfatul de a renunţà la acest proect; anonim, îmi închipuiam discursul ce Algernon Sidney ar fi pronunţat înnainte de a fi decapitat, dacă n'ar fi preferat să tacă; Bonaparte şi intâi consul, explicam consiliului de stat pentru ce voiam să creez un ordin al Legiunii de onoare.»

«Mă întreb astăzi de unde îmi venià îndrăsneala de a face să vorbească atâţia oameni iluştri, pe care nu-i cunoşteam, despre lucruri pe care nu le cunoşteam nici atâta; căci profesorii noştri nu ne vorbiau nici despre aceşti oameni, nici despre mediul în care trăiau, nici despre cetatea romană în timpul Scipionilor, nici despre Roma imperială, nici despre luptele între Papa şi imperiu, nici despre Florenţa Medicişilor sau Anglia din timpul Elisabetei. Acest exerciţiu briliant este necinstit şi periculos. Cei care n'au înţeles că înnainte de a vorbì trebue să ştii, că pentru a ştì trebue a învăţà, şi că pentru a învăţà trebue să lucrezi cu metodă; au rămas nişte retori care ar fi vorbit bine, dacă ar fi vorbit, dar care au tăcut, pentru că nimeni nu le mai dicta subiecte, şi ei erau incapabili de a le găsì singuri.»

Nutriţi de sentimente republicane, de virtute antică, Lavisse şi camarazii săi deveniseră republicani şi duşmani ai imperiului Harmodius şi Aristogiton, Brutus, omorâtorii tiranilor, erau zeii lor; Victor Hugo, cu elocvenţa sa grandioasă şi cu neîmpăcata sa ură în contra lui Napoleon III, fù profetul lor. Forţa sa, şi mărirea sa înnălţată pe pedestalul stâncii exilului, îi subjugà. El erà maestrul. Ei recitau fără sfârşit evocaţia s'a

a soldaţilor din anul II, invectiva către mare, care, servitoare a «tiranului» transporta pe proscrişi la Cayenne; apostrofă către Juvenal:

Retournons à l'école, ô mon vieux Juvénal,
Homme d'ivoire et d'or, descends du tribunal... şi repetau plini de mândrie şi tărie republicană:

Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni «Tot omul, a zis odată mareşalul Canrobert, trebue să fie republican la douăzeci de ani.» Anul 1860 fù «plin de frământări şi delicios» pentru Lavisse şi prietenii săi. Ei nu se îndoiau că Republica nu are să apară în curând. Şi Republica erà aşà de frumoasă sub Imperiu! Convorbiri cu bătrânii le făceau cunoscut idealismul din 1848. Cutreerau fără sfârşit faubourgul St. Antonie, leagănul revoluţiunilor din Paris, ştiau că Republica va fi proclamată din balconul dela Hôtel de Ville, şi privirile lor pline de speranţă se ridicau des spre el. Cu mărinimia şi generositatea tinereţii, ei compătimeau la suferinţele popoarelor subjugate, Ungaria, Italia şi Polonia. Sperau că Franţa odată va eliberà aceste popoare, şi erau mândri de a fi francezi.

.... Cu câtă melancolie deci spuneà bătrânul profesor într'un discurs ţinut anul trecut către studenţii din Alsacia şi Lorena: «In tinereţea noastră, ne înflăcăram pentru soarta Lombardiei şi a Veneţiei; şi vai! astăzi avem şi noi o Lombadie şi o Veneţie!»....

Amintirile se sfârşesc în anul 1862, când Lavisse intră în şcoala Normală Superioară. «Nu voi mai continuà cu ele, scrie el; voi dà numai mărturiea mea asupra faptelor şi a oamenilor pe care i-am văzut făcând istoria.»

* * *

Războiul dela 1870 avù două consecinţi foarte importante pentru francezii care gândesc: ideile lor asupra germanilor se schimbară, şi pe de altă parte, ei voiră să ia dela ei metodele lor de muncă ştiinţifică. Idea că «învăţătorul german învinsese la Sadowa» ajunsese un loc comun, şi Lavisse fù unul din cei care se devotară, mai mult reformelor şcolare; prin

cărţile sale pe de altă parte, «Essais sur l'Allemagne impèriale» «études sur l'histoire de Prusse», «les origines de la dynastie ascanienne» el făcù Germania mai cunoscută.

Francezii, până atunci, rămăseseră cu ideele lor despre germani la «de l'Allemagne» a D-nei de Stael. Mulţi erau şi mai înnapoiaţi, şi se întrebau serios cu scriitorul din secolele trecute, care tratase chestiunea: «Si un allemand pouvait avoir de l'esprit?» Se păstrase ideia unei Germanii naive, proaste, sentimentale, perdută în fumurile metafizicii, pentru care epoca lui Frederic nu fusese decât un accident întâmplător. In zadar H. Heine le spuneà francezilor: «Nu credeţi că suntem buni, naivi, fără ură; băgaţi de samă! noi n'am răzbunat încă asupra voastră uciderea lui Conradin!» Şi în alt loc: «nu desarmaţi frontiera voastră dela Rin... în Olimp, o singură zeiţă este totdeauna înarmată, cu coif, lance şi scut, este zeiţa prudenţii, Minerva.» Cu doi, trei ani înnaintea războiului, bătrânul rege a Prusiei erà la Baden. Nu i se dà mai multă atenţie, scrie un martor ocular, decât dacă ar fi fost marele duce de Gerolstein din opereta lui Offenbach.

Deşteptarea fu crudă, mai cu seamă pentru o generaţie care văzuse răsboaele din Crimeea şi din Italia, îmbătată de fumul gloriei de la Magenta şi Solferino, şi care văzuse la Expoziţia din 1867 atâţia mari suverani făcând cortej lui Napoleon III «Impăratul Europei.»

Un tablou de A. von. Werner de la Naţional Galerie din Berlin represintă în mod alegoric răsboiul din 1870. Wilhelm I galopând în fruntea hoardelor sale pe pământul frances, calcă statuia lui Napoleon III representat în Cesar roman. Alegoria este clară. Acest răsboi nu a fost decât o fază din lungul duel între lumea germanică şi imperiul roman. Cesarul a căzut definitiv, coroana imperială a trecut din nou la germani. Sfântul Imperiu roman germanic s'a creiat din nou în favoarea Prusiei.

Este tocmai acest imperiu care a durat «neîntrerupt dela Actium până la Waterloo,» pe care Lavisse îl studiază în magistrala sa prefaţă la traducerea cărţei lui James Bryce,» Le

Saint Empire romain germanique et l'Empire actuel d'Alemagne.» In vre-o patruzeci de pagini, care valorează cât o carte întreagă — un sonnet sans defaut vaut seul un long poeme, — Lavisse face o strălucită revistă a istoriei acestui imperiu, de la August până la Wilhelm I. Nicăeri poate el n'a arătat calităţi mai strălucite şi mai variate de istoric, calităţi pe care el însuşi le formulează ast-fel, vorbind despre J. Bryce: «Trebuia (pentru a scrie această istorie) gustul de a înţelege simbolurile, darul de a aprecia pitorescul, emoţiunea înnaintea măreţiei, iubirea pentru omenire, respectul pentru frumoasele visuri omeneşti, caritatea pentru iluziuni, mila pentru greşeli, imparţialitatea în maniera de a judecà credinţele, oamenii şi popoarele.» Cu ce poezie măreaţă începe el introducerea sa, vorbind despre imperiul roman «care devenise un mod de a fi al omenirei,» şi despre pacea romană! Idei aşa de grandioase în cât au tulburat spiritele cele mai mari din toate timpurile, de la Carol cel Mare până la Napoleon, făcând ca împăraţii germani să aibă aerul «de a gândì, a vorbi şi de a lucrà, în vis.» Germani, Saxoni, ei locuesc în Roma, vorbesc serios de Senatul şi poporul roman, şi îşi închipuesc că au făcut din Germania o provincie romană. Când Frederic Barbarossa venì la Roma, el fu întâmpinat de personajele mari ale Romei: «Nu te bucuri, îi spuseră ei, să vezi din nou Senatul, cavalerii, tribunii, capitolul?» Frederic însă surâdea ironic. Succesor al lui Cesar, el nu admitea pretenţiile acestui Senat, a cavalerilor şi a tribunilor. «Fuit, fuit!» repetă el, adică «poveşti, poveşti!» Oamenii aceştia i se păreau reacţionari, nişte pompeiani. El se credeà «lex animata in terris.» Juriştii săi îl convinseseră de acest adevăr.

Fără a-şi da seamă de titlul lor de «Imperator Augustus,» aceşti germani se credeau, prin el, mai aproape de Dumnezeu. Imperiul erà universal, pentru că piosul Enea, strămoşul divului Iuliu, moştenise Asia prin Assaracus şi Cruza, Africa prin Electra, fiica lui Atlas şi prin Didona; Europa, prin Dardanus şi Livia. Universal, Imperiul a fost totdeauna ocrotit de Dumnezeu: căderea scuturilor în vremea lui Numa, strigătul

gâştelor care au scăpat Capitolul, virtuţile lui Cincinat şi furtuna de după bătălia de la Cannae, sunt minunile lui Dumnezeu în favoarea Romei. Prezicerea lui Virgil este de asemenea o minune: «Tu, romane, aminteşteţi să domneşti asupra lumei..» Christos, Christos chiar, a recunoscut legitimitatea sa, pentru că s'a născut în timpul marelui recensământ, pentru a fi numărat şi el. A zis de asemenea: «daţi Cesarului ce este al Cesarului;» şi lui Pilat: «N'ai puteà nimic contra mea, dacă n'ai fi primit de sus puterea ta!»

Rădicaţi deasupra omenirii, Papa şi Impăratul se priviră duşmăneşte. Niciodată nu fură de aceeaşi părere. Pământul este destul de mare pentru mai multe domnii, dar nu pentru doi stăpâni. O luptă crâncenă începù între ei, în care întrebuinţară rând pe rând silogisme, metafore, argumente tari, ocări, blesteme şi violenţe. Papa învinse pe Frederic al II; Imperiul nu dispărù, ci mai vegetă timp de şease secole după el. La moartea sa nici o casă din Germania nu erà în stare să poarte în mod mândru demnitatea imperială. Germania avea numai o conştiinţă confuză despre ea însăşi, ea se visà mai mult («termenii obicnuiţi ai limbei noastre, scrie Lavisse, n'ajung pentru a exprimà lucruri germane») în fiecare fenomen din haosul său. Ea voià să aibă un rege german, şi fiindcă a fost totdeauna orgolioasă, voià ca acest rege să fie şi Impărat.

Alegerea lui era solemnă. La Francfort, arhiepiscopul de Maienţa, cel de Treves şi de Colonia cu mânele pe pept, Regele Boemiei, contele palatin, ducele Saxoniei şi marchizul de Brandenburg cu mânele pe Evanghelie, jurau că vor alege în conştiinţă pe «capul temporal al lumei creştine.» Impăratul, cu titlul său de «Celsitudo Nostra,» erà solemn, când stà, mergeà sau când călărià, în sessio, deambulatio sau processio. Un cortej măreţ îl însoţià; mesele sale erau solemne şi servite de marii demnitari.

Dar îndată după Reformă nu rămase decât un titlu deşert şi ceremonii fără nici un înţeles. Ludovic XIV aveà altă mărire decât Impăratul Sfântului Imperiu roman germanic care, cum spuneà Voltaire, nu mai erà nici sfânt, nici roman, nici germanic.

Cesarul nu mai înseamnà cevà în lume de cât ca șef al casei de Austria. Ca Impărt, nu este decât un obiect de paradă, de o paradă de care râde el însuși. Când Francisc de Lorena, bărbatul Mariei-Tereze, eşì din biserica Sf. Bartolomeu, îmbrăcat ca Carol cel Mare, mergând pe jos până la «Roemer», şi trecù pe dinaintea balconului unde erà soția sa, el ridică mânele și îi arătă globul, sceptrul şi mănuşile extraordinare. Ea începù să râdă şi mulţimea de asemenea.

Dar omenirea erà îngrijată. In «Roemerul» dela Francfort, care conţine portretele împăraţilor de la August până la Iosef II, mai erà loc numai pentru un portret. Şi o profeție circulà, care spuneà că un nou Carol cel Mare va restabilì pacea și va purificà religiea. In 1792 portretul lui Francisc II ocupă ultimul loc. Şi noul Carol cel Mare erà ascuns în liniele armatei franceze.

Văzut din Franţa, imperiul nu este decât o consecință a Revoluției. Privit din punctul de vedere al istoriei generale, Napoleon urmează lui Carol cel Mare. El singur a spus: nu am urmat lui Ludovic XIV, ci lui Carol cel Mare. Imperiul său nu e localisat, ci este universal. El nu este împăratul Francezilor, ci «Napoleon Empereur.» El lasă, sub el, alţi regi, alţi prinţi să domnească. Ideea lui erà «de dépayser les peuples.» «Une des maximes de ma politique, c'est de dénationaliser l'Allemagne.» Rezultatul fu tocmai contrar. El creă ţări, şi redădù Germaniei ideea unei națiuni germane, pe care ea o perduse în timpul sfântului Imperiu. El făcù să se unească în contra lui guvernele și popoarele. Imperiului părù atunci un anachronism intolerabil, și «această stranie carieră a unui cuvânt și a unei idei, începută la promontoriul dela Actium, se isprăvi la Waterloo.»

Din când în când, Sfântul Imperiu face să se mai vorbească de el. Italia a închis pe Papă în Vatican, Prusia a isgonit din Germania pe «Majestatea Apostolică,» Până astăzi, ultimele episoade ale acestei lungi istorii sunt bătălia dela Sadova și asaltul de la Porta Pia. Istoria veche se leagă cu politica de azi. Tripla Alianță nu este ea oare o consecință a ideelor vechi?

Istoria duratei imperiului roman luminează evenimentele cele mai însemnate şi mai apropiate de noi. «Dar mai mult ea atrage atenţiunea istoricilor asupra acţiunilor ideilor, şi asupra rolului pe care-l joacă în lume fantomele. Documentele istorice nu spun toată istoria, erudiţiunea nu resolvă toate problemele. Rămâne, pentru cel mai bun paleograf, ceva ilisibil: cea ce nu a fost scris.» «Recomand, scrie Lavisse, pe sfântul Imperiu cu cortejul său de idei şi sentimente, criticilor care pretind să supuie istoria la regulele unei stiinţi exacte. Ei vor vedea că există o acţiune a invisibilului, şi că ea nu poate fi nici constatată cu siguranţă, nici judecată cu dreptate.»

Această istorie rezumată a Sfântului Imperiu îi dădu ideea de a scrie în acelaş mod o istorie a întregii Europe. Aceasta fu «Vue génerale de l'histoire politique de l'Europe», de la Greci pană în prezent. Pe la jumătatea secolului al XIX aceste generalizări erau foarte gustate: «Era obiceiul pe atunci, scrie Maxime du Camp, de a urcà muntele romantismului, de a se oprì pe vârf, şi de a lăsà să cadă asupra popoarelor o privire generală, din care eşeà un nou discurs asupra istoriei universale.» Victor Hugo în «le Rhi,» E. Quinet în «Ahasvérus,» dau exemplele cele mai faimoase de aceste discursuri apocalyptice; Lavisse nu are nimic din acest romantism. Cartea sa este un rezumat elegant, precis, plin de vederi înalte, de mersul istoriei popoarelor în Europa, scris de mâna unui maestru.

Dar viaţa mergeà. Evenimentele tragice ce se petreceau la Curtea Prusiei în primăvara anului 1888 atraseră atenţiunea sa de istoric psiholog. Dintr'o călătorie la Berlin, unde el asistă ca martor ocular la domnia de o sută de zile a lui Frederic III şi la suferinţele lui de martir, eşì cartea sa plină de atâta emoţie intitulată «Trois Empereurs d'Allemagne Guillaume I, Fréderic III, Guillaume II,» care este o urmare atât de curioasă a Istoriei sfântului Imperiu. Aceleaşi idei îl conduc şi aici: «Numai istoria explică, scrie el în Prefaţă, principatul lui Wilhelm I, izolarea lui Frederic III în Imperiu, şi atitudinea de la suirea sa pe tron a lui Wilhelm II. A trata pe prinţii contimporani ca pe nişte prinţi din trecut, a le da locul lor în timp,

a evalua forţa trecutului care determină în mare parte voinţele · a pune persoanele regale, ideele şi sentimentale lor, activitatea lor în parte liberă, în faţa acestui soi de fatalitate, este mijlocul sigur de a fi drept faţă de ei.»

«Am voit să fiu drept..... Pentru că se spune că ura este oarbă, nu trebue s'o luăm de călăuză în drumul nostru greu.» Cuvinte frumoase! idee dreaptă! angajament greu de ţinut însă pentru un istoric frances, care să nu se lese influenţat de ura pentru invingătorul dela Sedan, sau de simpatia pentru Frederic. Pentru Wilhelm II, greutatea erà de altă natură; de a ghicì o personalitate şi o domnie, după vorbele şi faptele unui tânăr prinţ moştenitor.

Curioasă fu cariera lui Wilhelm I. In 1814 el intră ca oficer cu armatele aliate în triumf în Paris, la vârsta de 17 ani. Mai înnainte de a fi la onoare însă el luase parte la durerea ce cauzaseră familiei sale victoriile lui Napoleon, şi auzise pe mama sa, regina Louisa, anunţându-i dezastrul de la Iena cu aceste cuvinte simple: «armata n'a răspuns la aşteptările regelui.» El trecù prin toate înjosirile din timpul când Napoleon nu aveà decât să fluere, cum spuneà H. Heine, pentru ca Prusia să nu mai existe.. După ce Congresul din Viena trase cortina pe gigantica dramă napoleoniană, pentru prinţul Wilhelm începù o jumătate de secol de viaţă monotonă. El se consacră cu totul armatei.

Armata este punctul central fix în jurul căruia se poate concentra istoria Prusiei. Anglia are Parlamentul, Francia consiliile regelui; Prusia armată. Născută în timpul marilor răsboae europene din secolul XVII, ea rămâne un stat militar. Marele Elector nu trăeşte decât pentru răsboi, Frederic Wilhelm I e numit regele-sergent; şi în care ţară din lume a mai căpătat un rege un astfel de supranume? Frederic II fu marele căpitan al Prusiei. Succesele sale făcură mândria ei, şi după el, Prusienii nu mai voiră să ştie de Germania. «Ich bin Preusse» spun ei cu aceeaş mândrie ca şi Romanii: «sum civis romanus.»

După 1815, mai remâneà mult de făcut. Germania, împărţită în atâtea state mici, căută să se unească. Berlinul, devenit centru al unui imperiu comercial, ajunse cu deschiderea Uni-

versităţii un mare centru cultural. Speranţele liberalilor şi a naţionalilor erau indreptate către «oraşul inteligenţii.» Dar Regii Prusiei nu erau la înnălţimea chemării lor. După Frederic Wilhelm III din care mai mult circonstanţele decât caracterul său propriu făcuseră un erou, urmă Frederic Wilhelm IV, caracter tăcut, artist, nehotărât, care trebuia să sfârşească în negurile nebuniei. Salutat cu atâta speranţă la suirea sa pe tron în 1840, el se scufundă în plăcerile eruditiunii şi ale mesei. Puse cea întâi piatră la restaurarea Catedralei din Colonia, restaură castelul cavalerilor Teutonici din Marienburg. Suveranul celui mai modern stat erà un archeolog; al treilea succesor al celui mai practic dintre regi, un romantic. Cu toate acestea, lui i se oferì coroana imperială în 1849, când revoluţia ungară puse Austria în pericol. Dar în curând reacţiunea începù. Armata reintră în Berlin, şi adunarea naţională prusiană eşì. Regele ar fi vrut, mai tărziu, să impue Parlamentului din Erfurt o constituţie făcută de el însuşi; dar Austria, liniştită, voià ca totul să reintre în ordinea obicinuită şi în 1850 Dieta se deschise din nou.

Prinţul Wilhelm între acestea îmbătrâneà făcând exerciţiu. Nu erà zi să nu asiste la vr'o paradă. El inspectà trupele cu aceeaş grijă ca şi cum ar fi fost înnaintea inamicului. Nu lipsì dela regimentele sale decât un moment, în 1848, când fratele său îl trimise în Anglia, din causa impopularităţii sale. Cu pericolul coroanei şi a vieţii sale el umplu lipsurile armatei, şi, făcând-o puternică, o întrebuinţă spre folosul Prusiei. După 1866 el luă atâtea teritorii, câte putù: ducatele dela Elba, Hanovra, Hesse-Cassel, Francfurt. El voià şi Saxonia, şi cum o ţineà în mână, o părăsì cu regret. Dacă ar fi fost liber, ar fi proclamat de pe atunci imperiul. Dar opinia publică din Europa şi Bismarck nu o voiau. Nu trebuià Austria împinsă la desnădejde, nici Francia nemulţumită. Germania de Nord fu unită într'o confederaţie sub hegemonia Prusiei. Nu erà decât un moment de aşteptare. Unirea avea să se facă: prin fer şi prin foc.

Crearea Imperiului în 1871 şi principatul Împăratului-rege

Wilhelm este «deci momentul din istorie în care armata prusiană, după ce a mărit Prusia, a dat Germaniei singura formă de unitate ce un Hohenzollern puteà să-şi închipuiească, adică un imperiu militar.»

Germania hoatică din evul mediu este astăzi împărţită în companii, batalioane şi regimente. Şeful său suprem, al cărui cartier general este la Berlin, îi dă pacea sau războiul.

Principatul Impăratului-Rege Wilhelm este momentul din istorie în care Germania, veselă de unitatea sa, gândindu-se numai la mărirea sa şi recunoscătoare către prinţul care i-a dat-o, dar sdruncinată de pasiunile care se găsesc în inima popoarelor nobile, a început lupta în contra spiritului militar şi autoritar al Prusiei. Această luptă nu este aproape de sfârşit. Ea va aveà momente de oprire şi armistiţii, pe urmă va începe din nou. Rezultatul definitiv este secretul viitorului.

Aceste lupte şi frământări, de care vorbeşte Lavisse în 1889, durează şi astăzi şi cu ce înverşunare! şi rezultatul lor este mai mult decât ori când «secretul viitorului.»

Domnia lui Frederic, atât de scurtă, fu departe de a fi liniştită. In descrierea ei, Lavisse perde cevà din calmul său de istoric. Vorbele lui Pascal sunt adevărate aici «on cherche un auteur, et on trouve un homme.» Dar cine ar fi putut rămânea rece, înnaintea suferinţelor împăratului şi intrigilor ce încunjorau patul său de moarte? «Am auzit la Berlin, scrie Lavisse, cuvinte stranii şi am ghicit sentimente curioase. Totul erà perdut, se spuneà, dacă împăratul va scăpà .... Dacă a fost la Berlin, în întâile zile ale lui Martie, în momentul în care moartea ezità între tată şi fiu, un observator capabil de a citì conştiinţele pe feţe, cum făceà Saint-Simon la Versailles în timpul agoniei Delfinului, aş vreà să vorbesc cu el o oră. L-aş întrebà despre luptele pe care şi le-au dat în cutare suflet sentimentele naturale de respect, de iubire, de milă, cu sentimentele, de asemenea naturale, a egoismului şi a ambiţiunei. Aş vreà să ştiu dela el cu ce argument se înşală cine-và pentru a dorì moartea unui om, şi care este, în misterioasele destăinuiri pe care fie-

care şi le face către sine însuşi, partea respectivă a iubirii binelui public şi a iubirii de sine.»

Naşterea principelui Frederic avusese loc însă sub auspiciile cele mai fericite. Două mari astre, care nu se asemănau între ele, Prusia şi Saxa-Weimar străluciseră asupra leagănului său. Prusia representată prin prinţul Wilhelm, tatăl său, ofiţer din copilărie, Weimar prin mama sa, principesa Augusta, mândră de gloria intelectuală a patriei sale, care-şi amintea splendoarea Weimarului dela sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului al XIX, când un Goethe, un Schiller, un Herder, un Wieland luceau pe cerul micului ducat.

Copilăria sa fu liniştită, potrivită cu viaţa modestă pe care o duceau părinţii săi la Berlin sau în castelul dela Babelsberg. Casa lor de pe Unter den Linden este una din cele mai modeste; ea nu merită numele de palat decât prin calitatea celor ce o locuesc. Castelul din Babelsberg, construit în stilul gotic din timpul înfloririi romantismului, nu a fost mărit decât după 1870. Educaţia lui Frederic fu tot aşà de simplă ca şi aceste locuinţe: «Dar această simplicitate nu este modestie. O casă care datoreşte calitatea sa de castel rangului celor ce o locuesc, are modul său de a fi orgolioasă, la care nu poate pretinde un castel care dintr'un negustor face un castelan... Pe fondul cenuşiu în care trăesc, Hohenzollernii păstrează şi inspiră un sentiment al demnităţii lor mai viu decât al suveranilor a căror maestate se perde în decoruri.»

In 1849 majoratul principelui Frederic fu proclamat. Bunicul său, Frederic-Wilhelm III murise în 1840. Unchiul său, Frederic-Wilhelm IV nu avea copii. Tatăl său purtà deci titlul de Principe de Prusia, ce arătà calitatea sa de moştenitor al tronului. Tânărul prinţ erà deci al doilea moştenitor al Coroanei. Dar în ce timp fu serbată majoritatea sa! Suflările revoluţionare venite din Francia resculase Germania. Regele Prusiei umilì persoana şi armata sa înnaintea răscoalei berlineze, şi fratele său trebuì să se refugieze în Anglia. Dar Regele batjocorit în 1848, fu onorat în 1849 cu coroana imperială ce i se oferì de Adunarea naţională de la Francfort, şi umilit din nou în 1850

la Olmütz de Austria, care puse pe Prusia la locul său. In curând totul reintră în linişte. Ce gânduri lăsară în mintea principelui Frederic aceste schimbări ale soartei? Marele nenorociri oţelesc caracterele tari, şi Wilhelm I a eşit din ele cu capul mai sus şi înfăţişearea mai mândră; fiul său nu-i seamănă. Zilele din 1848 i-au dat ideea de puterea revoluţiei. Schimbările din aceşti trei ani, sentimentul de nesiguranţa lucrurilor.

După ce-şi isprăvi studiile la Universitatea din Bonn şi căpătă gradul de general major, el se însură în 1858 cu principesa Victoria, fiica mai mare a reginei Victoria şi a principelui Albert. Acesta fu cel dintâi eveniment însemnat din viaţa sa. Căsătoria fusese pregătită de mult: vârstele, situaţiunile, religiunea erau potrivite; şi mai presus plutià amintirea vechilor alianţe între Prusia şi Anglia, şi mai ales frăţia de arme contra lui Napoleon, întâlnirea între Wellington şi Blücher în sara de la Waterloo.

Principesa Victoria căpătă îndată o mare influenţă asupra soţului ei, şi prin ea tatăl său, principele Albert. Acesta prin scrisori dese îi da sfaturi politice, şi aduse această situaţie curioasă, a unui Hohenzollern sub direcţia unui liberal. Ideile lui Frederic se apropiau mult de cele ale socrului său; şi el gustà adânc farmecul conversaţiilor sale. In casa părinţilor săi ideile erau altele.

(Va urma)

STOP

Ne era atât de drag!...

Il iubiam toţi.

Toţi îi dădeam câte ceva.

Şi, Stop, luà dela toţi.

Şi, tuturor le mulţumeà cu ochii lui cei verzi; cu ochii lui cei verzi şi blânzi...

Aşà de frumuşel întindeà botul!.. Şi apucà aşà de cuminte...

Ca o pisicuţă.

Stop era câinele nimănui.

Un zăvoi vânăt, nalt cât un mânzat, bătrân; cu încheeturile picioarelor umflate de bătături, îngrămădite ca muşchiul; cu guşa ce-i atârna de fălci, ca o salbă; dar cu o căutătură mândră, ca de pandur.

Ne pomenisem cu el, că deschide poarta cu botul şi intră în curte.

Şi acolo rămăsese. Aveà el, ce aveà, cu lada de gunoi. Dar, şi aci, erà cuminte. Scormonia, căutà merinde; dar nu răvăşià, ca alţi câini.

De aceea şi bucătăreasa îl iubià. Şi, dela dragostea bucătăresei se înfruptă Stop cu multe bunătăţi. Câte rasoale, câte capete de păsări, câte străchini cu mâncare rămasă!..

Veniau ele prin curte multe javre, de toate neamurile. Dar nici una nu erà cocoloşită ca Stop. Ba, câtevà odată, celelalte, mai mâncau şi câte o papară de cleşte. Dar, Stop, nici odată.

Stop nu ştià nici un serviciu; nici o ghiduşie; nici o

linguşire, nici să facă *„sluş“;* nici să aducă *„aport“*, nici să se gudure.

Şi, cu toate astea, Stop, se făcuse iubit tuturor.

Ne plăceà atâta să-i plimbăm podul palmii, pe spinarea lui cea presărată cu păr scurt şi aspru ca blana de tigru!..

Ne plăceà atât să-i dezmierdăm botul lui cel urât!...

Ne plăceà atât să ne privească drept, cu privirea lui cea blândă!..

De unde îi scornisem numele nu ştiu. Nici nu ştiu dacă era cel adevărat.

Dar, el, răspundea la chemare.

Stop nu lătra, nu urla. Stop nu făceà rău la nimeni; nici chiar semenilor lui.

Când era turburat, mai bine se lipsià şi plecà, decât să-şi strice tihna.

De două ori, însă, i-am auzit gura.

Odată, într'o hărmălae, când un mops pribeag fusese prins la mijloc de dulăii mahalalii.

A doua oară când un oltean vru să ia de gât bucătăreasa.

Atunci lătrase. Dar ce lătrat!.. Credeam că tună. Credeam că se surpă zidurile.

Stop răbdà mult, dar să-l fi ferit sfântul pe vre-un câine de mânia lui Stop.

Dintr'o învârtitură îl înşfocà de după ceafă, il zgâlţâià şi îi făceà vânt în aer, de-l învârtià de trei ori tumba; iar când cădeà, scoteà numai un icnet şi fugià schelălăind de rupeà pământul, fără să se mai uite innapoi.

Unde dormià Stop, Dumnezeu ştia: prin curţi, pe maidane, pe uliţi; unde picà...

Dormià precum trăià, hoinar, ca un bătrân hoge.

Ani de-a rândul venì Stop prin curte.

Şi pe fite ce an înbătrânia; nodurile de bătături i se îngroşau; salba guşei i se lăsà mai bogată; şi, la urmă, pierdu chiar vederea.

Dar ne rămase tot atât de drag...

...Intr'o noapte furăm deşteptaţi din somn de un urlet.

Urlà cotarla vecinului, corcitură de „Fox-terrier", apucată de istericale. Un urlet costeliv, prelung, nesuferit.

Atunci auzii pentru a treia oară vocea lui Stop, care făcù tăcere.

Fù pentru ultima oară...

A doua zi, Stop scormonià la lada cu gunoi; lângă el răcàia cotarla.

Nu ştiu din ce se luase, dar pesemne că Stop dormise rău în noaptea aceea şi erà necăjit, căci, odată se proptì în picioare, întinse gàtul şi începù să mârâie printre colţi, arătându-şi gingiile, ca şi cum i-ar fi spus.

— Ia seama, că nu-mi sunt boii acasă...

Dar, în loc să se astâmpere, coteica intră în spasmuri.

De ciudă, sau de frică? Cine ar fi putut spune?

Incepù să urle, se învârtì de două trei ori în loc, ca dezmetică, chitì cu ochii holbaţi, către salba lui Stop, făcù o săritură desnădăjduită şi, cât ai scăpărà în cremene colţii ei i se încleştară în beregată...

Sângele ţâşnì şi curse gârlă. Stop se prăbuşì la pământ, zvâcni de câteva ori din toate mădularele, căscă botul, ca şi cum ar fi vrut să ne zică „rămas bun"; holbă ochii, ca şi cum ar fi vrut să ne mai vază odată, ochii lui orbiţi de bătrâneţe şi, apoi, îi închise pe veşnicie...

Aşà murì Stop cel atât de drag nouă; Stop cel cu ochii verzi şi blânzi; Stop, cel cuminte ca un mieluşel: de gura unei cotarle; de o moarte năprasnică.

M. CHIRIŢESCU

TU NU VEI ŞTI...

Tu nu vei şti de dragostea-mi cernită,
Tu nu vei şti de călătoru-mi dor,
Femee dulce, chip ispititor,
Inbălsămată floare otrăvită!
Prin larma zilelor n'o să străbată
Furiş, în inima-ţi şovăitoare
Chemarea-mi tainică, tânguitoare
Şi desnădăjduită —
Niciodată!

*

Şi nici odată ochii ce văd o altă lume,
Iubiţii ochi închişi pe jumătate,
N'or plânge 'n noapte şi singurătate
Şi n'or vedea pe trecătorul
Fără nume.

*

Tu nu vei şti că visurile mele
Te urmăresc şi te dezmeardă 'n cale
Şi toate simţurile tale
N'or tresări în zilele acele
De pururi minunata primăvară,
Când liliecii înfloresc afară,
Când fără tihnă sufletul se sbate
În prada dorurilor neînduplecate.

*

Tu nu vei bănui
Comoara nestematei salbe
A dorurilor mele,
A dorurilor mele neştiute,
Aprinse, tăinuite, nevăzute
Ca stelele'n lumina zilei albe.

EM. CIOMAC

GHEORGHE ASACHI

(Urmare)

III. Activitatea lui în teatru.

Să cercetăm acum partea de activitate a lui Asachi în propășirea teatrului în Moldova.

Lui i se datorește anume cea dintâi reprezentație în românește. Cu propria-i cheltuială, ne-o spune singur, el întemeiè un teatru de societate în casa Hatmanului Costachi Ghica. Cortina fu zugrăvită după un model adus de la Roma, înfățișând pe Apollo cu Muzele, întinzând mâna Moldovei spre a o ridicà (1).

Reprezentația pastoralei *Mirtil și Hloe* (2), prelucrată de Asachi după Gessner (3) și Florian — cea dintâi reprezentație în limba română — avù loc la 27 Dec. 1816. Actorii erau copii de boeri: d-na Șubin, născută Ghica, în rolul pastoriței Hloe, prințul Ghica în rolul păstorului Mirtil și Costachi Sturza în rolul lui Lizis, închinătorul la Amor.

Piesa nu văzù însă lumina de cât în 1850, însoțită de o

(1) T. T. Burada, *Inceputul teatrului în Moldova,* în *Arhiva* 1905.

(2) *Mirtil și Hloe* pastorală, prelucrată de G. Asachi, cea întâi piesă-dramatică reprezentată în limba română. Iași, Tip. Inst. Alb. 1850, cu o poezie: *Cătră Mirtil și Hloe.*

Subiectul e următor : Mirtil și Hloe și-au făcut niște daruri. Bolnăvindu-se tatăl lui Mirtil, acesta e hotărât să le jertfească pentru însănătoșarea lui Menalcas. Un păstor Lamon vindecă însă pe bătrân și un glas din statua lui Amor vestește că nu mai încuviințează jertfa plănuită. Lamon nu primește ca răsplată cața care-i rămâne lui Mirtil, după cum îi rămân Hloei turturelele ce-i dăruise aceasta.

(3) Despre acesta vezi G. Bogdan-Duică; *Salomon Gessner în lit. română, Conv. lit.* XXXV, p. 168.

introducere în care Asachi punea în evidenţă însemnătatea faptului că s'a jucat în limba patriei într'o epocă de «streinomanie». «Şi fiindcă ar fi fost prea mult, adaoge el, a vorbì de odată româneşte despre evenimente eroice, sau despre intrigi de saloane, cari atunci numai în limbi străine se urzeau, Muza modestă s'au fost învăscut în vestminte câmpene şi cu ajutorul acestui prestigiu şi-a costumului naţional cel mai pitoresc pentru păstor, privirile s'au încântat şi auzul a început a se domesticì cu limba ce pe atunci se numeà dialect».

La reprezentaţie venì şi Mitropolitul, care încurajà ca totdeauna orice manifestare de cultură naţională. (1).

Tot în casele lui Costachi Ghica pare a se fi dat şi nişte reprezentaţii de tablouri vivante, în 1818 (2).

Revoluţia de 1821 înăbuşì însă aceste începuturi. Plecarea lui Asachi la Viena fu încă o pricină pentru care încercările de teatru naţional nu se mai iviră mulţi ani după aceia. De la 1821 până la 1832 nu mai ştim nimic cu privire la teatrul din Iaşi.

Nu avem de gând să schiţăm o istorie a teatrului ; prin urmare nu vom stăruì asupra începuturilor aşà zisului *Théâtre des variétés* al fraţilor Baptiste şi Joseph Fouraux ce se deschise la 4 Dec. 1832. Ne vom oprì numai asupra rolului activului Asachi...

Prin imitarea trupelor de diletanţi nemţi şi italieni ce jucau în Iaşi se înjghebă şi o trupă de diletanţi moldoveni. Cea dintâi reprezentaţie a acestor diletanţi avù loc cu prilejul plecării lui Kiselef (11 Aprilie 1834), prin îngrijirea lui Asachi, — dar la care Kiselef nu fu de faţă.

Iată în scurt ce zice *Albina românească* despre reprezentaţie (3):

«Această alcătuire, intitulată *Serbarea păstorilor moldoveni* cu cântece şi danţuri, înfăţişà slava ostenească a vechi-

(1) Asupra participării Mitropolitului Veniamin, cf. Edgard Quinet *Les Roumains*, 1857, p. 90.

(2) *Albina*, 1847, No. 110.

(3) *Albina*, 12 Aprilie 1834, p. 138.

lor moldoveni, nenorocirile de care această ţară adese ori s'au certat, facerile de bine a noului aşezământ şi mulţumirea locuitorilor către bunul lor ocârmuitor. Piesa a câştigat o deplină mulţumire mai ales prin a sale nimerite aluzii foarte bine simţite de o îmbulzire nespusă de privitori...

«După ce au cântat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin şi Ermiona Asachi, împreună cu ai lor părinţi, au depus în loja d-lui Plenipotent o cunună de flori numite nemuritoare şi de frunze de măslini, pre care toţi privitorii au urat cu aplausuri obşteşti şi de strigătul: vivat prezidentul!...»

Simfonia amintită mai sus e o bucată de voce cu acompaniament de piano cântată şi compusă de Elena Asachi, cu titlul: *La Tente*, ce se găseşte la Academia Română şi a fost publicată de d. Lugoşianu. (1).

LA TENTE
Cantate
dela
Fete pastorale, donnée au teâtre de Jassy
10 Avril 1834
Traduction du Moldove et mise en musique
par
Hélène Asaky
Lithographie de l'Abeille

O altă bucată ce s'a cântat la această serbare se păstrează încă la A. R. împreună cu muzica ei:

Ballade tirée de la fete Pastorale (2).
représentee au Théâtre des Varietes à Jassy le 10 Avril 1834
Lit. de l'Abeille.

Cu prilejul încoronării lui Mihai Sturza, la 26 August 1834, diletanţi moldoveni dădură o reprezentaţie la Teatrul de varietăţi cu piesa: *Dragoş, întaiul Domn suveran al Moldovii*, de Asachi.

(1) O. Lugoşianu, *O Serbare la Iaşi* (10 şi 11 Aprilie 1834), *Revista nouă*, an VII, No. 9, p. 339.

(2) S'a publicat apoi în traducere românească: în *Culegere de Poezie*, ed. II, Iaşi 1854.

Albina scrie următoarele despre această reprezentaţie (1): «Drama eroică alcătuită de d. Aga Asachi, muzica aleasă de Dumneaei. E... A... întemeiată pe fapte istorice şi înfrumuţată de harurile unei epizod interesant; această piesă a înfăţişat privitorilor vechea slavă, întâmplările şi de nou naşterea acestui pământ a căreia aducere întru împlinire este păstrată ocârmuirei I. nostru Domn. Toate aluziile atingătoare de acestea s'au simţit cu vioşie de către o nenumărată mulţime de privitori cari, în câteva rânduri, au mărturisit cu înfocare a lor supunere către persoana I. S. şi încrederea publică întru înţelepciunea guvernului său».

Noi nu cunoaştem însă această piesă a lui Asachi.

Scriitorul nostru ajunsese acum, după cum vedem, un fel de maestru de ceremonii.

La 25 Sept. 1835 avù loc o serbare dată de logofătul Neculai Canta, la moşia Horodniceni, unde veniră şi Mihai Sturza şi Mitropolitul Veniamin.

Se jucă în parc piesa *Piatra teiului* (de Asachi?) în care Matei Millo jucà rolul unui bătrân prisacar, Alexandru Asachi pe Plăeşul Codrat şi tânărul Nicu Canta pe Cimbru.

G. Asachi isbutì ca, împreună cu Vornicul Ştef. Catargiu şi Spăt. V. Alexandri, să pue în 1836 temelia unei şcoale filo-dramatice.

Profesori la conservator erau Paul Cervatti şi Cuna la clasa de muzică vocală şi Gh. Asachi la declamaţie. Asociaţii se cotizau cu câte doi galbeni.

Printre elevele conservatorului citàm pe d-nele Lang, Elisabeta Fabian, d-rele Anica Poni, Smaranda Dăscălescu; iar printre elevi pe Iancu Alexandri, Dumitru Gusti, Teodor Stamate, etc.

Cea dintâi reprezentaţie (2) pe care o dădură aceşti elevi la

---

(1) Anul 1834, p. 295.

(2) *Albina*, 1837, p. 81, *Gazeta Teatr. naţ.*, Bucureşti 1836, No. 13 p. 106, două scrisori din Iaşi: întâia laudă numai, a doua mai şi critică puţin.

Teatru de Varietăți avù loc la 23 Fevr. 1837 cu „*Lapeirus*“ (1) și *Văduva vicleană* de Kotzebue, prelucrate de G. Asachi. Amândouă sunt într'un act: întâia dramă și a doua comedie. Reprezentația se începù cu un prolog, în care zâna Moldovei se ridică pe Parnas, unde e așezat un tablou al lui Apollo cu Muzele. Alecu Asachi făceà pe Ghenius și d-na Fabian pe Zâna Moldovei.

Entuziasmul produs de această reprezentație fu mare. Costache Conachi venì în ajutorul Conservatorului cu o subvenție de 36 #. Reprezentația se repetă și la 26 Fevruarie (2).

A treia reprezentație românească avù loc la 8 Aprilie 1837, jucându-se *Petru Rareş-Vodă, dramă serie în două acturi imitarisită pentru scena Moldovenească* (3) și *Contrabanda* sau *„Intunecimea de lună, comedie în două acturi asemenea prelucrată de pe cea germană, ambele prin D. Aga Gh. Asachi“*.

Reprezentația s'a mai repetat la 30 Aprilie. «Spectacolul s'a încheiat, zice *Albina* (4), prin păstoreasca serbare a Armindinei, pe care pastorii noștri păzesc la 1 Mai, întru aducerea aminte de Palilia a Romanilor ce serbau în această zi aniversară de urzire a Romei. D. Aga Asachi a compus pentru acest prilej o Idilă Moldovenească, cu cântece și danțuri».

Se deschise apoi stagiunea iernei 1837—38, la 17 Oct. 1837, urmându-se reprezentațiile de data asta mai regulat, de două ori pe săptămână.

---

(1) Publicată: *Lapeirus*, dramă serie cu cântece prelucrată de pe a lui Koțebue de Aga G. Asachi și întâiaoară în 26 Fevr. 1837 reprezentată pe Teatrul din Iași de elevii conservatorului Filamonic dramatic Iași, în Tip. Albina, 1837.

Broșura are un *cuvânt înainte* (13 Mai 1837). Urmează apoi *prologul* însoțit de o traducere în limba franceză făcută de d. Șarlu Diurand și publicată probabil în *Journal de Francfort*, No. 130.

(2) Albina 1837, p. 129.

(3) *Petru Rareș*, dramă istorică în patru părți de G. Asachi, partea I (Iași, 1853); idem, partea II.

(4) 1837, p. 149.

La 12 Noemvrie se jucă *Pedagogul* (1), vodevil cu cântece 1 act de Kotzebue.

La 14 Noemvrie se jucă *Fiul pierdut* (2), dramă într'un act de Kotzebue, tradusă tot de Asachi.

In totul s'au jucat 22 bucăți, cele mai multe comedii, vreo câteva drame și o idilă (*Armindenul*).

La serbarea (3) din casa hatmanului Teodor Balș, la 20 Dec. 1837, elevii conservatorului executară un imn intitulat *Luceafăr lin*, pus pe muzică de Elena Asachi, și care se află într'o adevărată scenă intitulată:

Priveghereа ostașului Moldovean, la prilejul serbării date prea Inălțatului Domn Mihail G. Sturza V. V. de corposul ofițerilor, Meditație compusă de A. G. Asachi, Eși, 1837.

Ea s'a dat ca supliment la *Albina* (4).

Tot acești elevi mai cântară și aria *Se il fato barbaro* de Elena Asachi (la T. Varietăți) cu prilejul beneficiului lui Paul Cervatti. Și, în sfârșit, la 20 Fevr. 1838 pentru întâiași dată se dădu în limba română opera *Norma* (5). Opera aceasta s'a cântat de două ori.

Reprezentațiile avură succes; dar Conservatorul începu să meargă rău. Părinții începură a se teme ca nu cumva copii lor să se facă actori; guvernul tăie subvenția de 200 de #; deficitul isbucnì.

Treizeci de boeri înaintară o petiție către direcția Conservatorului la 30 Noemvrie 1838, rugând'o să reînceapă re-

(1) *Pedagogul*, comedie vodevil dupre a lui A. de Kotzebue prelucrată pentru Teatrul Național de Aga G. Asaki, și întâia oară reprezentată în 12 Noemvrie 1837 de elevii consevatorului. Eșii în tip. Albinei, 1839.

(2) *Fiul pierdut*, dramă în 1 act de pe a lui A. de Kotzebue, tradusă de A. G. Asachi, întâia oară reprezentată în 14 Dec. 1837 de elevii Conservatorului. Eșii în T. A. 1839 (n'are cântece).

(3) O descripție a serbării în *Albina*, 1837, p. 401.

(4) O cronică a lui C. Barozi în *Albina*, 1838, p. 65.

(5) Cunosc trei ediții: *Norma*, trag. lir. în 2 acte, Eși 1838. (Repetorul Teatr. Mold.). *Norma*, opera lirică în 4 acte, musica di Bellini, Iași, T. A. 1851, și o altă *Norma*, opera lirică în 4 acte, tradusă din limba italiană în românește de Gh. Asachi, Iași Tip. Goldner, 1873.

prezentaţiile moldoveneşti, făgăduind să le sprijine. Directorii Asachi şi Spătarul V. Alexandri trimiseră petiţia departamentului din Năuntru, cerând mijloace.

Totul fù însă zadarnic. Conservatorul se închise după doi ani şi câteva luni de fiinţă.

* * *

Abiă la sfârşitul lui 1839 să înjghebă o societate dramatică de foştii elevi ai Conservatorului împreună cu Caragiali. Stagiunea avù loc din Decemvrie până în Martie, dându-se 12 reprezentaţii care fură primite cu entuziasm la început, şi mult mai rece mai târziu. Critici li se aduseră chiar prin *Albina* (1).

Mai aspră eră însă *Dacia literară,* ce se luptă cu direcţia veche a lui Asachi (2).

«Piesele sunt rău alese, sfâşiate, şi rău întocmite; iluzia scenei nu este observată, când jocul actorilor este prost, decoraţiile, costumele măcar ar trebuì a fi frumoase şi analoage ca cuprinsul pieselor; dar aceasta este cu totul din potrivă; de multe ori se înfăţişează pe scenă în tot ridicolul lor cele mai mari anacronisme; costume, oameni despărţiţi prin veacuri întregi să întâlnesc în reprezentaţiile româneşti. Aşà în *Vicleniile lui Amor*, s'a scăzut un husar din vremea lui Napoleon, un elegant muscadin din vremea lui Molière, o cochetă din zilele noastre».

După ce s'au terminat aceste reprezentaţii, guvernul numì un comitet teatral, compus din C. Negruzzi, Comisul V. Alexandri şi Căpitanul Kogălniceanu, cu care încheiè, contractul din 18 Martie 1840.

Cu această direcţie desvoltarea teatrului intră în o nouă fază, pe care n'o mai urmărim aici, Asachi încetând înrâurirea lui precumpănitoare asupra propăşirei teatrului în Moldova.

* * *

Nu trebue să ne închipuim totuşi că Asachi ar fi încetat

---

(1) *Albina rom.,* 1840, No. 6, p. 24; No. 11, p. 44.

(2) *Dacia lit.,* p. 115.

orice participare la activitatea artistică. Vom amintì aici momentele mai însemnate în care participarea lui se vădește:

La 8 Noemvrie 1845 se dădù o reprezentaţie extraordinară cu prilejul Sf. Mihai — patronul Domnitorului. La intrarea lui Vodă, trupa Moldovenească cu orchestra au cântat un *Imn naţional*, versuri de Postelnicul Asachi și muzica de Capelmaistru Herfner.

La 13 Martie 1848 se jucă *Contrabantul* sau *Mărfurile engleze*, comedie vodevil în două acte, prelucrată de Gh. Asachi, iar muzica de Elena Asachi.

La 15 Martie 1851 se jucă *Inturnarea Plăeşului din Anglia* episod istoric cu cântece de Gh. Asachi.

La 6 Maiu 1851 se cântă de opera italiană *„I due Foscari"*, din care Asachi dădù un extract:

Cii doi Foscari, tragedie lirică pusă în muzica de G. Verdi, Iași, T. I. Albina, 1851.

La 13 Maiu se cântă *L'elesir d'amore*. Avem de la Asachi

Elecsirul lui Amor, opera comică în trei acte muzica de Maistro Donitzetti, Iaşi, T. I. Albina, 1851.

La 22 Maiu 1851 se cântă *Nabuhodonosor;* rezumatul dat de Asachi.

La 9 Oct. 1852 se cântă *Attila* de Verdi:

Attila, dramă lirică cu un prolog în trei acte. Poezia compusă de T Solera, muzica de G. Verdi. Traducerea e de Asachi.

* * *

In teatru, Asachi mai tipărì rând pe rând următoarele încercări, dealminteri neisbutite:

Petru Rareş, dramă istorică în patru părţi (1).

Cuprinsul acestei drame e următorul:

(1) Iaşi, 1853.

Partea I sau *Lacul*; (epoha 1527) zugrăvește viața lui Petru Rareș ca pescar, căruia Șeptelici îi aduce vestea morții lui Ștefăniță Voevod.

Acesta cheamă pe toți boerii la Suceava, pentru alegerea domnului.

Partea a doua ne primblă prin cele mai mari imposibilități scenice și psihologice. Suntem în ziua alegerii Domnului. E ales firește Petru Rareș care ia de nevastă pe Elena.

Amândouă părțile n'au măcar nici umbra unei valori oarecare. Cât despre celelalte două părți pe cari le făgăduise Asachi, nu mai știm nimic.

Țiganii, idil cu cântece de G. Asachi, reprezentat în 24 Ianuarie 1856 pe Teatru Național, Iași, Tip. I. A. 1856.

Subiectul acestei idile e destul de simplu:

Bătrânul țigan Tufoi are două fete: Ardela, cea mai mare-care e urâtă, și Angelina care e frumoasă... Tânărul Gevrilă, feciorul bulibașii, un țigan urît și chior, vrea să ia de nevastă pe Angelina, dar aceasta iubește pe un păstor român, Cimbru. Căsătoria lor însă nu se poate face, între altele, și fiindcă Cimbru e om liber și Angelina e roabă.

Când tocmai căsătoria între Gevrila și Angelina avea o să se sărbătorească, sosește și vestea desrobirii țiganilor de către Grigore Ghica. Obstacolul e înlăturat. Cimbru ia pe Angelina.

Spectacolul are și un cor, fiind presărat cu cânticèle cu muzica din *Puritani*, în felul tuturor spectacolelor lui Asachi, în care agrementul convențional are o atât de mare parte. Printre țigani e și un bucătar Matus, ce a fost cu boerul la Paris și își împestrițează limba cu expresii ca «monșer cumetre» «bunciur» în loc de «bonjour».

Turnul Butului, dramă originală în 3 acte, după tradiții poporane de G. Asachi, Iași, Tip. Inst. A. R. 1863, pag. 25.

E legenda unei stânci de pe Pion, în formă cilindrică, ce se vede chiar de la Iași, și poartă numele de *Turnu lui Butu.*

Prințesa Anna, fiica Domnitorului Alexandru, a jurat cre-

dința veșnică logonicului ei Butu care a plecat cu oastea în Polonia pe țărmurile baltice și nu mai vine. Trei pețitori sosesc: Coribut, cavaler polon din Masovia, Mailat, cavaler maghiar și Valter, cavaler german. Se iau la luptă între dânșii, dar apoi se învoesc să se supună hotărârei și preferinței Anei. Acesta e actul I.

Actul al II-lea cuprinde disputa pețitorilor dinaintea Anei «în piața de carusel înaintea castelului». Fiecare pretendent își laudă însușirile și strămoșii. Se iau apoi la luptă din care iese învingător Coribut.

In actul al III sosește un scutier din răsboiu povestind Anei isprăvile Moldovenilor în luptele cu cavalerii Teutoni. Butu căzuse străpuns de săgeți. Ana se duce la vrăjitoare, Macrina, ca să-i aducă pe Butu. Și, în adevăr, în urma unei scene de farmece, amorul lui Butu vine pe ușă sub chipul unui copil, apoi apare și Butu în zale, și o cuprinde.

Scena ne arată de odată priveliștea muntelui Ceahlău. Butu e călare și o ține pe Ana în brațe.

Voichița de Romanie, melodramă istorică cu cântece de G. Asaky, Iassi, 1863. Înst. Alb. Române.

Această piesă povestește un episod din luptele lui Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

In actul întâiu asistăm la pregătirile lui Vlad și la alianța lui cu Turcii împotriva Moldovenilor.

Actul al doilea se petrece într'o grotă întunecoasă, în lagărul muntenesc.

Plutim în acelaș pregătiri de răsboi. Voichița, fiica lui Vlad, cere sfat unui sihastru, spunându-i că a aflat că turcul Osman a făcut un complot să omoare pe Ștefan. Sihastru se hotărăște să prevină pe Ștefan.

In actul al III Ștefan e învingător și iea de nevastă pe Voichița.

Piesa e, firește, lipsită de orice valoare.

Elena Dragoșu de Moldaviea. Dramă istorică originală

în trei acte de G. Asachi, Iași, Institutul Albinei Române, 1863, p. 39.

Elena (Dragoș), fata lui Ștefan cel Mare, se mărită cu Ivan Ivanovici, fiul Țarului Ivan III, cu care avu un copil, Dimitri. Murind însă tatăl copilului, Ivan Ivanovici, se născu mai târziu întrebarea cine să ia succesiunea tronului: Dimitri sau Vasile, copilul născut din căsătoria a doua a țarului cu Sofia Paleologu. Drama se învârte în mijlocul intrigilor de succesiune.

La urmă, Țarul proclamă moștenitor pe Vasile, condamnând la închisoare pe Elena și trimițând în Siberia pe partizanii săi. «Știu zice dânsul că acest act va rupe legăturile de amiciție personale cu Domnitorul Moldovei! Dar acea ce nu poate astăzi unì simpatia mai târziu va operà politica care minește Moscovei un mănossu viitor».

Piesa nu are nici o valoare.

Cu această încheiem capitolul activităței lui Asachi în teatru.

Ca dramaturg nu va rămâne nimic de pe urma lui,—deoarece îi lipsià talentul dramatic. Meritul lui Asachi e de a fi fost un organizator de teatru românesc și un iubitor de spectacole, care prin spiritul lui întreprinzător a contribuit la răspândirea gustului pentru teatru.

E. LOVINESCU.

BALAUR CU COADĂ DE FOC.

O Aur
Balaur
Cu coadă de foc,
Tu aripa neagră ţi-o'ntinzi şi te-avânţi
Spre zări de aramă, spre ape şi munţi
Şi unde te-oi duce, de sui şi cobori
De-o fi înspre seară, de-o fi înspre zori.
Privirea lăsat-ai din largul tău sbor
Pe câmpuri pustii de nisip arzător
Pe'nnalte şi vaste grămezi de granit
Pe Mări şi oceane pe care-au pornit
In goană, oraşe întregi călătoare,
Ce văd cum în ape străluce alt soare!
Zăreşti, cum departe îţi fâlfâie'n cale
Lumina din fabrici şi'nnalte furnale
Şi vezi şi oraşe întregi cum înnoată
In râuri de albă văpae ciudată!
Şi mândru de-atâtea averi şi comori
Ce sunt ale tale, — stăpân-te cobori,
Odihnă să afli în pajişti cu flori.
Când cvezii atins-au pământul uşor
Otravă ie'n rîuri şi'n ori ce isvor,
Privirea ţi de fiară deodat' a schimbat
In suflete negre: ghirlande de flori
Ce albe şi rose trăiau în răzori.
Şi duhul ţi-aruncă: miazme şi-otravă
Din care se'nchiagă chiar crima grozavă.
Când ochii vulcanici ţi'nchizi şi adormi,

Pe pajişti, pe ierburi, pe spini şi pe flori
O palidă pânză se lasă din nori,—
E lenea bătrână, bătrână şi-urâtă,
O Aur
Balaur
Cu coadă de foc
Fatala-ţi văpaie atrage
Şi vin:
Ca fluturi 'n noapte ce sbor spre lumină
Cu ochi fascinaţi; săraci şi bogaţi
Bătrâni şi copii şi femei şi copile
Şi toţi câţi pornit-au, se'nping şi se luptă
Şi vor să te vadă şi vor să te simtă.
Dar cum sunt aproape, se-aprind şi dispar
Căci pururi ceri jertfe pe crudu-ţi altar.
O Aur
Balaur
Cu coadă de foc!
De-ai fi numai noapte,
De-ai sta tot ascuns
In găuri de munte,
Sub râuri adânci,
De-ar fi peste tine Oceane şi stânci,
Tu totuşi deacolo stăpân ne vei fi
Şi toate pe lume cu'n gest vei urni,
O Aur
Balaur
Cu coadă de foc,
In viaţa-ţi eternă vai totul ţi-e rob:
Rămâi! dar-stăpânul întregului glob!

VINTILĂ V. PARASCHIVESCU

. MIRCEA II

DOMN AL ŢĂRII ROMÂNEŞTI 1521.

Publicând o scrisoare a lui *Mircea*, fără loc, dată şi an, precum şi o proclamaţiune a lui *Ştefan*, Domnul Moldovei, tot fără dată şi an, adresată Brăilenilor şi anunţându-le ferma sa intenţiune de a pune pe tronul Ţării Româneşti pe ocrotitul său *Mircea*, precum şi răspunsul acestora cari într'un stil foarte ireverentios resping propunerea lui Ştefan, voind a rămânea credincioşi domnului lor *Basarab Voevod*, d-l Bogdan a emis părerea că acest Mircea ar fi fost un fiu fals al lui Vlad Dracul, deoarece adevăratul său fiu cu acest nume a fost acì odată cu părintele său, şi că «acesta este probabil pretendentul cu care Ştefan cel Mare «vine în Ţara Românească la 1481 în vremea campaniei «contra lui Ţepeluş, şi pe care nu izbuteşte să-l pună în «scaun, fie că nu l-a primit ţara, fie că Vlad Călugărul a «fost mai tare, sprijinit de protectorul său Bathory şi apoi «de Turci» (1) Această părere a fost admisă apoi şi de d-l Iorga (2), D. Onciul (3) şi d-l St. Nicolaescu. Ea este însă cu desăvârşire greşită.

Naraţiunea, bazată pe această părere, cum că Ştefan

---

(1) Ioan Bogdan, Documente şi Regeste privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ungaria, în secolul XV şi XVI, Bucureşti, 1909., p. 107—111.

(2) Istoria Românilor pentru Poporul Românesc, Vălenii de munte, 1908, p. 108.

(3) Din istoria României, Bucureşti, 1909, p. 54.

cel Mare ar fi încercat să pună pe scaunul Țării Românești pe acest Mircea dar n'ar fi izbutit și în locul său s'ar fi proclamat Vlad Călugărul, este contrară informațiunilor precize și lămurite ale cronicelor moldovenești după care Ștefan cel Mare este acela care în urma învingerei lui Basarab Țepeluș la Râmnic (8 Iulie 6989—1481) a pus pe Vlad Călugărul Domn în Țara Românească (2).

Dealtminterea, pe când sus citații istorici susțin că Ștefan cel Mare ar fi încercat numai a-l face pe acest Mircea Domn dar nu a izbutit, din scrisoarea acestui Mircea, rezultă că el a reușit a ocupà tronul în mod efectiv, că *domnia* când scria Brașovenilor: «Și vă dau de știre că cu «voința lui Dumnezeu și din porunca împărătească mi-am do- «bândit Moșia și scaunul părintelui meu *Vlad Voevod.* Deci «mă gândesc cu pace și cu bine la voi, și am să vă țiu în «așezământul cel vechiu și o să aveți pace și dela Turci «ca și în zilele fratelui meu *Radu Voevod* și chiar mai «bine, dacă și voi veți fi tot așà către domnia mea.»

Rezultă dar că ipoteza că *Ștefan* din scrisoare este Ștefan cel Mare eronată. Dar scrisoarea nefiind a lui Ștefan cel Mare nu poate fi decât a nepotului său, a lui *Stefan cel Tânăr,* fiul lui Bogdan Orbul, căci în istoria țărilor române nu este alt caz und pe când în Țara-Româneassă domnea un *Basarab* în Moldova să fi domnit un *Ștefan.* Astfel fiind lesne se explică, pe de o parte, tonul batjocoritor al Brăilenilor în răspunsul lor, față de un Domn copil și ușuratec ca Ștefan cel Tânăr. Neexplicabil față de un Domn

(1) St. Nicolaescu, Documente Slavo?Române, București, 1904, p. 143

(2) Letopisețul dela Bistrița în I. Bogdan, Cronice Inedite, București 1895, p. 57. *„Iar Domnul Ștefan Voevod au lăsat pe Vlad Voevod „Călugărul să domnească în Țara Muntenească";* Analele Putnene în I. Bogdan, vechile Cronice Moldovenești până la Urechia, București, 1891, p. 196: *„Lăsându-le Domnu pe Vladŭ Călugărul se întorse „Ștefan Vodă, în țera sa.";* Urechia în M. Kogălniceanu, Cronicele României I-a, p. 166: „Și aŭ pusŭ Ștefan Vodă domnŭ țĕrei muntenești pre Vlad Vodă Călugărulŭ..."

ca Ştefan cel Mare, a cărui străşnicie Muntenii o încercaseră în diferite rânduri, iară pe de altă parte marele sentiment de respect şi de credinţă al Brăilenilor faţă de un domn ca *Neagoe Basarab*.

Aşà dar *Mircea* din scrisoare erà, nu cum susţin greşit sus citaţii istorici, fiul lui *Vlad Dracul* şi fratele lui *Radu cel Frumos*, ci fiul lui *Vlad Călugărul* şi frate cu *Radu cel Mare*. Această filiaţiune se dovedeşte şi prin crisovul lui Vlad Călugărul din 16 Martie 1494 în care pomeneşte de ambii săi fii pe Radu şi *Mircea* (1). Avem chiar crisoave ale lui din timpul domniei tatălui şi a fratelui său (2).

Este dar cert că a existat un Mircea fiu al lui Vlad Călugărul, şi că el a ocupat un timp oarecare în mod efectiv scaunul Ţări Româneşti, dar când? In or ce caz de abeà după suirea lui Ştefan cel Tânăr în 1517 pe tronul Moldovei de oare ce vedem că acesta voeşte a-l pune domn în Ţara Românească.

In adevăr el a apucat tronul Ţării Româneşti în anul 1521. In raportul trimisului Veneţian în Ungaria cu data de 10 Noemvrie 1521, cetim următoarele: „apoi în acea zi „sosise acelei majestăţi, ştirea cum că ilustrul Teodosie „Voevodul Transalpin prin care fusese de curând ales în locul „părintelui său şi confirmat de majestatea Regală, *fusese „tăiat de Mehemed* paşa turcesc, care intrase cu 8.000 de „oameni şi o parte de Valahi din chiar Transalpina, pe „neasteptat în numita ţară şi făcuse cele de mai sus, spre „a pune în scaun pe un anume *Marchia* Voyvoda, fiul „*reposatului Mechina Vayvoda*, alungat altădată de pă„rintele suzpisului Teodosie (3).

Ştirea aceasta a trimisului Veneţian despre instalarea lui Mircea pe scaunul Ţării-Româneşti este confirmată prin

(1) Foaia Societăţii Românismului, 1870. p. 156. Vezi şi Nicolaescu, Doc. Slav. Rom .p. 240.

(2) Nicolaescu ibib. p. 240.

(3) Hurmuzaki, Doc. VIII, p. 51.

scrisoarea lui Mircea din care am văzut că el apucase tronul în mod efectiv. Dar trimisul greşeşte în privinţa uciderii lui Teodosie şi a paternităţii lui Mircea. El nu erà fiul lui Mihnea. Acesta murise dejà în timpul domniei lui Neagoe Basarab ucis la Constantinopole după cum comunica această ştire Braşovenilor Neagoe Basarab într'o scrisoare din 1519 (1). Acest Mircea erà dar fiul lui Vlad Călugărul. De asemenea Teodosie nu fusese ucis de Mehemed ci numai luat şi dus la Constantinopole.

Mircea este dar unul din pretendenţii, după moartea lui Neagoe Basarab, despre cari cronica lui Macarie ne spune că ar fi în număr de şase. Ei sunt în şirul după cum au ajuns la domnie, Radul Călugărul Dragomir, Vlad, *Mircea*, Radu dela Afumaţi, Radu Bădica şi Vladislav.

Indată după moartea lui Neagoe Basarab, întâmplată în 15 Septemvrie 1421, şi după proclamarea de Domn a copilului său Teodosie de către boerii din Oltenia sub epitropia banului Preda Craiovescu, boerii din Muntenia şi mai cu seamă acei din Buzău aleseră pe Dragomir Călugărul, după cronici Radu Călugărul. Acesta învinse şi ucise pe Preda la Târgoviştea. Teodosie cheamă în ajutor pe Mehemed din Nicopole, care sosì, bătu pe Radu Călugărul tot la Târgoviştea, îl prinse şi îl duse la Nicopole unde boerul Badica comisul, viitorul Domn Radu Badica îi tăie capul (2).

---

(1) N. Iorga. Indreptări şi Intregiri la Istoria Românilor Bucureşti „1905, 27—28. Vá dăm ştire, cu siguranţă, că Milos (Mylus) fiul Voevodului Mihnea săvârşind o nelegiuire faţă de Impăratul turcesc... „a pus să-l arunce în cele mai grozave închisori. Care în aceste închisori s'a săvărşit din această lume şi a murit. Cum că Milos e identic cu Mircea vezi şi scrisoarea lui Neagoe în Bogdan, Doc. şi Reg. p. 149 şi „Catastihul de scule" scrie între 25 August 1508 şi 4 Maiu 1509 de un om al casei lui şi publicat de Miletic̀a, 14 Vlaho, în Novi bălganki gramoti, p. 33—42. Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 13 greşeşte deosebind pe Mircea de Miloş.

(2) Letopiseţul Ţării Româneşti în Revista pentru Istorie, archeologie şi filologie Bucureşti, 1910, XI, partea I, p. 119.

D. Iorga, (1) identifică pe Călugărul Dragomir cu Vlad, pe când aceşti doi Domni sunt deosebiţi unul de altul. Din scrisoarea lui Teodosie rezultă în mod lămurit această deosebire: „Ştie Domnia Voastră-scrie Teodosie Braşovenilor, că după moartea părintelui Domniei mele a reposatului „Basarab Voevod *i-a ridicat acel vrăjmaş Călugărul* cu „hiclenii din ţara Domniei mele, peste capul Domniei mele. „Dar a dat Dumnezeu şi i-am pus sub picioarele Domniei „mele. Şi nu mi-a fost destul cu atâta, *ci din nou s'a „ridicat un alt vrăjmaş*, cu hoţi şi cu răufăcători şi au „prădat ţara şi au ars-o *fără ştirea Impăratului*. Milostivirea voastră ştiţi că domnia noastră este dela Turci. „Astfel, dacă am văzut Domnia mea că se turbură ţara, „am cunoscut că nimic nu voiu folosì şi *m'am dat iarăşi „cu Turcii*, şi am trimis să dea de ştire Impăratului; atunci „Impăratul făcu cum aţi auzit cu acei vrăjmaş şi me puse „din nou în scaunul părintelui Domniei mele"(2).

Acest al *doilea vrăjmaş* nu poate fi, cum s'a presupus greşit, Radu dela Afumaţi, căci acesta nu s'a ridicat decât în Ianuarie 1522 (3), pe când Teodosie fusese luat şi dus peste Dunăre de Mehemed încă în anul 1521 înnainte de 27 Decembre (4).

Acest vrăimaş e dar *Vlad* menţionat în socotelile oraşului Braşov în anul 1521. Vedem acolo un om venit cu scrisori din partea noului ales ca Voevod Transalpin cu numele Vlad şi despre doi boeri ai noului Voevod Vlad. (5).

Chemat în ajutor, după cum scrie Teodosie, Mehemed

---

(1) Geschichte des Rumänischen Volkes, I, p. 370.

(2) Bogdan, Doc. şi Reg. p. 361.

(3) Bogdan ibid. p. 165, nota 2 citează pentru începutul domniei lui Radu dela Afumaţi în *Ianuarie 1521* pe Iorga dar acesta (Stud. şi Doc. III, p. XLVI) deşi nu înseamnă anume anul din şirul istoriei, se vede, pune aceste evenimente Ianuarie 1522. Dealtmintrelea în Ianuarie 1521 domnia încă Neagoe Basarab.

(4) Scrisoarea Regelui Ludovic în Hurmuzaki, Doc. II, 3, p. 374.

(5) Hurmuzaki, Doc. II, 3, p. 380, etc.

soseşte, învinge şi ucide pe Vlad şi-l restabileşte pe Teodosie (1).

Atât Dragomir cu numele său de călugăr, iar Radu cu numele său mirean şi ca Domn cât şi Vlad, presupun, au fost fii lui Vlad Călugărul. Nu avem dovezi că Vlad Călugărul, pe lângă fiul său Radu cel Mare, să mai fi avut un fiu cu numele Radu, dar este dovedit că el pe lângă fiul său Vlad zis Vlăduţ a mai avut încă doi fii tot cu numele de Vlad.

După d. Nicolaescu (2), care identifică asemenea greşit pe Dragomir Călugărul cu Vlad, acesta ar fi fost un al doilea fiu tot cu numele de Vlad al lui Vlad cel Tânăr sau Vlăduţ. Pentru aceasta însă este silit a contestă inscripţiunea pusă pe mormântul lui Vlăduţ la mânăstirea Dealului, după care el a murit la vârsta de 18 ani. Inscripţiunea este exactă. Vlad acesta n'a fost fiul lui Vlăduţ, ci frate cu acesta, amândoi fii ai lui Vlad Călugărul. Acesta a avut trei fii cu acelaş nume. In pomelnicul mânăstirei Govora sunt menţionaţi doi Vlazi, Vla*dul* Voevod şi *Iw Vlad Voevod* (3). De observat este că cel dintâi e Vlad*ul* şi fără a fi precedat de *Iw*. Acest Vla*dul* moare între 31 Iulie 1487 şi 4 Februarie 1488, când Vlad Călugărul, făcând o danie mânăstirei Govora pomeneşte pe acest fiu ca răposat numindu-l iarăşi Vla*dul*. Rămase dar în vieaţă după 1488 numai al doilea fiu cu numele de Vlad al lui Vlad Călugărul, dar acesta nu poate fi şi nu este *Vlăduţ*, care a domnit dela 1510—1512 şi a murit la vârsta de 18 ani, ci *Vlad* care a domnit în 1521 şi a fost ucis de Mehemed.

Aşa dar după moartea fiului său Vlad*ul* întâmplată înnainte de 4 Fevruarie 1488, pe lângă fiul său rămas în viaţă tot

(1) Socotelile Braşovului în Iorga, Stud. şi Doc. III, p. XLVI. Şi letopiseţele sârbeşti ne spun că Mehemed beiu ucise pe Vlad Voevodul Ţării Româneşti în anul 7029—1521, greşesc însă data punând 25 Ianuarie. Vezi Nicolaescu, Doc. Slv. Rom. p. 5.

(2) Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 248. Şi din raportul trimisului veneţian.

(3) ibid. p. 237.

cu numele de Vlad, i s'a născut încă un fiu pe la anul 1494 pe care l-a botezat tot *Vlad* care domnì sub numele de Vlăduţ dela 1510—1512. Cum că Vlad Càlugărul, după moartea fiului său Vlad*ul*, a avut iarăşi *doi fii* cu numele de *Vlad*, se dovedeşte din crisovul lui Radu cel Mare din 23 Martie 1497 în care aminteşte de fraţii săi amândoi în vieaţă Vlazi „Vlad şi Vlad" (1).

Indată după înnapoierea şi uciderea lui *Vlad*, şi reinstalarea lui Teodosie, Mehemed venì iarăşi după cum raportează trimisul Veneţian — „pe neaşteptate" în Ţara Românească, aducând cu dânsul pe Mircea pe care-l puse Domn în locul lui Teodosie, pe care îl trimise împreună cu mama sa Doamna Despina dincolo de Dunăre.

Toate aceste evenimente, învingerea şi uciderea lui Radu Călugărul Dragomir şi a lui Vlad şi înlocuirea lui Teodosie prin Mircea a avut loc în 1521 între 15 Septemvrie când murì Neagoe Basarab şi 10 Noemvrie data raportului trimisului veneţian.

Dovadă că Mircea a domnit de fapt este scrisoarea sa către Braşoveni, dar pentru foarte scurt timp, de oare ce a fost înlăturat îndată sau ucis, nu se ştie căci la 27 Decemvrie, după cum se vede din scrisoarea Regelui Ludovic, el nu mai erà domn. Ţara erà guvernată de Mehemed care avea veleităţi de a fi numit chiar domn. Contra acestuia se ridică în Ianuarie 1522 Radu dela Afumaţi.

Vlad Călugărul a avut două soţii, pe *Rada* călugărită sub numele de *Simonida* şi *Maria* călugărită sub numele de *Eupraxia*. Cu Rada-Simonida a avut pe Vlad*ul*, Radu cel Mare, Vlad şi o fiică Caplea, iară cu Maria-Eupraxia pe Vlad zis Vlăduţ (2).

(1) Lăpědatu, Vlad-Vodă Călugărul, p. 62.

(2) In pomelnicul dela Bistriţa (Nicolaescu, Doc. Slav. Rom., p. 4) cetim; „Pomeneşte, Doamne, sufletele robilor tăi: al lui Vlad Voevod şi al mamei sale Rada şi al sorei sale Caplea". Acest Vlad Voevod este Vlad din 1521, şi nu fratele său Vlad zis Vlăduţ, domn dela 1510—1512, de oarece acest din urmă nu e fiul Radei ci al Eu-

Mircea nu era fiul nici al Radei-Simonida nici al Mariei Eupraxia. El era un fiu ilegitim al lui Vlad Călugărul, dacă trebuie să credem cele spuse de Brăileni în răspunsul lor către Ştefan cel Tânăr al Moldovei, făcut cu o femee de rând numită *Călţuna*.

El a fost însă recunoscut ca fiu atât de părintele său cât şi ca frate de Radu cel Mare (1). El a zidit împreună cu părintele său şi fratele său Radu cel Mare schitul Babele la anul 7001=1492 şi 1493 (2).

Din timpul scurtei sale domnii, afară de scrisoarea adresată Braşovenilor, nu ne a rămas nici un alt act. Avem însă două crisoave pe care le-a remis în timpul domniei părintelui său şi a fratelui său Radu cel Mare, cel întâi din 1495 şi al doilea din 17 Iunie 1502 (3).

In şirul domnilor el este *Mircea II*, după Mircea I cel Bătrân, căci Mircea, fiul lui Mihnea, ucis în 1510 la Sibiu, n'a domnit.

C. KOGĂLNICEANU

---

praxiei, după cum rezultă din documentul 163/XX Acad. Rom. în Nicolaescu o. c. p. 5. Cum că numele mirean al Eupraxiei era Maria vezi pomelnicul sârbesc dela Mânăstirea Ipinia (Nicolaescu o. c. p. 4 şi 5). Radu cel Mare pomeneşte anume pe mama sa Simonida Vezi Arh. Stat. M-rea Govora, pach. 6, No 4 în Nicolaescu, v. c. p. 5. Rada era soră cu Gherghină Pârcălabul, Radul cel Mare numindu-l unchiul său de pe mamă (Nicolaescu o. c. p. 10). Nicolaescu o. c. p. 52 greşeşte susţinând că Rada s'a călugărit dintâi sub numele de Simonida şi apoi sub acel de Eupraxia.

(1) Astfel Vlad Călugărul îl menţionează ca fiu într'un crisov datat greşit între 1475—1477 la Nicolaescu, Doc. Slav. Rom. p. 51 (trebue să fie după 1488 când nu mai trăia primul fiu cu numele de Vlad*ul*) iară frate-său Radul în crisovul său din 1496 (Nicolaescu ibid.)

(2) Nicolaescu o. c. p. 240.

(3) ibid. p 240.

CA PASĂREA PRIBEAGĂ

Mi-e sufletul mai dornic ca pasărea pribeagă
Ce 'n toamna mohorîtă visează ţări cu soare...
Prin ceaţa grea-şi destinde aripile-i uşoare —
Şi pleacă 'n largul lumei, de-apururi călătoare,
Spre ţărmuri fericite de care viaţa 'şi leagă.

Ca pasărea pribeagă, dorind o altă zare, —
Pribeagu-mi suflet sboară de-apururea spre tine.
E toamnă rece 'n juru-i, cumplită iarna vine...
Şi-atunci făptura-i caldă — ca ceruri largi, senine,
Adânc l-ademeneşte şi-l chiamă 'n depărtare.

Vrăjita desmierdare din graiul tău îl soarbe,
Il chiamă, blând, lumina din ochii tăi, fecioară,
Şi-atâta fericire presimte 'ntâia oară,
Că'n veci pribeagu-mi suflet setos spre tine sboară,
Tăind pustii văsduhuri, plutind prin goluri oarbe!

V. V.

VEDERI RELATIV LA IMPORTANŢA CHESTIUNE

A

ORGANIZĂRII SERVICIULUI SANITAR.

UNELE INSTITUŢIUNI DE MEDICINĂ.

I.

Viaţa la ţară şi legea noastră sanitară.

La Academia Română, acest înnalt aeropag al ştiinţei şi conservării tezaurilor naţionale, ale istoriei şi limbei române, s'au discutat din când în când multe chestiuni de vitalitate pentru poporul românesc. Astfel înnaintaşul doctorilor români, *Pavel Vasici*, a studiat însemnata problemă a nutrimentului, înclinând pentru vegetarianism; apoi intemeiătorul higienei române, *I. Felix*, a cântărit mişcarea populaţiunei, constatând că „România este ameninţată de depopulaţiune relativă, care vatămă interesele ei vitale"; iar gloria bacteriologiei, prof. *V. Babeş*, sbiciueşte prejudiţiile înrădăcinate la ţărani, căutând modalităţi pentru regenerarea lui; în fine demnul său elev, prof. *G. Marinescu*, relevă clar dezastrul pricinuit „de mai multe boale sociale, cari subminează sănătatea poporului nostru, şi îşi exprimă dorinţa de a se alcătui o societate mai sănătoasă şi mai curată."

In afară de Academie au publicat lucrări de asemenea natură şi de mare valoare, prof. *C. I. Istrati* (O pagină din istoria contimporană a României), *Obedenaru* (Despre friguri), *Kalinderu* (Despre lepră), *Z. Petrescu*, prof. *Petrini-Galaţi* şi alţii (Despre oftică), şi tot astfel şi despre pelagră, sifilis, alcoolism, conjunctivită granuloasă şi în genere despre mai toate chestiunile ce privesc higiena şi pe duşmanii ei, boalele.

Spre a călca pe urmele acestor mari cugetători medicali ai naţiunei noastre, şi fiind şi eu condus de aceleaşi idei de bine pentru sănătatea şi prosperarea poporului român, să-mi fie permis a expune în coloanele acestei reviste vederile mele relativ la traiul poporului şi mai cu seamă în ce priveşte viaţa la ţară în raport cu legile şi cu forţele sanitare.

* * *

Clima ţării noastre trece drept una din cele mai variate din Europa, adică este escesiv de continentală; şi prea bine au remarcat unii dintre scriitorii noştri, că la noi există când căldurile tropicale ale Atenei, când iarăşi geruri ca în Siberia. In timpuri mai recente Institutul nostru de meteorologie a constatat „că adese-ori termometrul trece de+ 35° în Iulie şi August şi de —25° în Ianuarie. La 1893 şi 1906 minimul a fost —35° şi la 1896 maximul de +42,8°".

Este uşor de înţăles că asemenea extreme nu sunt de loc indiferente pentru fiinţele vieţuitoare şi mai ales nu pentru rasa umană în frageda sa etate, căci vara decizimează pe copii enteritele, insolaţiile, etc., iar iarna inflamaţiunile plumânilor şi alte boale izvorâte din răceală. — Tot astfel şi porumbul poate rămâne necopt din cauza climei neprielnice, se strică şi poate da naştere la pelagră, care de altfel este şi o boală a mizeriei fiziologice. Mlaştinele de asemenea pot fi întreţinute de multe ploi, şi pot pricinuì paludismul ş. a. m. d.

Şi totuşi par'că amestecul „munţilor înnalţi cu colinele împădurite şi cu câmpiile denudate" dau o înfăţişare cu totul plăcută străinilor, dar mai ales poeţilor noştri, cari cu laude, ca să nu zic cu entuziazm se exprimă în special despre viaţa dela ţară, pe care o cântă, d. e. şi *Virgiliu* sau *J. J. Rousseau*, premergătorii lor înrudiţi ca gen şi fiinţă. Mă voiu referì numai la câteva exemple din autorii noştri.

Alexandri scrie:

„Sfântă muncă dela ţară izvor sacru de rodire,
Tu legi omul cu pământul în o dulce înfrăţire!..."

In pastelurile sale găsim scrieri ca:

Sămănătorii, Rodica, Lunca din Mireşti, Malul Siretului, Flori de nufăr, Concertul în luncă, Cositul, Secerişul, etc. toate admirând frumuseţele naturei la ţară.

Poezia sa „Balta“ se începe cu strofa:

„Aerul e viu şi proaspăt!.. el trezeşte şi învie
Pieptul, inima şi ochii, peste care lin adie“.

Depărăţeanu, care a trăit mai mult la ţară, scrie:

„Locuinţa mea de vară
E la ţară:
Acolo eu voiu să mor
Ca un fluture pe floare
Beat de soare
De parfum şi de amor.“

Alexandrescu în „La ţară“ zice:

„A! dacă o provedinţă
Asupra mea ar privi,
. . . .
. . . .
La câmp, locaş de plăcere,
Eu mulţumit aş trăi.
Liniştit şi în tăcere,
Ziua mea aş împlimi.“

C. Negruzzi încheiă astfel fabula „Şoarecul de ţară şi cel de oraş“:

„Viaţa 'n ticnă are
La mine mai mult preţ,
De cât o 'mbelşugare
De griji ameninţată a unui târgoveţ.

Mai peste tot aerul cel mai curat îl găsim în pădure, el este înviorător şi binefăcător sănătăţii; dar la câmpul cu flori aerul este şi aromatizat de mirosul acelor flori. Mult timp s'a crezut că în pădure ar predomni şi ozonul, care s'ar formà acolo din desele descărcări electrice, din răşina brazilor, etc.; dar apoi s'a constatat că bioxidul de idrogen din pădure a fost confundat cu ozonul, care este un oxigen condensat. E folosit la curăţirea apei de băut şi de către unii medici, în inhalaţiuni, pentru combaterea tusei convulsive şi a tuberculozei.

Proverbele poporului au şi ele referinţă la climă şi la elementele sale priincioasă sau dăunătoare sănătăţii, ca d. e. când zice: „De multe ori aerul multe boale vindecă“, sau „Anumită apă de izvor este aşa de rece şi de uşoară, că îţi dă sănătate“.

Pe german îl poţi auzi zicând; „Sculatul de dimineaţă, într'o zi frumoasă de vară, în pădure sau pe o înnălţime, este o adevărată fortificare a inimei“.

Relativ la intemperii Românul mai zice: „Vara la drum să iai şuba, iarna să iai merinde". In adevăr empirismul, experienţa de secole, a povăţuit întrucâtva pe român a se ferì de vreme rea, a beneficia de aerul curat în timpul verii, petrecând cea mai mare parte a zilei şi nopţii subt cerul liber şi uzând de căsuţele adesea înguste, neaerisite şi întunecoase numai când e prigonit de vremea rea de afară; dar sunt multe boale pricinuite de astfel de factori, a căror perniciozitate nu s'a făcut încă evidentă in mintea Românului incult. Şi chiar de ar şi înţelege, d. e. că băltoacele îi pricinuesc frigurile palustre, indivizii singuratici tot nu pot luà măsuri radicale pentru înlăturarea răului, sau nici n'au destul îndemn pentru aceasta, fiindcă convingerea lor nu este bazată pe ştiinţă, ci cel mult pe auzite dela alţii, sau în cel mai bun caz pe învăţătura modestă din şcoala sătească.

Şi câte alte boale nu sunt pe cari numai omul cu ştiinţă specială de medicină le poate aprofunda şi poate găsi leacul spre a le încunjurà, mai ales cu ajutorul higienei.

Higiena, în mare parte, poate fi înţeleasă şi chiar profesată de către intelectuali, mai ales de profesori, dar aprofundarea ei aparţine exclusiv omului de specialitate. Boalele externe, mai uşoare, pot fi lecuite mult-puţin şi de nemedici, dar o căutare serioasă o poate face numai profesionistul pregătit în acest scop în mod sistematic şi în mai mulţi ani dearândul. De aceea mă voiu silì acum a arătà importanţa medicului în căutarea sănătăţii populaţiunei rurale şi a-mi da părerea cum cred mai nimerit că s'ar puteà organizà serviciul sanitar, spre a corespunde mai ales pentru căutarea sănătăţii populaţiunei de rând.

* * *

Săteanul nostru este mai mult *fatalist*, decât îngrijitor faţă de sănătatea sa. Va fi moştenit el fatalismul dela Romani, strămoşii săi, sau dela popoarele cari l-au înconjurat, şi aceasta în timpul din urmă mai ales dela Turci? Sau i-l va fi înnăscut un ascetism, inerent tuturor popoarelor cari se află pe scara urcătoare a civilizaţiunei, sau şi un ascetism religios; căci prea adese-ori îl auzi, în momente critice de ştirbirea sănătăţii, că zice: „Ce-a vrea D-zeu".

Marea mortalitate a copiilor îi lasă reci pe săteni, lucru ce se poate deduce şi din aceea că dacă întrebi pe ţăran cu ocazia unei asemenea morţi: cine a murit? — el îţi răs-

punde idiferent: „ia, un viermuş de copil mic". Ţara noastră se poate lăudà cu o procreaţiune a populaţiunei (1.94 %) ce câte odată întrece în proporţiune de a oricărui alt popor din lume (1); dar ce folos căci şi mortalitatea la noi întrece adese ori pe a celor mai multe popoare (2).

Sfânta noastră Biserică îndeamnă pe miri să se înmulţească asemenea fiilor lui *Izac* şi ai *Rachilei*, şi cred că nu păcătuesc, când esprim dorinţa, ca de pe amvon să se audă, între alte predici moralizatoare şi folositoare poporului, şi de cele cuprinzătoare de percepte de higienă şi de păstrarea întregii sănătăţi, pentru ca astfel multele mlădiţe ce se nasc să şi poată rămâne în viaţă. Ba asemenea predici să fie chiar obligatoare de a se ţine de către preoţii noştri mai luminaţi.

Fireşte că personalul sanitar, ca medic şi moaşă, vor şti şi mai convingător să povăţuiască pe sătean în această privinţă. Ştim că religia desleagă pe bolnav de a postì; apoi o femeie însărcinată şi când lăptează pe copilul său, nu s'ar putea zice că este bolnavă, dar pentru hrănirea îndestulătoare a ei şi a fătului său, ar trebuì deslegată de orice post, ea trebuind a se nutrì destul de bine şi a fi scutită de orice muncă obositoare. Cu o bună îngrijire a femeilor însărcinate şi tinerelor mame s'a făcut în Franţa, sora noastră mai mare, deplină dovadă că mortalitatea copiilor mici scade la zero (Bulet. Dir. g. serv. san.).

Prin sfaturi instructive şi moralizatoare s'ar mai desbărà lumea şi de acel orientalism, care aduce cu sine molipsirea de nenumerate boale lumeşti, infecto-contagioase, etc.

O boală care tae adânc în viaţa populaţiunii noastre, secând vlaga sa dela mic pânăla mare, este *paludismul*. S'au făcut deja multe înbunătăţiri la ţară, fie din propria iniţiativă a sătănilor, fie pe baza regulamentelor decretate de stăpânire şi puse în aplicare de autorităţile în drept,

---

(1) V. Convorb. lit 1908, I. p. 223.

(2) In 1900 şi 1910 au fost la sate, în primul an al vieţii, 33 la sută de morţi din mortalitatea generală rurală. Tot în primul an al vieţii pe perioada 1895—1900 mortalitatea a fost la o sută de născuţi vii: în Saxonia 27 morţi, în Rusia 26.4, în Bavaria 25.9, în Austria 23,2, în Ungaria 21,7, în România 21.2, în Prusia 20,3, în Italia 17,7, în Franţa 16,1, idem în Serbia, în Belgia 15,9, în Anglia 15,8, în Olanda 15,4, în Bulgaria 14,7, în Elveţia 14,6, în Danemarca 13,4, în Suedia 10 şi în Norvegia 9,8 (Bulet. Div. gen. a serv. san.).

Mortalitatea generală a fost: 1907 de 26½, în 1908 de 23, în 1909 de 27¾ şi în 1910 de 25 la mia de locuitori.

fie şi la îndemnurile din partea medicilor sanitari; astfel multe din locuinţele dela ţară, din colibi ce erau, s'au transformat în case, din bordee de subt pământ au răsărit case frumoase deasupra pământului; şcoalele la sate au acum mai pretutindeni alt aspect decât cel din bătrâni; bisericile mai noui deasemenea se înnalţă măreţ pe lângă cele mici şi modeste din trecut; ordinea şi curăţenia prin comune se pot acum observà în cele mai multe comune conduse de buni gospodari; cu toate acestea mai este mult de făcut pentru a satisface principalele cerinţe ale higenei şi se cer mai ales lucrări de acelea, unde trebue să contribuiască forţe unite, unde singuraticul nu poate face nimica, cum ar fi de exemplu: secarea bălţilor pentru preîntâmpinarea paludismului, procurarea de apă bună, sănătoasă cu scop de a evità încuibarea febrei tifoide şi a. m. d. p.

Altă soră a noastră, Italia, şi-a creat legi cari prevăd chiar şi fondurile necesare la asanarea terenurilor paludice, la vinderea chininei celor impaludaţi sau celor ce trebuesc a fi feriţi de a se impaludà. In această privinţă însă mai are un rol însemnat şi medicul; iar dacă cei mai buni medici se află tocmai la zeci de chilometri de locul în suferinţă, atunci nu putem ajunge la nici un rezultat bun. Distribuirea chininei prin persoane străine în ale medicinei (laici), nu poate aveà mai nici odată reuşita dorită.

Tot Italia a isbutit prin lege potrivită să pună capăt aproape cu desăvârşire unei alte boale, *pelagrei*, care ca un flagel grozav se încuibase destul de mult în populaţiunea mizeră a acelei frumoase ţări, noi însă stăm de tot prost faţă cu această boală a mizeriei şi a porumbului stricat. Ţi se sfâşie inima de durere, când ca medic al parchetului eşti chemat a-ţi da aprobarea, ca vre-un maniac pelagros să fie trimis în casa de nebuni, gândindu-te totodată că acest nenorocit, dacă erà în condiţiuni de traiu mai bune, puteà să muncească şi să-şi agonisească sie-şi şi familiei sale o hrană mai „omenească", decât erà aceea pe care o mâncase si ar fi refuzat-o şi vitele a o mâncà şi care astfel l-a împins spre balamuc.

Le zicem acestea mai mult ca un corolariu al chestiunei, tratată de altfel destul de pe larg de autori competenţi ai literaturei noastre, cum sunt: *A. şi I. Teodori, Felix, Sergiu, I. Antoniu, Neagoe, V. Babeş, G. Marinescu, A. Vasiliu, Tălăşescu,* etc.

Pentru combaterea *boalelor molipsitoare epidemice* o

izolare la timp şi eficace se poate face numai când sunt la dispoziţiune în orice moment medici bine specializaţi în cunoaşterea acestor boale. Ca să facă *agentul sanitar* un diagnostic precis, în starea actuală de lucruri, în cele mai multe cazuri nu se poate aştepta, căci el nu are cunoştinţe suficiente în ale medicinei. Este adevărat că tot astfel ne trebuesc şi spitale bune sau infirmerii, pentru a avea unde să izolăm cazurile constatate că sunt molipsitoare. *Eminescu*, la timpul său, în „Timpul" a combătut pasionat înmulţirea spitalelor, ceeace cred că nu trebueşte a i se luà în nume de rău, căci poate avea deja în sine o aversiune de spitale, deşi nu putem zice că ar fi presimţit că va sfârşì atât de tragic în unul din acele locaşuri adăpostitoare de bolnavi demenţi; dar experienţa de toate zilele ne spune că trebuesc şi localuri pentru izolare, precum în acelaş timp şi personal suficient, care să facă o izolare neîntârziată şi pricepută.

Aşà cred, că trebue să avem medic la fiecare comună, sau cel mult la câte 2 comune un medic; lucru exprimat deja şi optat la diferite ocaziuni de către mai toţi voitorii de bine ai poporului de rând (1).

Cu un doctor la câte 17.000 de locuitori este greu a face o izolare la timp şi în orice comună unde s'ar ivì cazurile molipsitoare. Şi în general, după calculele statisticianilor consumaţi, socotind că în cursul unui an se înbolnăvesc cam 30—40%, deci din 17.000 vor rezultà 5.000—8.000 de bolnavi pe an, iar în permanenţă 4—6%, deci 700—1.000 de bolnavi, cari trebuesc a fi îngrijiţi de un singur doctor. Această proporţiune dintre populaţie şi medici se găseşte şi la Românii supuşi altor sceptre (2).

Astfel să nu ne mai mirăm că ţăranul este silit a recurge la leacurile băbeşti, la medicina populară, combătută energic de unii confraţi şi în multe privinţe chiar cu drept cuvânt. Pentru populaţiunea rurală avem cam 300 de doctori sanitari (afară de cei de spital) şi cam 1.000 de agenţi

(1) Şi într'un articol mai recent din Buletinul Direcţiunii generale a serviciului sanitar vedem exprimat acest deziderat.

(2) Foaia poporului din Cernăuţi No. 13 din Martie a. c.) arată că în Bucovina „un medic român vine la 16.358 de suflete de Români şi un medic evreu la 881 evrei, apoi să se mai caine cineva că Românii produc prea multă inteligenţă."

„Oraviezaer Wochenblatt" (3 Ma tie 901) din părţile bănăţene populate cu Români arată că medicul cercual acolo are adeseori de a îngrijì de sănătatea locuitorilor din câte 10—12 comune...

sanitari. Dacă ar fi aceşti din urmă nişte doctoraşi, populaţiunea dela sate n'ar fi silită să recurgă tot la babe.

Pentru a înlesni sporirea medicilor la sate, trebue ca şi Ministerul instrucţiunei publice să ia asupra sa şcoala de agenţi sanitari din Galaţi şi Craiova, cărora să le deà o adevărată organizare de şcoală de medicină. Pentru formarea de doctori savanţi ajunge Facultatea din Bucureşti; iar pentru comunele rurale să producă şcoala superioară de medicină din Iaşi şi cele creânde din Craiova şi Galaţi *medici populari*, cari să aibă mai puţine pretenţiuni şi mai multă tragere de inimă, ca astfel să vreà să se fixeze în mijlocul populaţiunei rurale; încât n'am mai aveà pe la sate pe „simpaticii agenţi sanitari" (în zeflemea porecliţi aşa) şi pe aşa zisele babe sau uncheşi, ci nişte doftoraşi destul de buni pentru popor.

Aşà dar din actualii agenţi sanitari visez pe viitorii medici populari, iar din şcoalele de medicină să se înnalţe cândva facultăţi de medicină, când mijloacele şi împrejurările vor permite aceasta, cari facultăţi să devină odată demne rivale mai vechi faţă de acele ale vecinilor.

Germanul, ca om practic, zice: „Mai bine un doctoraş la îndemână, decât un doctor în ţară străină" (1).

Nici Românul nostru nu este cu totul nepăsător faţă de sănătatea sa, deşi faţă de doctorii cam are aversiune. El zice:

Tot e bine şi frumos,
Când e omul sănătos.

Apoi mai zice:

Nu-i leacù cu sacu!

Şi:

Amară ca doctoria.

D. *Dr. G. Marinescu*, în discursul său de recepţiune la Academia Română şi-a exprimat mirarea şi mulţumirea sufletească, că în 1900, într'o staţiune balneară din Suedia numită Lysekil, a văzut că în această importantă staţiune nu există nici o farmacie, de oarece toate boalele se tratează prin agenţi fizici: gimnastica suedeză, hidroterapia

(1) Ein Docterchen an der Hand ist besser als ein Doctor in fernem Lande!

și electricitatea. Nu ne spune însă dacă acolo erau și doctori. Cred că precum puteau lipsì farmaciile, așa ar fi putut lipsì și doctorii. Și mă tem că astfel Suedezii ajung iarăși la „dezastroasa medicină populară" (vorba d-lui Dr. V. Babeș).

Și să ne mai plângem noi doctorii români că țăranii, n'au destul încredere în noi, când d. e. la poporul german care este cel mai înbâcsit de carte, „curele naturale", „Kneippizmul" și diferitele sisteme proliferează cu înbelșugare, adecă sunt în toiul lor.

* * *

Pe baza acestor câteva exemple mai bătătoare la ochi cu privire la organizarea serviciului nostru sanitar, să-mi fie permis a exprima acì câteva principii referitoare la această organizare.

Inspectorii sanitari să fie atâți (6), câte regiuni sau provincii (dregătorii) va aveà toată țara, și cari vor locuì în capitala provinciei respective. Prin aceasta s'ar mai descentraliza și s'ar conduce mai bine serviciul sanitar rural. Rolul actualilor medici de județ, cari aveà altă destinațiune, îl vor aveà medicii de circumscripție rurală, cari au fost înființați acum jumătate de secol, față de nouii medici comunali sau populari.

Medicii de județ vor fi trecuți la Ministerul de justiție cu leafa din actualul buget, iar în loc de diurnele de 200 de lei, li se dă transportul în natură de către parchet. Ca parte tecnică însă vor depinde tot de Direcțiunea generală a serviciului sanitar și de consiliul acelei Direcțiuni.

Pentru *solde* cred nimerit ca să se facă o normă pe clase pentru toți funcționarii Statului și se înțelege că și pentru medicii salariați, pentru că acum este prea mare diferență dela o breaslă la alta; d. e. un intern medicomilitar face încă 7—8 ani, după ce și-a luat bacalaureatul, până să-și facă cariera sa, pe când bacalaureatul intrat în școala militară și-a făcut cariera deja după 2 ani, etc. Apoi lefurile date medicilor ș. a. m. d.

Medicii veterinari își vor formà singuri deziderătele lor cu privire la alcătuirea legii sanitare în ceeace privește ramura lor, și tot așà și *farmaciștii* (gremiul lor); în urmă însă comisiunea ramurei lor dela Direcțiunea generală a serviciului sanitar va întocmì proiectul potrivit cerințelor actuale.

Legea sanitară, cum o înţeleg eu, trebue să conţină numai principiile esenţiale, pe când desvoltarea mai amănunţită o vor cuprinde regulamentele, ce le va avea fiecare capitol al legii.

Am bune indicii, că o ameliorare simţitoare în serviciul sanitar o vor face chiar actualii noştri guvernatori, căci la 1874 s'a votat prima noastră lege sanitară; apoi după 2 decenii (la 1894) s'au înfiinţat agenţii sanitari şi după alte 2 decenii, sper, că aceştia vor începe a se transformà în *medici rurali*.

Modificările celelalte ce am conceput nu le cred aşà de importante ca pe acestea, încât este mai puţin esenţial de vor fi introduse or nu. M'am gândit mai mult la ameliorarea stării sanitare a ţăranilor şi numai în al 2-lea plan la alte înbunătăţiri.

II.

O academie naţională de medicină. Clinicele facultăţii de medicină din Bucureşti.

In Congresul medicilor din ţară din 1910 am rostit următoarea propunere relativ la înfiinţarea unei *Academii naţionale de medicină :*

„Cred că am asentimentul tuturor colegilor mei prezenţi şi nesosiţi încă la această frumoasă adunare de medici în Congres, când îmi cer voe a propune şi a rugà, în numele meu şi al D-voastră pe comitetul organizator al acestei mari întruniri a noastre, ca într'un cât mai apropiat viitor să facă demersurile necesare spre a făurì o şi mai strânsă legătură decât cea până în prezent a tuturor societăţilor de medicină, cu membrii lor mai mulţi ori mai puţini, şi ca să zic aşà, a tuturor fiilor lui *Esculap* de gintă română, atât din ţară, cât şi din părţile locuite de Românii de subt alte sceptre; dând acestei organizaţiuni poate chiar numirea de *Academie românească de medicină*, şi instalând-o cu timpul chiar în acel palat al sănătăţii publice, proectat a se înnălţà alipit de localul Ministerului de interne, pe care, fiind toţi uniţi — căci unireà dă puterea, — vom reuşì să-l vedem cât mai curând înnălţându-se măreţ la numitul loc frumos. Acum numai atât despre acest punct, pe care îl voiu desvoltà mai pe larg cu altă ocaziune".

„Afară de societatea ştiinţelor medicale din localitate, mai citez pe cea de chirurgie, de anatomie, de ginecologie, de căile genito-urinare, de psihiatrie, de igienă....., şi poate şi a studenţilor în medicină, ar putea avea loc în sus numita instituţie, pentru că din studenţii de astăzi majoritatea vor formà pe colegii noştri de mâne-poimâne; şi la caz că s'ar pretinde ca fiecare din aceste societăţi să-şi păstreze a parte individualitatea sa, atunci ar putea fi considerate fiecare ca o secţiune a Academiei de medicină".

„Se înţelege de sine că în primul loc urmează să facă parte din această Academie corifeii actuali ai ramurei noastre de ştiinţă, iar cu titlul onorific să putem avea somităţi medicale şi din alte ţări.

Apoi, cum ziseiu mai sus, ne vom referi şi la colegii noştri de un neam cu noi din provinciile subjugate. (1)"

---

(1) Aşa notăm pe doctorii: Ana Iuliu (Mănăştur), Andressi Al. (Petrovaselo), Baiulescu Gh. (Braşov), Banfi St. (Bucium), Başota V. (Cluj), Beleş St. (Tisahegeş), Beu I. (Sibiu), Bârlea Gh (Sighetul marmaţiei), Bilascu I. (B.-Peşta), Blidariu I. (Mercifalva), Bodea I. (Cernăuţi), Bordea Al. (Abrud), Borlovanu P. (Bocşa-mont.), Brădeanu A. (Radna), Brânzeiu S. (Murasombat), Bucur I. (Reşinari), Budinţeanu V. (Caransebeş), Băgăruş A. (Ighiu), Calefariu N. (Selişte), Calinciuc I. (Viena), Cernar V. (Turda), Ceuşan N. (Reghinul-săsesc), Chimbir P. (Feniul mare), Cozmuţa C. (B.-Pesta), Chitul I. (Beclean), Chicin I. (Nădlac), Ciaclanu N. (Pecica), Ciatu N. (Dobra), Circa C. (Viena), Ciurcu S. (Viena), Comşa I. (Sombatşág), Comşa N. (Selişte), Condea A. (Pojoni), Cotoţ O. (Cacova), Craciunescu A. (Mehadia), Cuparencu I. (Viena), Damian A. (Arad), Dărămuş C. (Alba-Iulia), Dobrescu A. (Székszárd). Domide L. (Dej), Dumitrianu A şi idem iunior (B.-Pesta), Elekeş I. (Sas-Sebeş), Erdéli S. (Szászváros), Fometescu I. (Oraviţa), Gava A. (Arad), Gherghuţa T. (Biserica-albă), Gherman St (Bistriţa), Gherman P. (Şárkány). Görog C. (Şáşafalva), Graur V. (Arad), Halie A. (Lipova), Iancu I. (Sibiu), Iorga A. (Caransebeş), Itu N. (Sibiu), Laslo V. (Bogşa-mont.), Liuba D. (Temişoara), Mangiunea I. (Oraviţa), Meheş L. (Oraviţa), Mihu V. (Poliana), Miron T. (Telciu), Mladin P. (Prebul), Moldovanu C. (Bolţa) M. Gh. (Arpaşul de jos), M. I. (Viena), Monda A. (St. Georghiul rom.), Moţu N. (Deva), Mureşanu I. (Sibiu), Muşte V. (Lăpuşul ung.), Nestor C. (Petroşeni), Nemoianu V. (Mehadia), Nicola E. (Alba-Iulia), Nistor P. (Zeoneşti), Nyeş C. (Beiuş), Oana-Moga T. (Sassebeş), Olariu V. (Teregova), Ostatea V. (Vármezo), Păcurar S. (Ozora), Parasca L. (Haţeg), Pavel G. (Bistriţa), Perţa T. (Făgăraş), Petrascu I. (Nădrag), Pop M. (Orşova). P. A. (St. Andrei), P. A. (Blaj), P. A. (Bistriţa), P. T. (Giula-Varşani). Popa A. (Viena), P. D. (Arad), Popazu C. (Caransebeş), Popovici A. (St. Ana), P. L. (Viena), P. N. (Oradea-m.), Poruţ R. (Buziaş), Procopovici E. (Cernăuţi), Prosteanu O. (Vârşăţ), Prunaş G (Orlat), Racoţă N. (Nagy-Selyk), Robu N. (Baia de Criş), Rudneanu R. (Timişoara), Rusu A. (Almaşd), Rusea I. (Ujegyház), Sbârcea T. (Ho-

Pe cei din Paris şi din mai multe oraşe mari nu-i am la indemână. Tot asemenea nici pe medicii militari din armata austro-ungară.

„Şi apoi şi *medicii militari* să nu lipsească din Sindicat, fiindcă nu există separatism în ştiinţa lor, deci nici ei să nu facă separatism faţă de colegii lor civili."

Academia Română a făcut ce a putut şi pentru promovarea ştiinţei româneşti de medicină; a ridicat la rangul de membrii ai ei pe doctorii: *Vasici*, *Fătu*, *Creţulescu*, *Felix*, *Istrati*, *Babeş* şi *Marinescu*; iar de membrii corespondenţi pe doctorii: *I. Petrescu*, *N. Calinderu*, *Râmniceanu* şi *I. Cantacuzino*; a premiat apoi scrieri de ale medicilor noştri, precum ale doctorilor: *I. Petrescu*, *Brândză*, *Istrati*, *Manolescu*, *Crăinicianu*, *Neagoe*, *Ureche*, *Baiulescu*, pe cât îmi reamintii; dar precum a remarcat şi savantul nostru confrate, dr. *Babeş*, toate acestea sunt prea puţine încurajări socotite din punctul de vedere al tuturor medicilor noştri. Academia Română cu drept cuvânt cultivă mai mult istoria naţională şi comoara limbei româneşti.

Nouă medicilor ne trebueşte un focular propriu al nostru şi care cred că mai nemerit ar fi o Academie naţională de medicină.

„Daţi-mi voe, ştimaţi colegi, să repet ca corolariu dorinţa mea în următoarele 2 puncte:

1. Contopirea diferitelor societăţi de medicină, ştiut fiind că unirea face puterea, şi crearea Academiei naţionale de medicină, care să îndeplinească ce încă n'a putut face Academia Română.

2. Câştigarea unui local propriu, pe care şi confratele nostru Dr. *Leonte* îl visează şi chiar îl visase acum câţiva ani tot într'un asemenea Congres, apoi măcar să se numească acel local şi „Palat al sănătăţii publice", numai să avem şi noi cum s'ar zice „culcuşul nostru".

„Ştiu, d-lor, că lucrurile trebuesc să fie bine chibzuite; dar cu voinţă şi pricepere toate se pot face, căci şi proverbul latin zice: *Audaces fortuna juvat.*"

---

sufalu), Selegianu I. (Secsard), Stoica S. (Abrud), Şepeţeanu I. (Lugoj), Şuluţ A. (Topanfalva), Stoianu G. (Ilva m.), Sturza M. (Viena), Tămăşdan St. (Arad), Tanco T. (Năsăud), Tatar E. (Bata), Tilea O. (Maroshéwiz), Tisu T. (Brad), Tiţiene C. (Nagysajo), Vaida-Voevod A. (Cluj), Vesa G. (Secudvar), Vulcanu C. (Bichişciaba).

III.

Facultatea noastră de medicină trebue să-şi aibă spitalele ei proprii, ca astfel ea să dispună de primirea şi concediarea bolnavilor după necesităţile ei, indicate de cerinţele instrucţiei tinerilor doctori, pentrucă altul este materialul didactic, ce ţi-l oferă „o generoasă Eforie" dupăbunul ei plac, şi altul este acela, pe care îl reclamă învăţământul şi instruirea tineretului, a viitorilor doctori.

Şi apoi ne mai plângem că doctorii eşiţi din Facultăţile noastre nu sunt destul de universali, cum este necesar ca să fie mai ales doctorul provincial. Cum poate oare urmà bietul student cursuri depărtate de centru, d. e. de 7 klm. la Mărcuţa sau 10 klm. la Pantelimon (la Prof. Dr. *Marinescu*)?!

Toate aceste şi alte asemenea inconveniente sperăm că se vor puteà înlătura deodată cu trecerea la Stat a bunurilor de mână moartă.

G. CRĂINICIANU

O VECHE LEGE DE TOCMELI AGRICOLE:

Urbariul bănăţenesc dela 1781.

(Urmare)

A şasea despărţire pentru covârşiri cari se cuvin domnilor pământeşti.

Intâiu. Fiindcă dajnicilor a ţării aceştia sunt date sessioanele cu moştenire, şi cu direptate ca să le poată vinde, precum mai sus s'au pomenit cu puterea rânduielii ce'i făcute; pentru aceia domnul pământesc la dajnicii săi nici un feliu de rămăşiţe moştenitoare nu lasă după sine şi care peste averile sale (la care nu se socotesc pământurile cele de sub sessioane) nici un feliu de rânduială prin testament nu fac, are drept ca să moştenească şi de acum înainte, după glasul tituluşului 30 a treia părţi.

A doua. Domnului pământesc se cuvine a purtà tocmirile peste rămăşiţele dajnicilor celor răposaţi, şi a se grijà pentru chivernisirea săracilor care au rămas, la care este a se băgà de seamă ca:

a) Indată după moarte să se ia în scris rămăşiţele deplin şi de desăvârşit, datoria care se va aflà să se plătească, şi de va fi ceva bani gata spre folosul moştenitorilor sub camătă să se deà.

b) Moştenitorilor celor fără vârstă cari nu sunt vrednici aşi ţineà singuri sessioanele cu folosinţă, să li se dea tutori, cari după întâmplările împrejurărilor, găzdăşagul să-l chivernisească, şi pentru acesta peste un an plata întocmai la măsură să ia.

c) Dacă n'ar fi ţinerea găzdăşagului spre folosul moştenitorilor celor fără vârstă; atuncea să aibă domnul pământesc după cum va socotì să fie mai mare folos pre acesta sau sub arendă sau după direptăţile vinderii care aicea i-au aşezat a-l vinde, şi banii la loc încrezut subt camătă a-i da.

d) Socoatele titorilor să le caute domnul pământesc în tot anul, şi după ajungerea la vârsta desăvârşit să le dea.

A treia. Venatul jigăniilor, peştilor şi a păsărilor sunt după glasul articuluşului 18 dela anul 1729 regalii domneşti şi pentru dânşii oprite, însă nu înţeleg întru aceasta râturile acelea care obştelor spre trebuitoare cositură trestiei sunt date, căci într'acestea obştelor care le biruesc şi de acuma înainte rămâne vânatul peştilor slobob.

A patra. Domnul pământesc are drept în vremea aceia când dajnicilor după articuluşul 36 anului 1550 iaste slobod a cârmì în birturi, să-şi tocească vinul unde conăcesc călătorii.

A cincea. Pre locurile acelea, unde dajnicii nici prin privileghie, nici prin dozvoire domnească pe vremea îndelungată adună veniturile cele obicinuite a târgurilor de peste an, acest feliu de venituri se vor ţineà domneşti.

A şasea. Domnului pământesc se cuvine a căutà socotealale obştelor, el să sorocească vremea, în care să i se aducă lui acelea, în tot anul, şi are dirept în vremea aceia şi cercări, d'asupra acestora a face.

A şaptea. In articulus 75 de anul 1723 domnului pământesc îngăduită direptatea a precumpăratului rămâne lui a o ţineà, însă.

a) Numai la vinderea lucrurilor de acest feliu, care el singur pentru trebuinţa lui este nevoit să aibă.

b) Să aibă el tocmai acelaşi preţ, care dă cumpărătorul cel străin, şi aceia cu bani gata a plătì.

c) Dajnicilor să nu se facă împedicare la încheierile contracturilor celor dintre ei tocmite, şi cumpărătorii să nu se înfricoşeze nici să se oprească de cumpărat, ci se li să dea slobozenie deplin.

A opta. Cu puterea direptăţii cei apărătoare legăturat este domnul pământesc nu numai a face dajnicilor direptate cumplită, ci şi între obştele bună rânduială a ţineà; şi după această datorie.

a) Unde au dirept obştele a pedepsì greşalele cele mai mici precum împărechierile şi bătăile, cu bani sau cu pedeapsă pe trup, are el a băgà de seamă cu acest feliu de pedepse să nu se facă peste măsură, ci potrivită taxă de gloabe într'acest feliu de împărechieri mici se hotărască, şi în vremea sa Comitatului spre întărire să dea.

b) Toate lucrurile cari se vor aduce de judecate, să aibă domnul pământesc grija după putinţă cu bine a împăcà; iar de nu i-ar puteà face aşà; deci unele ca acestea la judecata

domnească fiind de față un solgabirău și un jurat din Comitat să se săvârșască.

c) Acest feliu de judecată domnească să aibă la fieștec are domn pământesc în tot anul mai puțin câte odată, iară după trebuința împrejurărilor și mai dease-ori a se ținea.

d) Lucrările care se vor săvârșì la judecata domnească, să aibă a se pune înaintea congregației sau adunărei Comitatului spre izvidire și chibzuire.

e) Fiindcă domnul pământesc este datoriu a face direptate, drept aceia dela dajnicii pentru judecările, deslegările, tocmirile averii morților, ipitirile și altele ca acestea, nici un feliu de taxă pentru domnii sau slujitorii să n'aibă a luà.

f) Dacă vreunul sau altul din dajnicii la întâmplări de legiuire nemijlocită cătră Comitat ar alergà; acest feliu de lucru nici de cum să se socotească a fi destoinic de pedeapsă, măcar de s'ar și cădeà după rând mai înainte domnului pământesc să se arate; mult mai vârtos la acest feliu de întâmplări va cere Comitatul înștiințare dela Domnul pământesc și-i va da lui.

A noua. Domnul pământesc ca unul care nu are judecata criminalnică, adică de chinuire, nu poate pedepsì călcări de cele criminalnice, ci unele ca acestea Comitatului să le dea iar împotriva acestuia.

a) Poate el în greșealele cele mai mici pre dajnicii cei săraci *(noraki)*, și cari cu deadinsul și cu nebăgare de seamă împotriva datoriei sale greșesc să-i pedepsească; însă

b) Să n'aibă a pedepsì pe vinovați cu bani, ci

c) Cu lucrare în două sau în trei zile, și cu altă pedeapsă pe trup de măsură sau cu prinsoare.

d) Iară prinsoarea să nu se îndelungească așà de mult, cât să rămâe găzdășagul dajnicului negrijat.

e) La pedepsire să se bage de seamă spre anii, puterea și statul timpului aceluia ce se pedepsește, și

f) Nu este slobod cu mai multe decât 24 de loviri al pedepsì.

g) Oamenii cu bățul, iar muierile cu sbiciul să se pedepsească.

h) Taxă pentru închisoare care se dă profuzului este de 15 crăițari.

A șaptea despărțire, pentru alegerea chinezului.

Intâiu. Nici unia obștii nu iaste slobod să se aleagă chinezul fă de știrea domnului pământesc.

A doua. La fieşte care alegere de acest feliu să aibă a fi de față cineva din partea domnului pământesc.

A treia. Domnul pământesc să pună pe trei oameni vread nici înainte, dintre obştea să aleagă pe unul de chinez.

A patra. Carele dintr'aceşti trei dela obşte mai multe glasuri (votumuri), va dobândì acela ca un chinez ales obştii să se înştiinţeze.

A cincea. Glasurile (votumurile) se cuvine a le da locuitorilor celor cu sessioane, iar nu celor fără sessioane, şi acestea să se adune cum se cade.

A şasea. Chinezia ţine un an, şi se începe dela Noemvrie întâiu.

A şaptea. Dacă chinezul în anul său sluba bine o au împlinit; totdeauna cu aceia trei Candidaţi să se pue în alegere; iar de nu s'au purtat după datorinţă, nu numai la alegerea cea nouă să se lase, ci încă neîmplinind anul din chinezie să se scoată.

A opta. Chinezul nu numai pentru strângerea Porţiei, ci de obşte pentru toate socotele obştei împreună cu juraţii să aibă a se grijì.

A noulea. Alegerea juraţilor celor noi, sau întărirea celor bătrâni, aşişderea de alegerea domnilor atârnă.

A zecea. Chinezul şi juraţii în tot chipul să se grijească a ţinea bună rânduială între obştea şi a păzì ca să nu se facă necuvinţe, şi rele întrebuinţări.

Tabela robotelor.

Sessioanele Clasuri	Datoria se cuprinde în zile de robotă cu mâinile	în natură a sluji	cu bani a se rescumpără este sorocit	care câte 10 cr. face în bani fior cr.
Intregi a clasului întâiu. .	104	45 ½	58 ½	9.45
» » » al doilea.	73	35	42 ½	7.5
» » » » treilea.	62 ½	29 ½	33	5.30
Jumăt. a clasului întâiu .	58	27	31	5.?
» » » al doilea.	43 ½	21	22 ½	3.?
» » » » treilea.	35	17	18	3.?
Fertale a clasului întâiu .	34	13	15	2.40
» » » al doilea.	25 ½	14	11 ½	1.55
» » » » treilea.	20 ½	11 ½	9	1.30
Optaşe a clasului întâiu .	21 ½	21 ½	—	—
» » » al doilea.	16	16	—	—
» » » » treilea.	13	13	—	—
Locuitorul cu casă . . .	8	8	—	—
» fără casă . . .	—	—	6	1

Colonizarea Banatului.

Prin revolta ţăranilor din Martie 1907, chestia ţărănească şi chestia agrară a isbucnit cu furie şi în România chestii pe care guvernul şi corpurile legiuitoare credeau că le pot ignorà cu totul, una zicând că chestia agrară în România nu există, alta că ea s'a rezolvat pentru totdeunu. Vor trebuì parcelări şi înfiinţate sate noui nu numai cu veterani în Dobrogea ci şi în România dincoace de Dunăre, cu locuitori stabili ai ţărei cari să muncească mai bine şi să apere pământul cu braţele lor viguroase, decât prin arendaşi străini. Aceasta nu numai pe moşiile de mână moartă şi pe domeniile particulare, ci şi pe cele cumpărate de Casa Rurală, obştii săteşti, bănci, etc. Inmulţirea satelor şi a braţelor muncitoare stabile vine în favorul tuturor şi a ţărei întregi cu condiţie însă ca aceste să poată prinde bine rădăcină. Precum în Bănat dintr'o ţară aproape pustie, guvernul austriac a putut face o provincie de model în mai puţin de o jumătate de veac, cu sate mari compacte alături de domenii mari, înzestrate cu ferme model celebre şi n'a periclitat existenţa proprietăţii mari, şi unde cultura mică concurează în toate privinţele cu marea cultură, uşor s'ar putea introduce şi imità aceasta şi în alte părţi cu egale condiţiuni de sol şi climă. Guvernul austriac a adus cu mari spese pe nemţii săi din diferite regiuni şi state ale Germaniei, apoi italieni, francezi, lotringeni, români din Oltenia, unguri, spanioli, bulgari catolici şi i-a aşezat în Banat colonizându-le şi dându-l civilizaţiunei şi culturei. Azi e incontestabil că Banatul este ţara cea mai bogată, mai cultă şi mai înfloritoare între toate provinciile locuite de români.

De aceea credem util, pentru noi românii din România, să cunoaştem de aproape dispoziţiile luate de guvernul imperial de pe vremuri privitoare la impopularea Banatului pentru germanii săi; despre sacrificiile şi mijloacele în raport cu scopul urmărit şi de aceea le reproducem acì câteva în traducere română.

Instrucţia principală colonizarea edată la 11 Ianuarie 1772.

1. Fiindcă măsurătoarea geometrică este stâlpul pe care se bazează întreaga chestiune a colonizării, este neapărată

trebuinţă ca înainte de toate să se măsoare ţara întreagă de către un inginer sau geometru competinte. (Nb. până atunci se parcelase moşii dar nu erà făcută încă harta ţărei Banatului, aşà că mai mult se dedeà dintregul cum se zice).

2. In prima linie trebuesc măsurate acele districte, cari vin în considerare la colonizare şi anume, vatra satelor cu pământurile ce se ţin de ea, ca să se vază ce teren mai este încă disponibil şi câţi locuitori pot fi stabiliţi acolo ca să se poată hrănì. Dacă satul este german, atunci trebuesc avizaţi şi stabiliţi acolo coloniştii prescrişi şi toate sesiunile ocupate.

3. Dacă însă satul este românesc ori sârbesc şi are încă terenuri disponibile, întru cât nu există vre-o propunere de al mutà în altă parte, acolo pot fi aduşi şi stabiliţi colonişti de ai naţionalităţilor din altă parte, ca să ocupe cu ei sesiunile vacante.

4. Dacă atari terenuri de pe la satele în fiinţă au fost toate ocupate, numai atunci se poate procedà la parcelarea domeniilor (prediilor) ce au servit până atunci la cultura vitelor, şi la impopularea lor.

5. Pentru colonizări să se aleagă cu deosebire terenurile acelea cari sunt situate în apropierea pădurilor, apelor curgătoare sau cari au o poziţie favorabilă pentru vii, şi aer bun, au şi apă bună în fântâni şi nu sunt bălţi în apropierea lor.

Despre ingineri.

6. La măsurarea unor atari predii şi altor pământuri de împărţit vor căutà terenurile slabe şi deosebì îndată în decursul operaţiunei cu movile şi alte semne de medium bine vizibile, iar movilele existente se vor reface din nou, şi unde nu se găsesc atari semne, vor face ei unele din nou, şi pe plan le vor trece cu două feluri de semne şi pe unele şi pe altele indicând totodată şi distanţa dintre ele, în cifre.

7. Schiţele sau planurile trebuesc făcute toate după modelul alăturat sub A pe aceeaş scară şi în aceeeaş mărime şi formă, ca la fine toate să poată fi legate la olaltă într'o carte.

8. La fiecare crochen ori mapă trebuesc adăugate pe o filieră descrierea sumară a situaţiunei şi poziţiei tere-

nului măsurat, calitatea pământului după suprafaţa geometrică a lui, atât la pământul fertil cât şi a terenului neproductiv şi alte eventuale indicaţiuni speciale după formularul de sub litera B.

9. La satele ce sunt a se înfiinţà din nou, trebuesc indicate anume viitoarele ţearine, livezi de fân şi viile, iar la păduri, diferitele esenţe de copaci, tufişurile, bălţile, mlăştinile, morile, fântânile cu apă, etc., cari vin trecute pe plan totdeauna cu aceleaş semne după modelul de sub litera C.

10. Dacă un compendiu sau volum de atari planuri este gata, atunci trebueşte făcută după el o listă despre cucuprinsul lui după formularul de sub lit. D, din care să se poată vedeà câte case cuprinde fiecare sat, şi ce proprietăţi are el în jugere, şi câte sunt loturi ţărăneşti (sesiuni colonicale) întregi, jumătăţi şi pătrimi de sesiune, câte din ele s'au împărţit dejà, sau că mai sunt încă de împărţit? Şi câte din ele rămân încă să caute şi prin urmare câţi locuitori mai pot fi stabiliţi acolo?

11. In decursul măsurătoarei să se aleagă locul de sat ce este a se înfiinţà şi acesta trebueşte indicat şi pe plan. La aceasta să se aibă în vedere, că după putinţă satul să vină aşezat nu departe de mijlocul moşiei; dacă pe moşie trece cumvà un pîrâu, gârlă, canal ori rîu sau o şosea naţională, atunci va fi mai nimerit de a fundà satul în apropierea acestora, şi anume pe terenul cel mai rău, care însă să nu fie expus inundaţiunei, şi nici într'un loc, care recere fântâni prea adânci.

12. Dacă un astfel de domeniu este odată destinat pentru colonizare, atunci trebue adusă aceasta cât mai curând la cunoştinţa arendaşului, care îşi are vitele pe el, dar să i se acorde şi lui un termen suficient ca să-şi poată găsì altă moşie şi să-şi mute vitele acolo.

13. Din toamna anterioară trebuesc luate însă măsurile pregătitoare pentru satul ce este a se edificà: inginerul să măsoare şi traseze din toamnă stradele principale şi laterale, tranversale, văi, la mijloc să designeze piaţa; cu locul de biserică, casa şi curtea parochială, şcoală şi cârciumă; nu mai puţin trebuesc şi în fiecare stradă câtevà fântâni, cari sunt a se săpà în decursul iernei.

14. Stradele principale trebuesc să fie de 18—20 stingeni lărgime şi cele laterale de 6—8 stingeni de largi.

15. Locul intern de casă, trebue să aibă o lungime de

75—100 stingeni şi o lăţime de 12—15 stingeni şi toate clădirile să fie aşezate de o singură parte având un părete cu streaşină afară şi la stradă astfel, că între clădirile a doi vecini să rămână totdeauna un spaţiu liber de cel puţin 9 stingeni.

16. Grajduri, şoproane eventual şi şuri să nu fie permis ţăranului de a le construì altfel decât în linie dreaptă după casa lui de locuit către grădină, şi nici de cum pieziş în curte, ca la un caz de incendiu focul să nu se poată întinde dela o casă la alta prin intermedierea de atari ecarete mici sau întrepuse.

17. Fiindcă nu toate menagiurile sunt de egală mărime şi putere, nici poate fiecare să cultive o sesiune întreagă de 37 jugere teren la câmp; de aceea terenurile fiecărui sat trebuesc împărţite în sesiuni întregi, în jumătăţi şi după împrejurări şi în pătrimi de sesiuni ţărăneşti, însă.

18. Intr'un sat să nu fie nici odată mai puţin ca o treime, şi nici mai mult ca jumătate de loturi întregi, iar restul să se prevadă cu jumătăţi de loturi. Unde sunt vii, sau că se pot plantà vii acolo, să se propună şi pătrimi de sesioane ţărăneşti.

19. Această împărţire nu este numai o simplă diviziune a numărului jugerilor de 37 în 2 sau 4 părţi, ci pe o jumătate de sesioane să se calculeze 21 jugere şi pe o pătrime de lot ţărănesc 13 jugere constător din:

Sesioane întregi		Jumătate	Pătrime
Arătură	24 jugere	12 jugere	6 jugere
Fânete	6 »	4 »	3 »
Păşune	6 »	4 »	3 »
Curte	1 »	1 »	1 »
La olaltă	37 jugere	21 jugere	13 jugere

20. La împărţirea acestor terenuri trebueşte să se aibă încă în vedere că pe lângă sesioanele date locuitorilor, să mai rămână o bucată de teren de fâneţ şi păşune pentru vitele preotului, învăţătorului şi administratorului plăşii, dacă aceştia sunt cu domiciliul în comună, apoi şi pentru birtaş şi măcelar şi alţi meseriaşi din comună.

21. Ţarinile şi fâneţele trebuesc delimitate pentru fie-

care menagiu în parte şi însemnate cu semne bine vizibile: prin punerea de pietre, baterea de ţeruşi, ridicarea de movile ori tragerea de rozoare, dar mai bine este dacă între ele se lasă ca meziuină o făşie de pământ de 2—3 picioare lăţime nearată, care şi aşa nu se pierde căci se coseşte în fiecare an.

22. Ţarinile vin date în 8 table deosebite, din cari una are să rămână pe fiecare an de ogor. Aceastǎ se înţelege astfel, ca fiecare ţăran să-şi aibă o treime din ţarinile sale în alt câmp, ca cu satul întreg să lase nearat $^{1}/_{3}$ din hotarul lor, şi aceste ogoare să poată servì pentru păşunatul vitelor. In modul acesta pe fiecare an vin $^{2}/_{3}$ din hotar semănate şi $^{1}/_{3}$ rămâne în repaos, după care apoi vine cultivată 2 ani consecutivi. (Sistema trienală).

23. Fâneţele se pot delimità pentru fiecare sătean sau într'o singură bucată, ori în mai multe, după natura şi calitatea terenului. In cazul acesta însă trebuesc rozoare adânci de hotărnicie între ele.

24. La împărţirea acestor terenuri să se aibă şi depărtarea în vedere: că d. ex. dacă arăturile sunt dincolo de sat, atunci săteanul care şeade în partea opusă şi are casa dintâiu, el să capete lotul cel mai de aproape din arătură şi fâneţe, iar cel cu numărul din urmă în sat, să capete şi cele din urmă arături şi fâneţe, ca pentru toţi să vină distanţa egală şi nici un sătean să nu fie mai impovărat din cauza îndepărtării terenurilor sale decât ceilalţi.

25. Păşunea comună vine totdeauna delimitată în jurul satului nemijlocit, întru cât natura terenului permite aceasta, ca săteanul să aibă posibilitatea să lase să păşuneze câte o vită sau alta în apropiere. A doua pentru ca vacile de lapte, cari după datina germană să adună şi la amiazi în sat, să nu se prea obosească din cauza depărtărei imaşului. Şi în fine a treia pentru ca o vită scăpată din curte ori dela stăpân neobservată din sat să nu deà îndată în sămănăturile din apropiere ale oamenilor şi nici cirezile satului când se duc şi vin dela păşune să nu facă pagubă mare în sămănături.

Despre fundarea şi construirea satelor şi altor instituţii provizorii.

26. In fiecare district să se încredinţeze inspecţiunea asupra colonizărilor unuia din cei 2 dintâiu funcţionari ai

județului, administratorului și controlorului sau unei alte terțe persoane inteligente, iar cu purtarea socotelilor și manipulațiunea banilor în fiecare sat să fie însărcinați subadministratorii, adjuncții sau în lipsa lor alte persoane angajate anume pentru acest scop; cele din urmă pot prevedea serviciul acesta în 2—3 localități diferite și mai decide (la delimitarea loturilor).

27. Regimul va luà măsurile necesare pentru înființarea serveciului divin, și ca 2—3 sate să capete un agent de colonizație sau ispan, care poate fi un om mai simplu; acesta din urmă este indispensabil, căci dimpreună cu primarii, el are să îndemne pe popor la muncă și la câștig, să-l controleze des pentru ca să afle însușirile și aptitudinile fiecăruia și numai după aceste, se poate orientà și decide (la delimitarea loturilor).

28. Indată ce este decisă înființarea unui sat și impopularea unui prediu și a altor pământuri, după ce s'a designat vatra satului în condițiunile specificate mai sus, și pământurile au fost dejà măsurate și împărțite, funcționarii vor pune să are, cu pluguri luate cu plată încă din toamnă, o parte din terenurile de cultură, ca peste iarnă țelina să putrezească și în primăvara viitoare cu atât mai ușor să se poată face îndată sămănăturile de primăvară.

29. Ei să dispună toamna să taie lemnul necesar pentru construcții, să-l care din pădure și să aducă și stuful lăsat necesar pentru acoperirea nemestiilor.

30. De asemenea să se pregătească stâlpii dela uși și ferestre ca ei să poată fi puși îndată la baterea pământului și fixați în păreții caselor.

31. Vânsuri, grinzi, căpriori și cătuși, cu un cuvânt, toată lemnăria ce se ține de acoperiș trebuește cioplită și făcută gata pe anumită măsură în pădure pentru a reduce din spesele de transport, tot așà și lații și rechita pentru gânjuri și legături și aduse în localitate.

32. In primăvara următoare îndată să se înceapă construcțiile cu clădirea hanului, care să aibă 4 încăperi: cămară, pivniță, bucătărie și un grajd mare și să fie situat în mijlocul satului. Tot odată cu el să se construiască în grabă 10—12 case țărănești sdravene, ca acestea să fie terminate până la începutul lunei lui Mai. In acelaș timp trebuesc făcute două cuptoare mari comune de pâine pen-

tru coloniştii ce au să sosească, pentruca ei îndată să-şi poată face fiecare pâinea necesară, să nu o cumpere.

33. Casele coloniştilor au să fie făcute cu 2 odăi şi o bucătărie după planul acì alăturat în mărimea şi forma indicată din pământ bătut, ori din cărămidă nearsă ori şi numai din gard de nuiele, dar lipite bine cu pământ pe dinăuntru şi din afară, după cum permite localitatea şi după sistema care revine mai ieftină; totodată însă este permis fiecărui colonist dacă nu-i convine casa să-şi poată face pe spesele sale proprii altă casă mai mare, mai frumoasă şi de comoditate mai mare.

34. Toate lucrările ce se ţin de construcţiuni: dulgherie, zidărie, acoperire, lăcătuşerie, tâmplărie, sticlărie, etc., sunt a se da în accord în total ori pe casă, şi nici odată să nu să plătească după ziua muncită.

35. Şcoală încă să se construiască atunci, şi anume astfel ca să nu fie părete despărţitor înnăuntrul ei, că până una alta şcoala are să servească şi pentru ţinerea serviciului divin, până ce se va puteà construì o biserică mai bună. O atare clădire, apoi totdeauna se poată prevedeà cu păreţi despărţitori, ca să servească special pentru şcoală. Dacă într'o atare localitate se ordonează preot, până ce i se va clădì casa parochială, i se va da de locuinţă o casă ţărănească ordinară.

36. Dacă între colonişti se află şi meseriaşi: dulgheri, zidari, tâmplari, etc., necesari la construcţiile caselor, acestora este de a se da lucrările în antrepriză şi a li se plătì cu numerar, dar şi de a li se da preferinţa lor la atari lucrări, înaintea altora. Ei sunt volnici însă ca din banii ce câştigă dânşii să lase o parte la stat, eventual să-i sfătuiască administraţia la aceasta, pentru a reduce o parte din suma ce o datoresc ei statului pentru case, şi să se poată mai uşor plătì de datorii în urmă.

37. Dacă unii dintre ei afară de casele făcute dejà ar vroì să-şi clădească singuri pe spesele proprii ecaretele necesare: grajduri, şoproane, şură pentru încăperea economiei lor, aceştia sunt de încurajat în intenţiunea lor lăudabilă şi ale da lemnul necesar gratuit, însă cu condiţiunea ca ei să şi-l care singuri din pădure.

38. Fiindcă bunul mers al construirei caselor de multe ori depinde şi a fost stingenit din lipsa de stuf pentru acoperirea nemestiilor, acestei greutăţi pe viitor iar puteà pune capăt, dacă sunt nişte colonişti cu oarecare prindere,

povăţuindu-i pe ei să-şi facă armanele la casele lor şi să treere bucatele cu mlăciul după metoda germană, făcând *jipi* din paie. Aceasta va aduce un îndoit folos: Pe de oparte ei îşi vor acoperì casele şi nemestiile cu stuf, iar pe de alta productele lor ar ieşì mai curate la vânturat din treeriş decât din călcatul cu vitele şi prin urmare ar fi şi de o valoare mai mare.

39. Inainte de a se procede la întemeierea efectivă a unui sat, în toamna precedentă trebueşte publicat în toate satele *germane*, dacă cinevà vroeşte să-şi vândă casa sa la noi colonişti, şi el să se stabilească pe un prediu în satul cel nou, pe lângă scutirea pe 2 ani de orce imposite şi taxe către stat; atunci să aducă aceasta la cunoştinţa administraţiunei.

40. In fiecare sat, ce este a se fondà din nou, se vor primì înaintea tuturor cel puţin 12 economi mai vechi şi cunoscători ai raporturilor. Aceştia nu capătă alte ajutoare, afară de scutiri, dar sunt obligaţi ca să-şi termine casele lor cele nouă până la făcutul fânului, ca să poată luà în sălaş la ei şi alte familii ce ar sosì în urmă. Dintre aceştia pe cel mai cu vază între ei îl vor alege de primar, şi ei trebue să deà poveţe şi mână de aujtor noilor veniţi în toate daraverile.

41. Când a sosit timpul efectuărei colonizărei, trebueşte angajat un birtaş cinstit în cârciuma satului cu băutura necesară şi care trebue să îngrijească ca noii veniţi să găsească totdeauna carne în sat, şi

42. In fiecare sat dela început să se găsească făină bună în depozit—ţinută la un loc svântat şi bine ventilat, şi aceea să se împartă îndată la oamenii ce sosesc, ca ei să-şi poată face singuri pâine pentru trebuinţa lor, în cuptorul comunal.

Despre clădirea bisericelor.

43. După Inalta rezoluţiune a M. S. bisericile şi casele parochiale în satele nouă sunt a se clădì pe spesele statului. Dar se va aveà în vedere, ca construirea bisericei să se înceapă totdeauna mai întâiu în satele cele mari, mai bine populate, şi unde coloniştii sunt ajunşi în stare să contribue cu vitele şi carele lor la căratul materialului şi să deà munca cu braţele gratuită, ca astfel să reducă din spesele de construcţie.

44. Bisericile să nu se construiască numai potrivit cu numărul actual al locuitorilor, ci să se facă ceva mai mari ca să poată încăpeà în ele și populațiunea mai numeroasă ce va spori cu timpul. Ele să fie de o construcție solidă, dar nu luxoase și nici încărcate cu decorațiuni inutile.

45. Pentru atari biserici, ce sunt în proect de a se edificà, trebuește în anul premergător înaintat planul și devizul de cheltueli la guvern spre aprobare, care aprobat ori modificat, să se poată luà apoi din vreme măsurile necesare pentru procurarea materialului și a lucrărilor preparatoare de lipsă.

46. Odăjdiile preoțești, potirul și celelalte utensilii pentru biserică se vor procurà de stat, iarăși să nu fie luxoase dar curățele și de bună calitate, și se vor da preotului în primire cu inventar și contra unor chitanțe în regulă.

Despre modul cum are să fie instalați coloniștii.

47. Dacă s'a luat toate pregătirile necesare, în modul specificat până acì, comisiunea să însărcineze pe cinevà la Timișoară ca să ia coloniștii ce sosesc acolo în primire, să-i treacă într'un registru și să le deà îndată îndrumarea necesară unde au să plece, și dacă au mult calabalîc cu ei, eventual să-l expedieze cu cărăuși sau care tocmite cu plată; dar ca să nu trimită prea mulți oameni într'o localitate, este necesar, să-i se deà totodată și lista despre numărul caselor fiecărui sat în construcțiune, și despre numărul familiilor de stabilit acolo, și el să trimită oameni până ce se ocupă toate casele acelui sat, și să-și noteze în registrul său și numărul familiilor expediate dejà acolo.

48. Indată ce sosesc oamenii la locul destinațiunei, ei trebuesc sălășluiți la han și la cei 121 gospodari ce au casele lor construite gata, adăpostind mai multe familii la o casă, mai bine și mai rău după cât se poate. Și apoi îndată.

49. Se va arătà la fiecare locuitor locul său de casă viitoare, și i se arată și pământurile ce se țin de ea, și cu aceea i se dă casa și moșia în primire.

50. Locul de casă și grădina sunt a se da coloniștilor în ordinea în care sosesc, începând dela mijlocul satului de o parte și alta a stradei în șir, și ei au să-și spargă îndată țelina din grădină cu plugul, în loc de a o săpà cu casmaua, care le vine mai migăloasă și mai scumpă, pen-

tru a-și cultivà îndată cevà legume pentru trebuințele lor proprii.

51. In privința locurilor de cultură s'a dispus deja mai sus la art. 28, căci spargerea țelinei se face mai nimerit cu pluguri luate cu chirie de ale supușilor naționali, (români și sârbi), căci ei au vite robuste.

52. Să se deà la oamenii ce sosesc îndată toate instrumentele de muncă necesare.

53. In cazul când ei nu pot fi aplicați nici la construcția caselor și nici la munca câmpului, nu-și pot agonisì singuri hrana necesară, în loc de a li se da alimentațiunea de până acì, este mai nimerit de ai dirigeà la lucrările de fortificațiune la Timișoară sau Arad, și pe timpul iernei să fie aplicați în fabrici de tors.

54. Când se apropie timpul coasei se va împărțì la fiecare fânețul său, pentru ca să-și poată face fânul necesar pentru iarna viitoare.

55. La făcutul fânului trebue să se ducă cu toții la muncă la arendanși ca să-și câștige parale, la care vechii locuitori ai ținutului sunt luați să le deà mână de ajutor. Chiar și administrațiunea provincială poate să intervină pe lângă Compania Domeniilor, că la făcutul fânului pe domeniile ei să deà preferință acestor coloniști înaintea altor locuitori.

56. De asemenea ei să meargă și la seceră, la munca cu ziua pe la alți locuitori, ca să-și câștige singuri pâinea și productele necesare pentru iarnă, cu astfel de lucrări.

57. Acelora dintre dânșii, cari au venit sau prea târziu, după ce s'a finit munca câmpului, sau că au fost reținuți de boale de a eșì de a câștigà ei înșiși pâinea necesară pentru iarnă, li se poate da cevà bucate în limita numărului membrilor familiei și cu obligațiunea de a le restitui pe viitor.

58. După terminarea făcutului fânului și secerișului sunt a se imboldì cu toții, ca să se ocupe serios de instalarea economiilor. Aceea cari dispun de vite proprii, trebuesc ținuți ca să-și facă sămănăturile de toamnă cu vitele lor proprii; pentru cei săraci însă și fără vite, se va ara și sămănà cu pluguri și vite cu plată dela supușii naționali, ca la anul să aibă să trăiască și unii și alții după pământurile și munca lor proprie.

59. Fiindcă omul numai din producte nu poate trăi, la cei fără de mijloace și familiilor sărace li se poate da

numai ajutor în bani, după strâmptorarea în care se găsesc, şi anume să li se deà nu ca alimentaţiune zilnică ca până acum, ci câţivà fiorini de familie ca anticipaţiune odată pentru totdeauna. Dar să se bage de seamă ca ei să-şi procure cu banii aceea numai lucrurile de absolută necesitate. Un funcţionar inteligent, care a venit mai des în contact cu oamenii săi, va aflà îndată cărora li se poate încredinţà banii pe mână, şi cărora nu, că ei i-ar cheltuì numai în mod uşuratec.

60. Ceea ce s'a promis acelor familii germane pentru stabilirea lor în Banat ca subsidii şi li s'a şi aprobat a li se da, se poate vedeà din condiţiunile admise sub lit. E, în care se spune lămurit că numai acelor familii cari nu au nici o avere, li se va da mână de ajutor la întocmirea economiei lor. Şi aceea să servească totdeauna ca interpretare şi normă la impopulare.

61. Experienţa de până acì arată, că metoda cea mai nimerită de a le procurà vitele este, ca locuitorul să-şi aleagă singur caii sau boii de muncă, vaca ce-i convine, să le prezinte apoi contabilului, care le va plătì vânzătorului. Şi pe viitor să se menţină metoda aceasta de a le procurà vitele, contra căreia nu se mai pot ivì reclamaţiuni din partea coloniştilor.

62. La acordarea de avansuri în bani, ca şi la delimitarea loturilor trebue să se aibă totdeauna în vedere, starea şi puterile de care dispune familia, şi după aceea să se deà la unii loturi întregi, la alţii jumătăţi; dar şi la muncitorii buni, cari nu sunt supuşi viţiului beţiei, să li se deà în prima linie vitele de muncă, şi la familiile numeroase, cu copii mici, să li se deà îndată vaca cu lapte, ca să aibă cu ce să-şi hrănească şi crească copii cei mici.

63. Toate vitele ce sunt a se procurà locuitorilor să fie mari, bine desvoltate, ca din ele să iasă o prăsilă bună; pentru care scop trebueşte procurat şi un taur bun, şi armăsari de reproducţie mari (la comună).

64. In localităţile cari sunt departe de pădure, va fi mai nimerit de a prevedeà pe colonişti cu cai decât cu boi, fiindcă cu caii ei merg mai iute, şi aduc mai uşor lemnele dela pădure. La satele ce sunt în apropierea pădurilor, boii fiind mari şi mai tari le vor aduce foloase mult mai mari pentru plugărie decât caii.

65. Afară de vitele trăgătoare şi de lapte, se poate da celor nevoiaşi oi şi porci, dacă ei cer.

66. Celor ce s'a dat cai și boi de jug, trebuesc dat în dată și carele după soiul vitelor ce au, și carele să fie făcute de maiestru german și după metoda germană, din lemn deplin uscat și pe jumătate ferecate după obiceiul ce s'a introdus în unele localități noui.

67. Fiindcă fiecare colonist la început nu are decât 2 vite trăgătoare, cu care el se poate să-și are singur, să se deà la câte trei familii un plug, ca să-și împerecheze vitele la olaltă și să-și are ogoarele lor în comun.

68. Uneltele de fier din casă și de munca câmpului încă li se poate da în natură, însă numai cele mai necesare și numai la acei gospodari, cari nu și le pot procurà ei înșiși.

69. Apoi să li se deà și sământa necesară la timpul oportun din magaziile publice ale districtului, atât pentru sămănăturile de toamnă cât și pentru cele de primăvară și porumb cât poate semănà fiecare, notându-se și prețul ce costă ele pe stat.

70. Trebuesc procurate din vreme toate semințele necesare: diverse leguminoase, în cânepă, tutun, ca la timpul cuvenit ei să nu ducă nici unul lipsă de ele.

71. Dacă oamenii au fost prevăzuți cu casă, curte, car și plug și cu semințele de lipsă, și prin urmare sunt în stare cu o bună chiverniseală să-și procure hrana lor proprie, li se va sistà orce anticipațiune, pentru ca să nu ajungă înglobați în prea mari datorii și să li se iea ocaziunea ca în speranța unei anticipațiuni continue să devină leneși și vițioși.

72. Dacă însă unuia sau altuia i s'ar strică casa în anul dintâiu, sau că i-ar pierì vre-o vită îndată după cumpărare, atunci trebuește cercetat dacă aceasta s'a întâmplat din vina lui ori din neglijență? In care caz îi poate venì statul în ajutor și scădeà jumătate din prețul vitei căzute.

Despre control și contabilitate.

73. Precum fostul consilier cameral al curții de Kempelen a întocmit toate formularele despre socotelile impopulărei: registre, tabele și extrase se aprobă și pe viitor ele au să servească de model cu adaosul ca:

74. La finea fiecărui an să se facă un extras general din aceste registre și tabele prin serviciul de comtabilitate și să se trimeată fără amânare acì spre evidență de câți coloniști au fost stabiliți din nou și cât s'a spesat cu ei.

75. La fiecare colonist ce se stabilește să i se înmâneze un libret de anticipațiuni în care să se treacă toate sumele până și obiectele cele mai mici ce el capătă, și să nu i se deà nimic afară de ceea ce este trecut în libretul său și în registrul principal de anticipațiuni, la No. casei sale.

76. La finea fiecărui an trebue să se răfuiască fiecare. Adunându-se suma totală din ceea ce a primit, și dacă a plătit cevà să se scadă din ea, și să se semneze cu cât a rămas în restanță așà că el totdeauna să poată vedeà cu câtă sumă este încă dator.

77. Spre asigurare că nu se întâmplă nici un abuz ori înșelăciune se vor trimite pe sate alternativ în fiecare lună unul dintre funcționarii dintâiu ai județului: administratorul sau verificatorul, iar odată ori de 2 ori pe an câțivà consilieri administrativi cari să inspecteze satele cele noui și să vadă, dacă au procedat întocmai conform cu aceste instrucțiuni. Cu aceste ocaziuni dânșii sunt ținuți să ceară neavizați libretele de anticipațiuni la 10—12 coloniști și să le confrunteze cu registrele principale, și să întrebe în particular pe fiecare colonist dacă el a primit în adevăr cu ceea ce este debitat ori nu? Dacă dânșii constată cevà neregulă, sunt ținuți să aducă aceasta la cunoștință administrațiunei provinciale, și aceasta să tragă la răspundere pe vinovați și după importanța cauzei să-i pedepsească.

78. Funcționarii și impiegații să trateze pe oameni cu blândețe, ca nu cumvà prin niscai forme rele să sperie națiunile străine de a venì să se stabilească acì și să devină prejudiciabilă colonizărei țărei. De aceea coloniștii în caz de nemulțumire să aibă voie să apeleze și la Administrațiunea provincială și aceasta să asculte cu bunăvoință păsurile lor.

79. După registrele principale să se facă în fiecare lună extrase sau să se trimită Administrațiunei provinciale, și revăzute de aceasta apoi să se trimită comtabilității, care să le țină în evidență cu plățile efectuate.

Despre diferite dispozițiuni și așezăminte prin sate.

80. Fiindcă coloniștii și așà nu sunt în stare să cultive în anii dintâiu toate pământurile lor, și nici nu este de lipsă ca să lase o parte însemnată din pământ în păra-

gină, este bine ca fiecare sat în primii ani să despartă un complect de pământ de 70, 80, 100 merțe, pe care să-l are și cultive comuna în contul ei propriu, pentru care scop i se va anticipà sămânța necesară. Din folosul obținut din recoltă, să se formeze o casă comunală și banii să servească la întâmpinarea cheltuielilor comunei.

81. Tot în casa comunală intră și banii pe cari îi vor plătì negustorii de vite pentru terenurile date lor ce sunt supranumerare la comună. Nu mai puțin,

82. Și folosul ce vine dela cârciumă și măcelărie, cari fără de aceea li se cuvine lor în timpul celor 3 ani de scutire.

83. Despre încasarea și chivernisirea banilor, primarul să deà socoteală sub controlul unor jurați ai satului, și la finele anului să înainteze socotelile administratorului districtului spre control și aprobare.

84. Fiindcă primarul și consilierii comunali fără de aceasta, se bucură de toate scutirile în timp de 3 ani de zile, ca și ceilalți locuitori și prin urmare pentru osteneala lor li se poate acordà din casa comunală sus numită, însă numai pentru cei 3 ani de scutire, o mică remunerațiune: primarului de 24 fl., celor 2 consilieri dintâiu la fiecare câte 12 fl. și ajutorului de primar câte 10 fl. pe an.

85. In fiecare sat trebuește angajat un învățător care să știe bine citì și scrie și să cunoască și muzica și să fie plătit și el din casa comunală în cei 3 ani scutiți cu câte 60 fl.

86. Să se îngrijească ca în fiecare sat să se stabilească meseriașii necesari trebuințelor săteanului, adică fierar, rotar, cismar, croitor, pânzar, etc, dar nu prea mulți ca să nu poată trăì din cauza concurenței, ce și-ar face reciproc.

87. Meseriașii cari trăesc din meseria lor nu au lipsă de atâta pământ ca ceilalți locuitori, dar să li se deà și lor, casă, curte și un loc mic pentru pus porumb cum și fânețul necesar pentru ținerea de o vacă 2. Pe lângă aceste li se poate anticipà și lor vaca de lapte și uneltele necesare pentru exercitarea meseriilor.

88. In satele noui să li se indice locul, de unde să-și iea lemnul de foc, și dacă acesta nu este în abundență, de unde să-și iea stofa. Din păduri au voie numai la uscături și lemnul rupt de vânturi, iar nici de cum să doboare copacii verzi din picioare. Dacă au însă lipsă de câtevà

lemne de construcţie să li se desemneze acestea de către forestier fără de a le luà taxă pe ele ori pentru scoaterea biletului sau orce altă estorsiune.

89. In localităţile unde lemnul de foc este departe, trebue să se delimiteze un complex de teren comun, care să se închidă cu şanţuri şi apere de vite de către comuna întreagă, *să se planteze cu salcâmi, pentru ca cu timpul locuitorii să-şi poată produce lemnul necesar de foc, pe pământul lor propriu.*

90. Afară de aceasta fiecare econom pe lângă pomii roditori ce are să-şi planteze în grădina sa, este obligat să pună în curte, în stradă, în faţa casei sale, cel puţin 20 de plopi ori de duzi după natura terenului, şi deosebit de aceste pentru a deprinde pe colonişti cu creşterea viermilor de mătase ei au să planteze fiecare în grădina lui încă şi câte 12 duzi şi să îngrijească de ei ca să crească şi cari trebuesc vizitaţi pe fiecare an şi să se raporteze asupra lor.

91. Fiecare casă trebueşte numerotată şi prevăzută spre stradă cu un număr bine vizibil.

92. Primarul dintâiu ales sau şolţuzul, îndată la intrarea sa în funcţiune trebue să procure un registru, ce are să rămână totdeauna comunei, în care să treacă toate numerile caselor precum şi a locuitorilor lor de acuma cu indicaţiunea proprietăţilor, ce posedă ficaree sesiune întreagă, de jumătate ori pătrime?

93. Tot aşà primarii au să supravegheze ca să nu se furişeze oameni străini în comună fără permisiunea autorităţilor şi să împartă cumvà cu ei moşiile, ori eventual să le înstrăineze vreunul, care ar aduce numai o perturbare în sistema de colonizaţiune.

94. Până ce se vor luà alte dispoziţiuni în privinţa orfanilor de ambii părinţi poate servì aceasta ca normă, că dacă ei sunt lipsiţi de orce mijloace şi săraci, pe cum se întâmplă adeseori, pe aceştia să-i deà în adopţiune la nişte oameni cari nu au copii proprii. Dacă însă le-a rămas cevà avere dela părinţii lor, toate obiectele rămase, pe cari şi aşà ei nu le pot folosì până ce sunt minori, să se conscrie şi vândă la licitaţie publică şi prefăcute în bani, banii să se deà cu dobândă la nişte oameni oneşti, ca pe lângă garanţie sigură să le crească. Copiii însă să se deà pentru creştere la oameni creştini fie pentru a face din ei ţărani plugari, fie meseriaşi. Despre atari rămasuri însă

să se dreseze cuvenitele procese verbale şi poate în evidenţă într'un registru special de către autoritatea comunală, în care să se specifice în detaliu fiecare obiect, că făcându-se copii mari, ei să ştie ce să pretindă din averea lor.

95. Dacă comuna dispune de ceva avere, îndată după constituirea ei, trebue să-şi procure cu mijloacele ei proprii requisitele de incendiu, câteva cârlige mari şi câteva scări, cari să se păstreze bine la casa comunală ori la biserică sau şi la fântânile publice, şi dacă fântânile sunt prea adânci şi scosul apei anevoios, atunci să se mai facă la fântână şi câteva vase mari acoperite, ori putini pentru a ţineà apa în ele.

Despre chirurgi şi felceri sau agenţi sanitari.

96. In fiecare sat unde există un chirurg, este de a se clădì o infermerie ori spital, în care să se aducă şi caute locuitorii bolnavi din comună, şi dacă nu este depărtarea prea mare şi din satele vecine.

97. Un atare chirurg trebue să dispună totdeauna în mică cantitate de medicamentele usuale, ca la nevoe să le aibă la îndemână. De asemenea i se poate lui da în contul statului, când nevoia o pretinde şi ceva carne, pentru ca să poată prescrie la bolnavi şi hrană (supă) de carne.

98. Un chirurg poate să fie aplicat la 3—4 sate şi mai multe, dacă nu sunt prea îndepărtate unele de altele.

99. Pentru ca nu cumva coloniştii înbolnăviţi să sufere ori sucombà din cauza inexperienţei chirurgului, nici un chirurg să nu fie numit ori angajat, până ce nu a fost examinat şi aprobat de către medicii din Timişoara.

100. Aceşti chirurgi trebuesc din timp în timp inspectaţi de către un medic trimis anume prin sate şi mai cu seamă când se ivesc des epidemii în unele sate, care să cerceteze dacă ei tratează bine pe bolnavi, ori că bolnavii mor fără de ajutorul lor sau din neglijenţă.

Incheere.

101. Administraţiunea provincială este obligată ca în fiecare an să înainteze de finea anului un raport general despre măsurile luate în decursul anului, privitoare la colonizări şi totodată să-şi propună care localităţi au să se

impopuleze în anul viitor. Şi în fine ce dispoziţiuni a luat ea privitor la aceasta.

102. Din instrucţiunea de faţă să se deà o copie fiecărui administrator, în a cărui district s'a proectat a se face colonizaţiuni; iar celor cari au numai o parte din manipulaţiune asupra lor, să li se deà în extras punctele ce-i priveşte pe ei, pentru observaţiunea strictă a acelora şi conformare.

103. Dacă s'ar ivì niscai va cazuri, cari nu sunt prevăzute în instrucţia de faţă, se lasă în sarcina administraţiunei provinciale, ca să dispună ca şi funcţionarii săi, după cum va crede de cuviinţă.

In timpurile mai noi guvernul austriac a înfiinţat colonii germane în Bosnia. Condiţiunile de stabilire ale nemţilor în Bosnia au fost: Scutirea de bir pe un an, apoi plata în 7 ani a câte o coroană = à 106 lei de hectar ca ajutor pentru primele instalaţii, iar după 7 ani trecuţi, pământul ocupat de ei trece în deplina lor proprietate, dacă colonistul va cere aceasta şi-şi va fi câştigat indigenatul. Terenul ocupat de pădure li s'a dat acestor spre islăzuire. Ei au întemeiat satele Branjevo azi Franz Iosefsfeld cu şvabi din Banat, Windhorst cu nemţi din Silesia, apoi alte în total vre-o 10—12 sate nemţeşti, stabiliţi în aceleaşi condiţiuni, dar guvernul bosniac nu-i prea sprijineşte la sate cu nemţi aduşi din Banat, Rusia şi din Galiţia, biserică, şcoală, etc.

MAIOR

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII NOASTRE.

Confesiune sau naţiune?

Când s'a întemeiat liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor, unii tineri din regat aflau atunci pentru întâia oară, că unirea în cugete şi simţiri, propovăduită de Mureşanu e departe de a fi deplină chiar între Românii de peste munţi. Deosebirea confensională pentru chestia azimei, *filioque* şi alte subtilităţi dogmatice li se păreau o adevărată monstruozitate. Cu sprijinul nostru de îngăduire desăvârşită pentru orice credinţă admiteam pentru ori şi cine libertatea de a-şi mântui sufletul cum va voi. Dar desbinare naţională în vremea noastră pentru apărarea sau combaterea azimei ni se părea o rană de bună voe în organismul neamului românesc.

Acuma rana a început să sângere din nou. Sprijinit pe neunirea confesională, duşmanii ne ucid limba şi, împreună cu ea, sufletul. Ianicerii dela Roma duc în robie mii de Români, înstreinându-i de fiinţa poporului nostru, întocmai ca şi Ianicerii sultanilor de odinioară.

Românul din Arad (15 August, 1913, caracterizează astfel situaţia:

«Aceşti români greco-catolici, dacă se cinstesc pe sine, şi dacă vor ca lumea cinstită să-i ţină de oameni corecţi şi *conştienţi*, trebue să declare că fiind scoasă limba lor din biserica lor, iar ei fiind fără voia şi consimţământul lor scoşi din mitropolia română unită, nici ei nu se mai ţin de actul de trecere la unire. Ei nu se mai lasă a fi folosiţi ca material inconştient pentru întărirea bisericei ungureşti, nu mai rămân într'o biserică *absolutistă*, în care sunt daţi jertfa pentru întărirea altor neamuri, — ci trec la biserica veche romînească, de care s'au ţinut şi strămoşii lor înnainte de unire».

Ca semn de anemie intelectuală, sau poate numai de nedumerire, cuvintele aceste n'au avut până azi o urmare vrednică de însemnătatea momentului. Cei ce ştiu însă că singura biserică vrednică de respectat e aceia care respectă şi ea fiinţa unui neam, se vor desmeteci în curând. Semnalul a fost dat de inimosul tânăr Bunea dela Oradea, care, după cum ne vestesc ziarele, a declarat că «dacă i se răpeşte limba, nu-i mai trebue» nici o legătură cu ianicerii.

E o mângâiere că găsim din nou numele cinstit al unui Bunea legat de o faptă de caracter. s.

FAPTE, RECENZII, REVISTE

1. FAPTE.

ANTICHITĂŢI. *O dramă necunoscută a lui Sophocle.* D. Théodore Reinach a făcut cunoscut Academiei de Inscripţii şi Arte frumoase din Paris, că d. Arthur Hunt, profesor la Oxford, a descoperit la Oxyrhynchus (în Egipt), un papyrus cu 400 de versuri dintr'o dramă necunoscută a lui Sophocle. Subiectul se inspiră din legenda furtului vacilor lui Apollo şi aceea a invenţiunei lirei. Printre personagii: bine înţeles Hermes, hoţul; apoi satiri însărcinaţi să-l fugărească; tatăl lor, bătrânul Silen; nimfa Kylle e, doica lui Hermes, şi altele. Fragmentul este de o mare frumuseţe şi reprezintă mai multe scene comice, în cari satirii joacă un rol însemnat şi sunt urmate de un dialog între ei şi nimfe, scris în versuri alternate.

Cu acest prilej d. Eduard Potier aminteşte Academiei, că la Luvru se păstrează un vas, care poartă pe sine oare-cum ilustraţiunile scenelor din fragmentul analizat.

*

Indicaţiunea locuinţelor în oraşele romane. Care era, în Roma imperială, oraş de un milion de locuitori, indicaţiunea locuinţelor, corespunzătoare la noi cu strada şi numărul? D. Homo, profesor la facultatea de litere din Lyon, a făcut asupra acestui punct o interesantă comunicare Academiei din Paris. Printre documentele, pe cari le-a folosit, citează în primul rând sgardele sclavilor fugitivi. Indicaţiunea cea mai obicinuită se făceà prin arătarea suburbiilor şi mai ales aceea a mahalalei (vicus), în care locuinţa persoanei era situată. Străzile nu purtau nici o însemnare; de asemenea nici casele nu erau numerotate. Se arătă însă câte o particularitate a casei; alte ori se însemnà numele proprietarului; alte dăţi în fine se puneà numai o indicaţie mai puţin precisă, numărând spre pildă imobilele de la un anume loc cunoscut. M. DJ.

ASTRONOMIA. *Pata roşie în planeta Jupiter.* Fenomene neaşteptate se petrec de câtvà timp în planeta Jupiter. Pe suprafaţa sa fusese observată

mai de mult o pată roşie situată la sud de ecvatorul jovian, 41.000 lungă de km. şi largă de 14.000 km., adică având o suprafaţă cam egală cu aceea a pământului întreg. Forma neschimbată a acestei pete, a dat de bănuit, că ea ar fi un imens continent care începe să se formeze şi pluteşte pe suprafaţa deliquescentă a planetei. Până acum însă această pată roşie era fixă. De un an ea s'a pus în mişcare, şi deplasându-se din ce în ce mai repede a ajuns a aveà în timpul din urmă, după calculele recente ale astronomului Philippe, o viteză de 100 km. pe zi. Nu se cunoaşte până acum cauza acestui nou fenomen; nu putem însă să nu ne gândim fără interes la cataclismul gigantic, pe care deplasarea unui asemenea continent îl reprezintă de sigur pe suprafaţa şi în masa planetei Jupiter. M. DJ.

BIOLOGIE. *Cauza deosebirii de sexuri.* Cum se explică deosebirea de sexuri la indivizii unei aceleeaş speţe? Se fac acum multe cercetări în sensul acesta şi s'au emis multe ipoteze. Intre altele una recentă încearcă, pe temeiul unor observaţiuni precise, a caracterizà sexul femenin prin nevoia de economie şi de întrebuinţare numai în interesul organismului, a hranei asimilate; sexul masculin s'ar deosebì, din contră, prin aptitudinea mai mare de a cheltui energia prinsă din afară. De o parte ar fi dacă se poate spune, un fel de egoism, pe când de cealaltă un altruism biologic. Pe lângă aceasta însă este ştiut că sentimentele sunt într'o legătură mult mai directă cu starea materială şi în special alimentară a organismului, decât datele sufleteşti intelectuale; de acì, unii psihologi au ajuns a emite chiar ipoteza, că viaţa afectivă a femeii, care este de obiceiu mai intensă decât a bărbatului, ar fi, dintr'un punct de vedere mai înnalt, semnul unui fel de egocentrism psihologic, cu urmări posibile chiar în morală; afectivitatea nu poate fi, într'adevăr, decât subiectivă, pe când fenomenele intelectuale sunt prin natura lor obiective.

In această serie de cercetări, s'au comunicat Academiei din Paris şi studiile făcute de biologistul Dantan asupra stridiilor. Dantan a atras atenţiunea asupra deosebitei mobilităţi a sexurilor la această speţă de animale; indivizii se prefac după împrejurări din masculi în hermafrodiţi, devenind apoi femele, sau invers. Aceste variaţiuni se observă în special la rasele superioare (ca *ostrea*) şi nu, spre pildă, la stridiile numite *gryphaca* (obişnuitele stridii portugheze). Mai departe d. Dantan a observat, că variaţiunile sunt într'o strânsă corelaţie cu condiţiunile alimentare. Când acestea devin defavorabile, femela se preface în masculin şi invers. Sexul femenin ar reprezentà astfel o treaptă mai înnaltă de dezvoltare biologică decât sexul masculin, în special din punctul de vedere al alimentărei. M. D. J.

MEDICINA. *Vaccin contra holerii asiatice.* La Institutul Pasteur din Tu-

nis, d-nii Nicolle, Couor şiConseil au făcut eercetări demne de luare aminte pentru găsirea unui vaccin în contra holerei asiatice. Au observat mai întâi, că vribrionii cholerici nu se multiplică în sângele animalelor, ci după ce provoacă puţină febră,dispar, lăsând anticorpuri. Autorii au făcut mai multor persoane, care s'au oferit de bună voie, injecţiuni intravenoase cu bacili cholerici vii. In urmă le-au administrat pe cale stomacală aceiaşi bacili; aceasta, în mod normal, ar fi însemnat o contaminare aproape sigură. Aceste persoane nu s'au înbolnăvit. Deşi experienţele d-nilor Nicolle, Couor şi Conseil, observă profesorul Roux, nu dau încă soluţiunea completa a problemei, ele constituesc cu toate acestea un pas însemnat pentru găsirea unui serum anti-holeric.

* * *

Problema bătrâneţii. Cunoscutul învăţat Metchnicoff continuă a se ocupă de problema bătrâneţei. Care este mecanismul acestui inevitabil proces al organismelor, în special la animalele superioare? Fenomenul, după Metchnikoff, s'ar explicà în mare parte prin acţiunea mai multor otrăvuri din aşà zisa serie aromatică (phenoluri, indoluri, scatoluri, etc), produse de flora intestinală, în special în intestinul gros. D-nii Metchnikoff şi Wollman s'au gândit să provoace printr'un microb în intestinul gros transformarea feculelor în zahăr, pentru că observaseră, că vegetalele bogate în zahăr (ca sfeclele, morcovii, curmalele, etc.) produc mai puţin ca ori-cari alte alimente otrăvurile sus menţionate. Au găsit microbul în flora intestinală a câinelui *(glycobacter)* şi au făcut experienţe asupra şobolanilor, supunându-i unui regim de cartofi fierţi amestecaţi cu asemenea microbi. Rezultatele au fost bune. Experienţele au fost de asemenea reuşite în urmă şi asupra unor persoane, cari s'au supus unei alimentări mixte, compuse din carne, legume, lapte, fructe, etc. Producţiunea agenţilor otrăvitori a fost cu foarte mult micşorată.

Ca răspuns la comunicarea, pe care Metchnikoff a făcut-o Academiei din Paris, d. Armand Gautier, membru al înnaltei adunări, a adus omagii perspicacităţii bătrânului învăţat, dar s'a întrebat, dacă influenţa, pe care otrăvurile din seria aromatică o pot aveà asupra organismului, nu a fost exagerată.

*

Meningita parameningococcică. Bacteriologul Fernand Widal a făcut Academiei de Medicină din Paris o instructivă comunicare asupra meningitei parameningococcice. Această boală seamănă de aproape cu primejdioasa şi cunoscuta meningită meningococcică, produsă de meningoccocul Weichselbaum; este provocată de un germene special, care a fost izolat şi numit parameningoccoc de d-rii P. Carnot şi P. L. Marie. Aduce în mod aproape sigur un desnodământ mortal. Serum-ul care vindecă meningita meningococcică, nu aglutinează microbul nouei boale şi nu are astfel nici

o influență binefăcătoare asupra mersului ei. Medicul miltar Dopter a reușit a prepara un serum antiparameningococcică foarte eficace. Această meningită infecțioasă este până acum puțin cunoscută și de aceea nu se numără încă mulți bolnavi; pe viitor însă, este probabil, că ea va păreà mai puțin rară. In ori-ce caz dacă, în urma unui diagnostic de meningită meningococcică, seroterapia specială contra acestei infecții nu a produs nici un efect, medicul va trebuì să recurgă la injecțiuni cu serum antiparameningococcic. M. DJ.

SISMOLOGIE. (Revue Scientifique, 13 Iulie 1912). *Cutremurile sunt însoțite de fenomene luminoase?* Se zice că s'ar fi observat fenomene luminoase, în timpul cutremurilor mari. Sismologii însă sunt foarte neîncrezători în această privință. Cu ocazia dezastrului din 16 August 1905 din Chili, chestionarul, trimis relativ la această chestiune, a primit 135 de răspunsuri. Dintre acestea 44 (32,59 %) erau formal negative și ele veniau de la persoane obișnuite a observà. Alte 16 răspunsuri nu arătau nici un fenomen luminos, deșì se atrăsese atențiea asupra acestui lucru. 51 răspunsuri indicau fulgere, dar aceasta nu este de mirare, căci cutremurul s'a întâmplat pe timpul unei mari furtuni. Deci, în total 82,29 % răspunsuri negative. Patru observatori au văzut lumini mari, dar au grije să spună că le-au văzut în momentul căderei stâlpilor cu fire electrice și apoi toate vapoarele îndreptaseră luminile lor asupra orașului pentru a înlesnì ajutoarele. Toate acestea reflectate de nori, au dat naștere la fenomene luminoase, exagerate de ziare. Rămân 19 observațiuni relative la globuri de foc, aeroliți sau la bolizi; poate au fost fulgere rotunde (en boule) în timpul furtunei; cât despre aeroliți tocmai atunci pământul trecea prin roiul Perseidelor; de altfel aceste observațiuni vin de la persoane care nu erau obișnuite a observà. In consecință, s'ar puteà spune, cu Montessus de Ballore, că nici un fenomen particular nu s'a produs cu ocazia marelui cutremur din 1905. S'ar crede că acelaș lucru s'a întâmplat și cu celelalte cutremure. A.

2. RECENZII

IOAN S. ANDRIEȘESCU, *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, Iași 1912.

O lucrare de arheologie preistorică, tratând: Armele și osebitele instrumente, Ceramica și Plastica.

Autorul și-a propus să adune toate datele privitoare la cultura cea mai veche din ținutul Dunării de jos și să le lumineze pe cât va fi posibil, cu ajutorul tradiției istorice. Pentru unii savanți de cabinet, istoria se razemă numai pe exploatarea textelor și *începe* cu ceeace e scris. E însă o concepție mai largă pe temeiul căreia viața popoarelor

e urmărită şi dincolo de literă, în câmpul lrg al mediului geografic cu toate rămăşiţele lăsate de traiul oamenilor dintr'un ţinut. Pe drumul acesta a apucat şi autorul, adunând din muzee, excursii şi explicaţii, fapte şi concluzii despre viaţa din epoca ante-romană a acestor regiuni. Concluziea la care ajunge d-l Andrieşescu e că în ţinutul carpato-balcan, civilizaţia neolitică se prezintă ca o unitate destul de omogenă; că ea are un caracter *tracic* şi corespunde unei epoce nu prea vechi (1500—1200 a. chr)..

Lucrarea dovedeşte o muncă conştiincioasă, un vrednic dar închinat bătrânului şi respectatului profesor Petru Răşcanu. Cu astfel de lucrări, tineretul face hotărît un pas mai departe în dezvoltarea culturii noastre.

M.

VASILE ŞTEFĂNICĂ, *Anuarul gimnaziului greco-catolic din Beiuş*, 1912.

Potrivit bunului obiceiu al anuarelor germane, cel de faţă tratează şi o temă ştiinţifică: *poezia populară din Bihor.* D-l P. Hetcou dă câteva *colinde, legende, cântice haiduceşti, strigăte, chiuituri, oraţii de nuntă* etc., căutând să explice partea lor caracteristică. In deosebi e interesant interpretarea *doinei* ca un cântec de jale, întărind astfel şi cu exemple din această regiune explicarea dată în genere despre cântecul nostru naţional. Studiul şi poeziile populare ce-l însoţesc vor fi citite cu bucurie de toţi iubitorii de folklor. Nu cu aceeaş bucurie vor fi întâmpinate unele veşti despre starea materială şi morală rea a Bihorenilor. — O notă nesimpatică sunt numeroasele greşeli de limbă: *naturel, nescari,* «alor tot felul, *scutinţe, alcoholist, limbagiu, efeptui, versificaţional, frapează, obvine, deja, erup, referinţe, jaluz)....* Franţuzismul în Ardeal! S.

I. GRĂMADĂ. *România jună*, 1912, Arad.

In 174 de pagini e descrisă viaţa societăţei «România jună". Intre toate societăţile întemeiate până acum de studenţii romîni, e cea mai cunoscută şi cea mai însemnată. E singura care se leagă mai de aproape cu mişcarea culturală a poporului nostru. Autorul descrie începuturile, pomeneşte foarte interesante amănunte, despre legăturile societăţii cu unele personalităţi literare. Alexandri, Maiorescu, Eminescu etc. şi povesteşte vicisitudinele prin care a trecut societatea până azi. In totului tot, broşura e o preţioasă contribuţie la istoria vieţii noastre culturale în cea din urmă jumătate de veac.

Autorul consideră în deosebi ca un titlu de glorie al «României June» publicarea celor două almanachuri din 1883 şi 1883 şi regretă că încercările de mai târziu n'au mai isbutit. Vina stă în faptul că «literatura s'a comercializat, plătindu-se orice product literar cu bani».

Constatarea aceasta ar fi câștigat mai mult relief, când autorul ar fi căutat să vadă dacă nu se aflau chiar și la unii membrii ai României june astfel de apucături. E. U.

HARALAMB CĂLĂMĂR. *Versuri flusturate* (cu portretul autorului). Editura «Librăria Națională», Orăștie.

Ziarele de peste munți cuprind articole pline de înțelepciune și durere de inimă pentru cultura poporului. Peste munți s'a început publicarea celor dintâiu biblioteci mărunte, care să pună la îndemâna oricui o lectură folositoare. Cu atât mai mare e mirarea că se pot publicà dincolo nimicuri «flusturatice» ca cele din editura «librăriei naționale»! Prin aceasta unii buni Români de dincolo pierd dreptul de a mai osândì pe unii Români răi de dincoace. D.

3. REVISTE.

BIOLOGICA. Intr'una din cronici revista *«Biologica»* se ocupă de problema atât de discutată și încă destul de obscură a «longevităței». *Chalmers Mitchell,* secretarul societăței zoologice din Londra și-a publicat observațiile și cercetările sale făcute timp de 32 de ani asupra a 25.000 de animale, care compun bogata grădină zoologică londoneză. Autorul distinge o *longevitate specifică* — durata vieței unui individ într'un mediu obișnuit și *longevitate virtuală* — durata vieței unui individ mulțumită unui concurs excepțional de împrejurări. Această distribuție nu e numai teoretica, ea are și o însemnătate practică, ea ne poate arătà cât de mult sau cât de puțin favorabile sunt condițiile în care sunt ținute animalele dintr'o grădină zoologică, după cum diferența dintre vârsta specifică și cea virtuală este mai mare. De aci o indicație pentru cei în drept de a căutà condiții cât mai prielnice animalelor din grădini zoologice. Concluziile la care ajunge autorul ar confirmà unele ipoteze anterioare, datorite lui Metchikoff, că atât la mamifere cât și la păsări este o legătură directă — cu rari excepții — între longevitate și lungimea intestinului subțire. Când prin noi cercetări s'ar dovedì odată mai mult că această legătură nu este numai o simplă coincidență, atunci s'ar consacrà definitiv și corolarul că «autointoxicația intestinală este cauza directă a bătrâneței». I. I. N.

REVUE SCIENTIFIQUE. (13 Iulie 1912), *Mecanismul mimetismului și al vederii.* Un american Sumner, a publicat în «Journal of experimental Zoology» o lucrare relativ la adaptarea unor pești la fundurile unde se găsesc. Se știà încă de mult că unii pești iau exact culoarea fundurilor, încât e greu să-i vezi, dacă nu se mișcă. Sumner a mai arătat că pielea unor pieşti poate să imite chiar desenuri oare cum compli-

cate, cum ar fi cercuri, pătrățele, dungi albe și negre alternative, desenate pe fundul acvariului. Pouchet apoi a observat că adaptarea la funduri se perde cu totul dacă se distrug ochii peștelui sau dacă oprești formarea imaginilor retiniene, provocând turburări în mediul refringent al ochiului. Loeb a conchis că fenomenul arătat până acum la homocromie și adaptarea la funduri nu este altceva decât *transportarea imaginei retiniene pe piele.*

Alți autori, ca Munk, Henschen, Minkowski, au admis că imaginea retiniană se proectează pe creier, și se pare că este desăvârșit arătat că o imagine nu se formează numai pe retină, ci și pe scoarța cerebrală, deși sunt deosebiri de vederi între autori, asupra locului precis unde se găsește «sfera vizuală». După Loeb faptul «adaptării» peștilor poate lămurì mecanismul vederii. S'a văzut că pielea peștilor reproduce imaginea cu ajutorul retinei. Apoi se știe, că distrugerea fibrelor și ganglionilor optici aduce acelaș efect ca și extirparea ochilor; s'a stabilit în sfârșit că secționarea nervilor simpatici, care merg la celulele pigmentare ale pielei, împiedică de asemenea formarea imaginilor pe piele. Astfel s'a arătat drumul prin care imagina retiniană se transportă pe piele. Și, cum spune Loeb, se poate demonstrà existența imaginei obiectului pe retina peștelui, cum se poate demonstrà deasemenea că imagina de pe piele este reproducerea aceleia de pe retină, și nu a aceleia a obiectului; cum pe de altă parte, transportul imaginei pe piele se face cu ajutorul nervilor optici, este evident că imaginea, care se proectează pe piele, trece prin stațiunile centrale ale nervilor optici. O imagine e formată de o mulțime de puncte, deosebite ca intensități luminoase și a căror dispoziții reciproce sunt determinate și caracteristice pentru un obiect dat. «Loeb admite că fiecare punct al retinii este un punct iritativ care face să se nască, prin ajutorul unei fibre optice. un punct corespunzător în ganglionii optici primari. Fiecare punct al acestora din urmă este la rândul lui un punct iritativ, care influențează prin mijlocirea unei fibre nervoase speciale, o celulă sau un grup de celule pigmentare ale pielei. E greu de admis, dată fiind stuctura retinei, că în timpul trecerei imaginei retiniene pe piele, dispoziția punctelor luminoase corespunzătoare unui obiect dat să se piardă în nervii și ganglionii optici; s'ar face astfel în ganglionii optici primari o distribuție particulară de «intensități optice», această dispoziție ar corespunde celei a punctelor luminoase pe retină și ar putea să fie socotită, ea deasemenea, ca o imagine». Aceste deducții au făcut pe Loeb să emită ipoteza că vederea e un fel de *telefotografie,* atât în privința culorilor cât și a formelor.

V. C. A.

CRONICA ARTISTICĂ.

ESTETICA CAPITALEI NOASTRE

CU PRILEGIUL PROIECTULUI PALATULUI COMUNAL

In desvoltarea repede a poporului român din ultimile decenii, educaţia estetică a fost aproape cu desăvârşire neglijată. Ea a lipsit nu numai din şcoli, dar şi din viaţa publică. Satisfacerea tot în pripă a unor nevoi urgente nu permitea luarea în seamă a cerinţelor estetice. De rezultatul întristător la care ne-a dus asemenea nepăsare începem să ne dăm seama acum, mai ales întru cât priveşte estetica oraşelor. S'a distrus peste tot înfăţişarea individuală a oraşelor şi a târgurilor vechi, fără a se fi lucrat după vr'un sistem oarecare tinzând a înlocuì aspectul de odinioară printr'un plan conform cerinţelor moderne. Aşà în cât, fără nici o exagerare, se poate afirmà că România prezintă azi înfăţişarea cea mai hibridă a oraşelor. In primul rând le lipseşte orice caracter; căci de respectul trecutului numai poate fi vorba, iar transformările sunt în genere atât de parţiale şi atât de superficiale şi ocazionale, în cât nu pot da impresia unui complex nou, orânduit după un plan oarecare.

Exemplul cel mai izbitor ni-l dă însăşi Capitala ţării. Nu există, cu siguranţă, în Europa o capitală mai lipsită de caracter ca a noastră. Gravurile din prima jumătate a secolului trecut ne arată că odinioară şi Bucureştii aveau o înfăţişare mai simpatică: casele şi bisericile erau presărate în verdeaţă; oraşul apărea ca o mare grădină. Erà oglinda vieţei patriarhale şi a ieftinătăţei solului din acea vreme. Periferia întinsă a Bucureştilor de altă dată, în disproporţie vădită cu populaţia relativ mică, se explică prin grădinile ce înconjurau fiecare clădire; iar predominarea verdeţei erà o prevedere bine chibzuită în potriva căldurilor excesive ale verei. De asemeni arhitectura caselor, la a căror

fațade cerdacul era nelipsit, era în strânsă legătură cu clima localităței. Din această stare de lucruri s'ar fi putut trage foloase reale dacă, odată cu adaptarea orașului potrivit cerințelor noi, s'ar fi elaborat dela început un plan de sistematizare. In graba însă care a caracterizat întreaga noastră prefacere, chestiunile de edilitate au fost cu totul desconsiderate.

Constrânși de nevoi imediate, se transformau la voia întâmplării diferitele părți ale orașului, se ridicau clădiri nuoi, se desinau străzi mai largi, fără însă ca toate aceste lucrări să fie puse în vre-o legătură și fără nici o preocupare de sistematizare.

Incoherența actuală a orașului ne redă oglinda perfectă a nestatorniciei și a nervozităței spiritului general ce a predominat epoca renașterei noastre. Proectarea câtorva căi mai largi, ridicarea unor clădiri monumentale din timp în timp, corespund și ele marilor avânturi patriotice care în mod sporadic înviorau aspirațiunile spre o viață nouă, uneori amenințată de lâncezire. Nu întotdeauna însă ecoul evenimentelor mai însemnate se repercutà până și în cercurile indiferente ale edililor noștri. Astfel, de pe urma războiului independenței, căruia îi datorim întreaga noastră existență de stat modern, Capitala noului Regat nu s'a ales cu nimic alt decât cu ficțiunea unor denumiri de străzi, amintind fazele mai glorioase ale luptelor crâncene de dincolo de Dunăre. Căci în realitate războtezarea Podului Mogoșoaei în Calea Victoriei, sau a Podului Calicilor în Calea Rahovei și alte denumiri nuoi ca Smârdan, Plevna, Grivița etc. nu au schimbat întru nimic fiizionomia orașului. Nici o arteră nouă nu s'a deschis și nici o clădire de seamă sau vr'un monument comemorativ nu s'a ridicat în amintirea războiului, în vremea imediat următoare. Căci deschiderea Pieței Victoriei, aproximativa aliniere și lărgire a călei Plevnei, sau tăierea Bulevardului Indepenței sunt mult prea recente pentru a mai puteà fi puse în legătură cu războiul.

In genere transformarea Capitalei s'a operat fără vr'un avantagiu mai statornic și nici în vederea unor planuri mai mari de viitor, ci numai sub imboldul satisfacerei unor nevoi în proporție cu creșterea populației și cu desvoltarea vieței sociale. De cele mai multe ori chiar, prefacerea s'a făcut în detrimentul tradiției și a farmecului particular pe care-l aveà orașul vechiu, mult mai unitar decât

cel de azi. Astfel s'au dărâmat, fără nici o raţiune, turnul Colţei şi atâtea biserici strămoşeşti, iar altele s'au transformat pierzând orice caracter. Chiar şi cele două unice monumente mai de seamă ale vechiei Capitale, ce prin minune au scăpat nedărâmate, n'au fost totuşi cruţate de urgia vremurilor nuoi. Bisericuţa Stavropoleos, singurul specimen al îndepărtatelor influenţe bizantinizante în România, e sugrumată azi de clădirile moderne ce înlocuesc hanul de odinioară, în mijlocul căruia numai puteau produce efectul lor proporţiile reduse ale templului. Iar vechea monăstire a Mitropoliei, care cu uşurinţă s'ar fi putut păstrà ca o citadelă a credinţei şi a frumoasei tradiţii strămoşeşti, este şi ea azi copleşită de costisitorul palat al Camerei. O asemenea înlocuire nechibzuită a tradiţiei nici nu are scuza unor nevoi neînlăturabile. Căci cu milioanele ce înghit subteranele de pe povârnişul dealului Mitropoliei, cari susţin palatul parlamentului, cu siguranţă că s'ar fi putut ridicà, într'un loc mult mai propice, o clădire mai corespunzătoare scopului, fără a se distruge vechea monăstire.

Exemple de atari prefaceri moderne nu sânt unice. Puţine din potrivă sunt în Bucureşti monumentele mai vechi cari sunt în legătură cu fazele mari ale desvoltărei poporului nostru. Astfel, ca semne vădite ale renaşterei culturale dela mijlocul veacului trecut, avem clădirile Universităţei şi a Teatrului naţional, cari azi încă sunt dintre cele mai arătoase şi demne edificii ale Capitalei. Intronarea regalităţei nu-şi are un palat corespunzător. Dând exemplul respectului tradiţiunei, primul nostru Rege a menţinut palatul primului Domnitor al României, la care s'au alipit numai adaosele absolut necesare desvoltărei ce a luat Curtea în vremurile din urmă. Alte clădiri ce se pot arătà în Capitală sunt: Banca Naţională, care întrupează, împreună cu Cassa de Economie, venită în urmă, prosperarea financiară a ţărei; Palatul Justiţiei, ridicat în epoca de regenerare şi inamovibilitate a magistraturei; Palatul poştei, simbol al întinderei relaţiunilor din ţară şi cu străinătatea, şi unele localuri ale ministerelor, motivate prin estinderea tot mai mare a aparatului administrativ. In serviciul culturei s'au clădit: facultatea de medicină cu anexe, Ateneul şi Fundaţiunea Carol I, care împlineşte un gol atât de simţit al nevoilor studenţimei universitare.

Intr'o vreme de continuă creştere a excedentelor bud-

getare ca acea în care ne aflăm, erà firesc să se ridice şi alte nuoi clădiri publice în Capitală. Astfel s'au acordat câteva milioane pentru mărirea localului Universităţei, devenit insuficient faţă de desvoltarea ce au căpătat facultăţile noastre; alte milioane se destinează pentru şcoli şi diferite instituţii de cultură şi în acelaş timp se proectează şi clădirea unui local al Primăriei, precum şi complectarea altor lucrări de interes public.

Imbucurătoare este nu numai posibilitatea financiară a unor aşà mari lucrări, dar şi faptul că, pe când cele mai multe din edificiile existente se datoresc unor arhitecţi străini, azi năzuim să satisfacem singuri şi aceste nevoi ale noastre. Şi pe când odinioară orice stil importat erà bine primit, azi putem pretinde să nu se mai clădească decât în stilul nostru naţional.

Căci e foarte firească revendicarea, ca şi în aspectul exterior al clădirilor vremei în care trăim să se oglindească redeşteptarea sentimentului naţional, care îmbărbătează azi toate acţiunile şi aspiraţiunile noastre.

Cu prilejul expoziţiei dela 1906 ni s'a arătat posibilitatea adaptărei motivelor architectonice monăstireşti la clădiri profane de o estindere mai mare. Iar diferitele clădiri publice şi private, ce în urmă s'au ridicat în stilul naţional, au legitimat pe deplin aspiraţiunile acestui stil. Din atelierele profesorului Mincu, dela Şcoala naţională de architectura, au eşit o serie de tineri architecţi destoinici şi însufleţiţi de dorinţa de a pune în valoare motivele artei pământene.

Ridicând azi clădiri în stiluri importante din alte ţări şi alte veacuri s'ar comite o neiertată greşală şi o ofensă nemotivată adusă sentimentului naţional. Ne-am da singuri un brevet de incapacitate, pe care nu-l merităm. Perseverând dinpotrivă în desvoltarea unui stil naţional, vom reuşì a obţine şi un aspect mai unitar al oraşelor, satisfăcând astfel şi cerinţele estetice. Iar monumentele ridicate azi în acest stil, chiar dacă cu timpul vor fi întrecute prin altele mult mai perfecte, vor rămânea însă ca o dovadă a frământărilor naţionale cari, în toate direcţiunile, animă generaţia noastră. Şi trebue să considerăm ca o mult mai mare glorie de a fi iniţiatorii unui stil naţional, decât a continuà să fim maimuţele stilurilor streine.

De aceste adevăruri ar trebuì să se pătrundă toţi aceia cari au să decidă asupra lucrărilor ce se vor întreprinde.

Banul public trebue pus în folosul binelui public. El trebue pus în serviciul unei cauze naţionale, iar nu pentru a satisface ambiţia personală a unui şef vremelnic, care şi-ar încumenta să hotărască după înclinările sale personale, iar nu conform aspiraţiunilor şi dorinţelor obsteşti.

Asemenea consideraţiuni generale, pe scurt schiţate numai aci, ni se păreau de actualitate tocmai acum, când chestiunea Palatului Comunal al Capitalei ţării este la ordinea zilei. Nu trebue să trecem cu indeferenţa faţă de acest semn îmbucurător al deşteptărei interesului public pentru chestiunile de edilitate, din nefericire atât de oropsite până aci.

Edificarea unei Primării în Bucureşti merită într'adevăr să ne preocupe şi din punct de vedere artistic. Căci departe de a fi numai un simplu local menit să adăpostească biurourile diferitelor servicii de edilitate, un Palat comunal este totdeodată şi clădirea cea mai de vază a unei metropole. In apusul civilizat ea a fost păstrătoarea tradiţiei comunei. Din vremurile medievale primăria a rămas, alături de castelele domneşti, citadela întărită în care, în vremuri de restrişte. se refugiau cetăţenii, punând aci la adăpost avutul lor. De aci soliditatea şi îngrijirea architecturei cu care se înălţau asemenea palate. In multe din ele s'au aglomerat cu vremea cele mai de seamă tezaure artistice ale localităţei; astfel se explică cum azi atât de numeroase simple palate municipale de odinioară se prenumeră printre cele mai importante muzee de artă. Fără a merge prea departe şi trecând numai graniţa în Ardeal — la Sibiu de ex. — vom găsi în târgurile, în care s'a păstrat tradiţia mai bine ca la noi, că Primăria este încă clădirea cea mai interesantă a vremurilor trecute.

In zilele noastre pierzând caracterul de citadele sau de păstrătoare de tezaure, primăriile moderne revindică numai un fel de prioritate faţă de clădirile oraşului. De aceia, la noi mai ales, unde nici urmă de vre-o tradiţie nu ne-a rămas, edificarea primului palat comunal a preocupat pe primarii cei mai de seamă pe cari i-a avut Capitala. Dela d-l N. Filipescu ne-a rămas un proect interesant, întocmit de architectul Giulio Magni, şi tot pe atunci s'a însărcinat cu studiarea chestiunei architectul I. Mincu. Dar nici primarul următor, d-l Barbu Delavrancea, nu avù fericirea să vadă realizarea planurilor definitive, ce în acest timpt elaborase dl. Mincu, cu care se şi încheiase un contract într'acest scop. Schimbă-

rile titularilor primăriei au avut ca urmare abandonarea acestui proect, emiţându-se, pare-mi-se, ideia descentralizărei serviciilor pe sectoare, cu localuri deosebite.

Azi, în urma marelui împrumut comunal, s'au rezervat peste zece milioane pentru ridicarea palatului comunal, pe locul vechei clădiri, dar pe un perimetru mult mai larg, obţinut prin expropieri şi deschiderea unor străzi noi.

In loc de a se reluà, după cum firesc erà, planurile existente ale architectului Mincu şi a se da urmare angajamentelor morale şi legale luate, actuala autoritate, desconsiderând chiar intervenţiile directe ce s'au făcut într'acest sens, a încheiat în pripă un nou contract cu d-l architect Petre Antonescu, înainte chiar ca acesta să fi prezentat vre-o schiţă de plan. Iar în dorinţa de a pune cât mai curând piatra fundamentală a clădirii, s'a început dărâmarea localurilor existente şi se hotărâse licitarea lucrărilor, deşi planul definitiv nu existà încă. Căci însăşi architectul P. Antonescu, printr'un interwiew din 13 Iulie, declară că „planul întreg al clădirei nu va puteà fi terminat decât în primăvara anului viitor“, pe când, pe de altă parte, Primăria publicase licitaţie pentru „lucrările de săpături, fundaţii şi zidărie ale noului palat Comunal“ pe ziua de 26 Iulie a. c.

Faţă de această grabă, care compromiteà şi partea artistică, de care trebuià să se ţie seamă la o asemenea clădire, mi-am permis să atrag[1]) atenţia d-lui Primar asupra greşelei ce comiteà. Răspunderea d-sale erà cu atât mai mare de oarece Comisiunea, ce instituise în scop de a examinà planurile d-lui Antonescu, nu aprobase schiţele prezintate. Planul de distribuţie a fost cu totul modificat de comisie, iar faţada nu a fost aprobată de membrii cei mai autorizaţi ai Comisiunei.

Intenţiunile de a grăbì începerea lucrărilor, fără planuri definitive, au fost din fericire zădărnicite, iar data licitaţiei oficial amânată. In urma alarmei date, se pare că guvernul s'a ocupat de această afacere de interes obştesc. Prin intervenţia d-lui ministru ad-interim dela Interne, s'a revenit asupra primei schiţe a d-lui Antonescu, invitându-l a prezintà un proect în stil clasic. Architectul, reuncoscând inferioritatea primei sale schiţe, deşì declarase că va face o lucrare „în

(1) Vezi „Epoca“ din 16 Iulie şi „Indépendance roumaine“ din 24 Iulie.

stil românesc" a primit schimbarea propusă, şi de îndată în atelierul său, în care sunt ocupaţi mai mulţi tineri architecţi parizieni, s'a început proectul cerut.

Nu ştiu care va fi rezultatul final. Uşurinţa şi nesiguranţa însă cu care se tratează o asemenea chestiune, atât din partea Primării cât şi a architectului, este denatură să ne alarmeze. Căci nu am vrea ca, în urma atâtor şovăeli, să ne alegem cu o lucrare deplorabilă pe care, odată ce va fi gata, toţi să o dezaprobe.

Exemplul Sinaiei să ne serve ca să nu mai păcătuim din nou. El este cu atât mai de actualitate, cu cât tot d-lui architect Antonescu se datoresc planurile Casinoului şi hotelului. Bazat tocmai pe aceste aberaţiuni arhitectonice, am crezut necesar să protestez înpotriva concesionărei, pe ascunsele, a Palatului Comunal d-lui Antonescu, pe care clădirile dela Sinaia îl declasează cu totul. In primul rând d-sa este culpabil de a nu fi profitat de ocazie pentru a da cu acest prilej stilului naţional revendicările la care are dreptul. Căci unde aiurea, mai bine ca în Sinaia, în splendidul cadru al verdeţei, în preajma vechiei monăstiri Cantacuzineşti şi alături de atâtea vile cu caracter românesc, trebuia să se ridice o clădire mai vastă în stil pământean? E de neiertat ca să se fi scăpat o aşa minunată ocazie de manifestare a tendinţelor noastre naţionale. D-l Antonescu nu putea să ignoreze asemenea aspiraţiuni legitime, deoarece d-sa însuşi este autorul cantonului în stil românesc, care cu toată aparenţa sa modestă, sfidează azi pe cei doi monştri streini. Iar dovada, că e posibil a executà în stilul nostru şi clădiri mai mari, ne-o dă încercarea mai veche, dar destul de reuşită, a architectului I. Pompilian cu Caraimanul, cât şi, într'altă măsură, castelul dela Zamora executat de d-l Gr. Cerkez. In loc dar de a profità de ocazie să creeze ceva nou în acest gen, d-l Antonescu s'a mulţumit să ne dea acele oribile clădiri, lipsite de orice stil. Hotelul, care prin massa sa greoaie răpeşte vizitatorilor parcului aspectul plăcut al munţilor, e lipsit de orice pretenţie artistică şi nici nu merită să fie discutat, atât e de banal şi urît. Cazinoul surprinde prin faţada sa, în care amestecul unor motive atât de disparate produc cel mai rău efect. Nici un motiv architectonic nu leagă diferitele părţi ale clădirei, după cum se poate vedea şi din alăturata reproducere.

Din potrivă s'a căutat, pare-se anume, să se alipească,

fără vre-o legătură, crâmpeie de stil antic alături de reminiscenţe franceze, sau de fragmente împrumutate celui mai banal modern – styl. Nici motive particulare arhitecturei noaste nu lipsesc în acest „pot-pouri" architectural. Astfel sunt straşinele ce adăpostesc contra ploilor ferestrele sălei în stil Louis XVI. Absolut nemotivate, nepotrivite şi inutile sunt motivele groteşti prin care s'a încercat să se agrementeze această faţadă hidridă. Cupola centrală, de o formă disgraţioasă, e cuprinsă între două turnuleţe de tinichea vopsită, fără nici un rost ca şi celelalte pretinse ornamente şi grilajuri de fier la ferestre, cari ar trebuì să permită privirea liberă iar nu împiedicarea peisagiului. In rezumat, departe de a fi ornamente ale Sinaiei, aceste clădiri sunt o ruşine a architecturei. Amenajarea interioară a localurilor este, pare-se, tot atât de defectuoasă şi improprie serviciului.

In urma unor asemenea rezultate triste ale d-lui Antonescu, eram în drept a căutà să evităm ca să nu se întâmple aceiaşi enormă greşeală şi cu Primăria Bucureştilor. Schiţele ce prezintase erau de altfel cu totul insuficiente şi necorespunzătoare cu însemnătatea ce trebue să aibă viitorul nostru palat comunal.

Faţă de graba de care Primăria erà animată de a începe lucrările, mi-am permis să pun în evidenţă existenţa planurilor d-lui Mincu, de care de altfel actuala autoritate comunală este legată printr'un contract anterior celui acum încheriat. Planurile d-sale, după cum am mai spus-o, sunt rezultatul unui studiu conştiincios şi îndelung şi dau cea mai splendidă imagină a tendinţelor naţionale ale architecturei contimporane, al cărui promotor de frunte este maestrul Mincu. Faţada palatului comunal conceput de d-sa se distinge printr'o armonie perfectă a diferitelor corpuri din care e compusă şi printr'o varietate şi bogăţie ornamentală cuvenită unui asemenea monument. Executarea planurilor şi adoptarea lor la cerinţele nuoi s'ar putea face, sub conducerea maestrului, de către numeroşii săi foştii elevi, punându-se ast-fel în lucrare propriile noastre forţe în serviciul unei opere ce trebue să păstreze caracterul pur naţional.

La obiecţiunea ce mi s'ar face că, după cum cerem desărcinarea d-lui Antonescu pe motiv că nu s'a ţinut concurs, tot astfel ar trebuì înlăturată şi lucrarea d-lui Mincu, vom răspunde că pe când cel dintâiu, după cum singur afirmă,

nu a prezintat decât nişte „schiţe prime" cari s'au dovedit cu totul inferioare, planurile d-lui Mincu sunt de mult desăvârşite şi au fost aprobate şi chiar admirate de toţi specialiştii. Şi pe când presumţiosul contractant de azi al palatului comunal nu vede în executarea acestei clădiri decât partea renumerătoare, lipsit fiind de vreun ideal,—după cum dovedeşte graba cu care a acceptat prefacerea totală a stilului în care concepuse primele schiţe,— d-l Mincu din potrivă a concentrat întreaga sa putere creatoare şi a utilizat comoara de elemente pământene, cu greu adunate, în desăvârşirea acestei opere monumentale, menită să perpetueze valoarea sa artistică.

In cazul când lucrarea d-lui Mincu nu s'ar mai puteà realizà, se impune, faţă de insuficienţa de care d-l Antonescu a dat probe şi de uşurinţa cu care tratează chestiunea, să se publice concurs pentru o lucrare, a cărei răspundere, după cum am arătat, nu şi-o pot însuma singuri primarul actual şi architectul ales de dânsul, deşi nu prezintă garanţiile artistice cuvenite.

Cu prilejul studierei chestiunei din nou, s'ar puteà pune în discuţie şi propunerea descentralizărei serviciilor. S'ar menţine edificarea unui palat comunal cuprinzând serviciile centrale, sălile consiliului comunal şi cele de festivităţi, cu apartamentul părintelui Capitalei etc. etc. şi s'ar dota fiecare sector cu câte o clădire tip, care să satisfacă nevoile respective. In asemenea caz proectul d-lui Mincu, fără a mai fi mărit, ar puteà servì pentru viitorul palat comunal central.

Nădăjduim că titularul Ministerului de Interne apreciind precumpănirea cerinţelor estetice, de care este strâns legată clădirea palatului comunal, va impune soluţiunea cuvenită spre împăcarea intereselor obşteşti.

Opinia publică, al cărei ecou se redă într'aceste rânduri, îşi va fi făcut datoria, căutând să previe săvârşirea unei greşeli, de care multe generaţii împreună cu a noastră se vor ruşina.

Răspunderea întreagă cade deci în sarcina autorităţilor respective. Avem totuşi speranţă că, în ciuda grabei ce împinge pe unii a nu luà în seamă înfrumuseţarea oraşului, cerinţele estetice ce anima pe cei mai mulţi vor învinge şi că vom reuşì totuşi să avem în Capitala Regatului un palat comunal reprezentând în mod demn progresul general la care a ajuns generaţia noastră.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ.

CRONICA ECONOMICĂ

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA CREDITULUI PUBLIC

Chestiunea de a ști, când este necesară utilizarea creditului public; precum și chestiunea influenții împrumuturilor asupra economiei naționale, au fost vreme îndelungată nelămurite.

Neclarificarea aceasta, stă în legătură cu concepția vechilor economiști despre gospodăria și cheltuelile statului.

Adam Smith, socotià numai acea muncă productivă, care servià la producerea de bunuri materiale, munca cheltuită în producerea bunurilor imateriale fiind socotită ca cheltuită fără folos. In Economia Statului producându-se bunuri imateriale, munca și cheltuelile relative la acestea erau socotite ca neproductive, și ca atare, se credeà necesar, ca ele să fie complet înlăturate sau cel puțin diminuate.

Cu atât mai mult, erau socotite drept pierdute capitalurile împrumutate, și conform acelei concepțiuni, Statul trebuià numai „în extremis" să utilizeze Creditul său. Evoluția împrejurărilor silind de nenumărate ori autoritatea centrală, Statul, să recurgă la Creditul public spre a-și acoperì cheltuelile, au forțat foarte de timpuriu pe teoreticianii financiari să se ocupe cu aceste chestiuni.

O privire istorică asupra diferitelor concepțiuni relative la această chestiune o găsim interesantă până vom ajunge la teoreticianii financiari germani: Dietzel, Adolf Wagner și Schäffle, care au clarificat în mare parte aceste chestiuni.

Cu apariția armatelor plătite, cheltuelile Statelor cresc continuu. Sfera de activitate a Statului crescând, au sporit și cheltuelile ce nu mai puteau fi acoperite de impozitele atunci existente. Monarhii erau siliți să recurgă la împrumuturi. Teoreticianii financiari ai veacului XVII-lea, cu puține excepții, sunt împotriva împrumuturilor. In vea-

cul al XVIII-lea recunosc utilizarea imprumuturilor ca un malum necesarium. Asupra teoriei întrebuinţării împrumuturilor a jucat o mare influenţă teoria reprezentată de Adam Smith relativ la neproductivitatea bunurilor imateriale.

Filozoful David Hume este de aceeaş părere ca şi Adam Smith şi în articolele publicate în 1752 relativ la Creditul Statului afirmă că este tot atât de imprudent a deschide credit unui risipitor la toate Băncile, precum a da unui om politic dreptul de a împrumută sau de a trage poliţe asupra generaţiilor viitoare (David Hume, Politische Versuche aus dem englischem übersetzt 1800).

Filozoful Berkeley, contimporan lui Hume, în mod curios este de altă părere, şi vede în politica de împrumuturi a Angliei tocmai superioritatea ei faţă de alte state.

Montesquieu se opune politicei de împrumuturi (Esprit des lois 1748 Livre XXII), Necker afirmă că împrumuturile întrebuinţate cu cumpătare pot fi folositoare Statului, însă prin sumele considerabile, ce ele pun la dispoziţia oamenilor de Stat înlesnesc facerea răsboaielor. (De l'Administration des Finances dela France, tome II. 371—83).

Napoleon I de asemenea se pronunţă împotriva împruturilor taxându-le de imorale fiindcă prin ele se supun generaţiile viitoare la impozit. (Anlagen zum Bericht de Tabak-Enquetekomission des Deutschen Reiches Bd. III).

Jean Baptiste Say e de părere, că capitalurile întrebuinţate în gospodăria Statului, sunt pierdute şi sustrase astfel unor întrebuinţări mai utile.

Teoreticianii financiari germani la începutul sec. XIX cu toate că sunt sub influenţa lui Smith, recunosc totuşi, că în anumite împrejurări, utilizarea Creditului public este indispensabilă. O treaptă pregătitoare întru găsirea formulei defininitive pentru întrebuinţarea Creditului public pe care o găsesc Dietzel şi A. Wagner, o constituesc doi teoreticiani financiari Zachariae (T. S. Zachariae v. Lingenthal, Ueber das Schuldenwesen der Staaten des heutigen Europa. Jahrb. der Gesch. u. Politik 1830, şi un om de stat rus care sub acest pseudonim publică la 1840 o lucrare asupra Creditului public.

Amândoi susţin o întrebuinţare permanentă şi nu excepţională a Creditului public.

Superioritatea lui Dietzel care urmează acestor scriitori, constă în faptul, că aduce această utilizare în legătură cu

desvoltarea Economiei Naţionale. (Dietzel. Das System der Staatsanleihen 1859).

Dietzel, sprijină utilizarea Creditului public pe presupunerea că gospodăria Statului e productivă, fiindcă şi bunurile imateriale, ca produsele statului, sunt productive. Capitalul întrebuinţat în gospodăria statului se transformă în bunurile imateriale, rezultatul activităţii generale a statului, cari constituesc un capital de mare interes general.

Dietzel găseşte următoarea formulă pentru utilizarea Creditului public. Cheltuelile ordinare, vor fi acoperite din impozite, cele extraordinare din împrumuturi.

Găsirea acestei noui formule, care a adus autorului un mare renume, a ridicat şi multe critici.

Greşeala teoriei lui Dietzel constă în aceea că socoteşte această formulă ca prea absolută, negândindu-se la împrejurările concrete, care de multe ori silesc la alte procedeuri.

A. Wagner completează această teorie, mărginind întrebuinţarea Creditului public la cazurile concrete.

Recunoaşte că de multe ori din situaţia de fapt a unei Economii naţionale, reese că ar fi mai folositor, ca cheltuelile extraordinare, să fie acoperite din impozite şi nu din împrumuturi cum preconizează formula de mai sus.

Pentru a lămurì cazurile când cheltueli extraordinare pot fi acoperite din împrumuturi şi când nu, Wagner analizează sursele cari alimentează un împrumut public.

1. Imprumuturile pot fi alimentate din capitalurile disponibile ale unei Economii naţionale. Se înţeleg prin capitaluri disponibile, acele sume, ce nu mai găsesc plasare în întreprinderile unei economii naţionale şi cari, stând în neactivitate, pot fi cu folos utilizate în scopul obştesc.

Existenţa acestor capitaluri, e numai apanagiul ţărilor bogate, în care capitalul este numeros, pe când ţările la începutul desvoltării economice, nu dispun de asemenea capitaluri de rezervă. Chiar în ţările foarte bogate, e greu de stabilit, când în adevăr asemenea rezerve de capital sunt disponibile fiindcă fluctuaţiunile pieţii, sunt foarte nesigure şi foarte brusce; dela o epocă de inactivitate, când cererea de capitaluri este mică, se poate trece la o perioadă de supra-activitate.

Oricât de bogată ar fi o naţiune în capital, un împrumut intern, alimentat din capitaluri de rezervă, va aveà de rezultat ridicareà dobânzii, fiindcă tocmai prin preà marea rezervă de capitaluri, în raport cu cererea, sunt scăzute dobânzile.

Prin întrebuinţarea acestor capitaluri în gospodăria statului, fatal va creşte dobânda. Toate aceste constatări ne dovedesc cât de greu este a preciza momentele când capitalul este în realitate disponibil. Imprumuturile alimentate din capitalurile disponibile când în realitate există, vor fi folositoare Economiei naţionale fiindcă pe deoparte, vor sporì, prin extinderea capitalului fix, producţiunea statului şi numărul bunurilor imateriale, produse în interes obştesc; iar pe de altă parte aceste împrumuturi vor constituì un mijloc sigur de plasare pentru capitalurile disponibile, cari altfel ar puteà fi plasate în întreprinderi hasardate.

2. Sursa împrumuturilor n'o constitue numai capitalurile disponibile, ci şi capitalul ce este utilizat şi valorificat în producţia economiei naţionale.

Influenţa acestui fel de împrumuturi va fi nefavorabilă economiei naţionale. Primul efect va fi ridicarea dobânzii, prin năvălirea capitalurilor în gospodăria statului şi prin diminuarea capitalului necesar diferitelor întreprinderi naţionale. Desvoltarea întreprinderilor fiind stingherită şi numărul lor scăzând, ocaziunile de plasare a muncii lucrătorului vor scădeà în număr, şi mai ţinând seamă şi de întreprinderile condamnate să disparà din cauza scumpetei banilor, lăsând o mulţime de braţe fără de lucru, ne putem închipuì mizeria ce va fi cauzată de această împrejurare. Astfel de împrumuturi isbesc mai mult în clasele sărace decât în cele bogate, fiindcă acestea din urmă prin perceperea veniturilor sub formă de dobândă, dela capitalurile plasate în rentele de stat, îşi vor continuà viaţa de mai înnainte.

Când în asemenea împrejurări sporul de cheltueli e absolut indispensabil, atunci vor rămâne două căi spre a procurà sumele necesare:

1. Se vor sporì impozitele.

Este constatat, că impozitele sunt plătite de fiecare gospodărie din limitarea consumaţiei, şi fiindcă există în firea omenească năzuinţa de a înlăturà prin orice mijloace lipsurile prin sporul producţiunii, respectiv al câştigului, rezultatul va fi sporirea venitului general al fiecărei gospodării.

In împrejurările mai sus descrise, în care economia naţională e foarte săracă în capital, prin sporul impozitelor nu se va înlăturà şi posibilitatea sporului câştigului fie-

cărui individ, ceea ce s'ar întâmplà cu siguranţă dacă in astfel de împrejurări s'ar contracta un împrumut intern.

2. Se va face împrumutul din capitalurile disponibile ale economiei naţionale străine, sau aşa zise împrumuturi cu capital străin.

Impotriva acestei categorii de împrumuturi s'au făcut multe obiecţiuni, în mare parte întemeiate, obiecţiuni ce cad în faţa foloaselor obţinute pentru economia naţională prin utilizarea acestui fel de împrumut.

Imprumuturile alimentate din capitalurile disponibile ale naţiunilor bogate, în asemenea împrejurări nu pot fi decât salutare. Vor sporì mai întâi capitalul naţional, vor sporì puterea de producţie a economiei naţionale fiindcă sporind capitalul fix naţional va sporì şi producţiunea economiei naţionale respective şi posibilitatea de a produce a fiecărui individ.

Să luăm un exemplu naţional: împrumutul ce Statul Român l-ar contractà pentru construirea unui nou pod peste Dunăre, care să deschidă noui debuşeuri comerţului şi produselor economiei naţionale, spre marea Adriatică. Prin acest împrumut, se va sporì mai întâi capitalul fix naţional, se va sporì producţia naţională, fiindcă prin crearea de noi debuşeuri se va stimulà producţia, ce va creşte chemând la viaţă noui capitaluri. Din aceste capitaluri noui produse, va fi posibilă plata dobânzilor şi anuităţilor împrumutului contractat în scopul sus numit.

Se obiectează împotriva acestui fel de împrumut că Economia naţională prin plata anuală a dobânzilor şi anuităţilor, e tributară unui Stat străin. Este just, că anual, va fi necesară plata unor dobânzi şi anuităţi, nu-i mai puţin adevărat, că aceste plăţi se vor face din capitalurile noui create şi din creşterea venitului naţional prin creşterea producţiunii, ce n'ar fi fost posibilă fără sporirea capitalului fix naţional.

Un defect rămâne ne înlăturat: greutatea naţiunii contractante de a-şi ocrotì în timpuri de criză valuta metalică. In cazuri de criză, naţiunile în posesiunea titlurilor de stat, caută să le plaseze vânzându-le, aceste titluri afluează în ţara care a contractat împrumutul fiind nevândute aci; iar numerariul trece graniţa. Printr'o politică de discont înţeleaptă a Băncii Naţionale se poate înlăturà acest inconvenient.

Teoria financiară a fost obligată de evoluţia împrejură-

rilor, să găsească o formulă de aplicare a Creditului public, punând-o în legătură cu împărţirea cheltuelilor în ordinare şi extraordinare.

In acest caz formula ar fi următoarea: cheltuelile ordinare vor fi acoperite din impozite, cele extraordinare din împrumuturi.

Care sunt criteriile de diferenţiare a cheltuelilor în ordinare şi extraordinare?

Dietzel stabileşte un criterium precis de distincţie a chetuelilor statului (Das System der Staatsanleihen). Efectele utilizării bunurilor produse în gospodăria statului sunt durabile sau trecătoare. De acest caracter depinde clasificarea cheltuelilor statului. Când efectele utilizării bunurilor produse de stat sunt momentane, astfel că necesitatea renăscând, renasc implicit şi cheltuelile destinate să le producă, atunci cheltuelile vor fi ordinare. Ex. cheltuelile făcute în scop de a răsplătì munca funcţionarilor. Munca depusă de funcţionari are drept ţel punerea în funcţiune a întregului sistem de maşinărie a statului, funcţiune ce va produce bunurile necesare fiecărui cetăţean şi pe cari fiecare în parte nu le poate produce.

Aceste bunuri trebuesc produse în mod permanent, fiindcă consumarea lor renaşte necesitatea şi cheltuelile pentru plata muncii celor chemaţi să le producă.

Când efectele folosirii bunurilor sunt durabile, astfel că prin utilizarea lor permanentă, trebuinţele sunt incontinuu satisfăcute, încât cheltueli ce ar avea de scop satisfacerea acestor necesităţi nu mai sunt necesare, aceste cheltueli vor constitui cheltuelile extraordinare. Aşà în construirea unei noui artere de comunicaţie, care odată efectuată, utilizarea ei va satisface în mod permanent trebuinţele, fără de a mai necesità vreo nouă cheltuială.

Criterul stabilit de Dietzel e foarte just, nu însă complet, de oarece conform acestui criteriu nu se pot distinge în mod absolut toate cheltuelile statului.

E foarte just că durata efectelor utilizării bunurilor produse de stat, e un criteriu care ar putea determinà cheltuelile; sunt însă cheltueli ce nu se pot determinà după această distincţie; sumele necesitate de un răsboiu, de pildă.

Aceste cheltueli ar fi extraordinare, nu fiindcă durata efectelor obţinute prin aceste cheltueli ar fi permanentă, căci foarte uşor ar putea apare un nou răsboiu. Ele vor puteà fi mai raţional clasificate nu după timpul cât vor

durà efectele utilizării bunurilor produse, ci după criteriul de a nu fi cu siguranţă prevăzute. In cazul acesta criteriul stabilit de Dietzel nu este îndestulător şi A. Wagner mai stabileşte unul nou: posibilitatea prevederii unei cheltueli, sau a necesităţii ce i-ar dà naştere.

Conform acestui criteriu, ordinare vor fi acele cheltueli, ce vor avea un caracter permanent, fiindcă se repetă în mod periodic necesitatea ce le cauzează, şi care se pot prevedea cu uşurinţă. Extraordinare vor fi acele cheltueli, ce n'au un caracter permanent, ce nu pot fi prevăzute, ex. cheltuelile unui războiu, cele necesitate pentru potolirea unei răscoale interne sau cele necesitate pentru ajutorarea celor păgubiţi în cazuri de inundaţii etc.

Primul criteriu de deosebire al cheltuelilor statului nu este în general împărtăşit. Astfel Max v. Heckel (Das Budget) este de părere că din punctul de vedere teoretic acest criteriu ar fi foarte just însă din punct de vedere practic e aproape imposibil a determinà durata consecinţelor unei cheltueli. In general criteriul al II-lea, în legătura cu permanenţa şi posibilitatea de a prevedeà cheltuelile, este cel mai răspândit, fiind împărtăşit şi de Schäffle (Zur Theorie der Wirkungen des Staatsbedarfs).

Prima întrebare, ce s'ar naşte în legătură cu împărţirea cheltuelilor în ordinare şi extraordinare, ar fi: de ce cheltuelile ordinare să fie acoperite din impozite, şi cele extraordinare din împrumuturi?

Capitalul naţional, ca şi capitalul în posesia economiei private, se împarte în capital fix şi circulant.

Prin capital naţional se înţelege în genere totalitatea bunurilor ce sunt în posesia economiei private şi utilizate la producerea bunurilor necesare în economia privată, şi altele sunt în posesia statului şi sunt întrebuinţate pentru crearea acelor bunuri pe cari fiecare gospodărie nu le poate produce.

Din capitalul naţional, capitalul fix îl vor constitui localurile necesare funcţionării instituţiilor publice, teatrele, muzeele, reţelele de comunicaţie sub orice formă, totalitatea bunurilor, ce vor puteà fi utilizate în mod permanent în producţia statului; iar capitalul circulant îl vor alcătuì bunurile necesare producţiunii statului, materia primă prin analogie cu producţiunea industrială, în cazul nostru capitalul din care se va plătì aparatul de funcţionari.

In gospodăria statului, va fiigurà nu în mod direct, ma-

teria primă din industrie, ci va fi o analogie de functiuni. Precum în industrie este necesară utilizarea materiei prime ce va fi transformată în nouile bunuri ce sunt a se produce, tot astfel în gospodăria statului, sunt necesare sumele de bani, ce ar recompensà munca funcţionarilor cari vor pune în mişcare întregul aparat de guvernământ. Cu sumele primite dela stat, funcţionarii işi procură bunurile necesare, bunuri ce indirect constituesc materia primă sau materialul circulant din industrie. In industrie pentru ca producţia să persiste, sunt necesare depozitele permanente de materie primă ; tot astfel şi în gospodăria statului sunt în mod permanent necesare sumele ce vor retribuì personalul de functionari fără de cari economia statului nu poate fi concepută.

După o formulă mai concentrată a lui Dietzel, „capital fix este cel disponibil, capital circulant cel în formaţie; cel fix este format din contribuţiunile generaţiilor trecute şi moştenit de generaţiile prezente, pe când cel circulant este format din contribuţiunile generaţiunilor prezente şi consumat de acestea".

Capitalul fix naţional se mai împarte în capital material şi imaterial; capitalul material îl constitue totalitatea instituţiilor publice, a edific.ilor, arterelor de comunicaţie, iar capitalul imaterial îl constitue însăşi ordinea din lăuntrul unui stat; consecinţa organizării lui, organizare ce are drept rezultat siguranţa publică, la adăpostul căreia se poate desvoltà şi produce fiecare gospodărie privată, fiind ocrotită de silniciile celorlalţi conlocuitori, silnicii ce ar stingherì procesul de producţie şi însăşi valoarea obiectelor produse.

Distincţiunea capitalului naţional, în fix şi circulant, a fost făcută spre a face posibilă analogia cu ceeace se petrece în economia privată, cu privire la sursele ce obicinuesc să alimenteze capitalul fix şi circulant. Pe această analogie se va baza destinarea resurselor ce vor alimentà şi în gospodăria statului, capitalul fix şi circulant.

In marile întreprinderi industriale şi în gospodăriile private, totdeauna capitalul circulant, cheltuelile destinate procurării materiei prime, sau în rezumat, toate cheltuelile de producţie, se alimentează din venit, pe când extinderea producţiunii şi a capitalului fix se face din capitalul ce va fi disponibil, sau va fi procurat pe cale de împrumut (în societăţile pe acţiuni, prin emitere de obligaţiuni). In gos-

podăriile private, capitalul circulant sau capitalul necesar la întreţinerea gospodăriei, se alimentează din venit; iar în cazul când e necesară o instalare mai mare a gospodăriei, cu un mobilier mai bogat, atunci rare ori se fac aceste cheltueli din venit şi de cele mai multe ori din capital.

Pe aceste consideraţiuni se bazează regula că veniturile ce vor pune la dispoziţia gospodăriei statului capitalul circulant, se vor alimentà din impozite, iar veniturile destinate a sporì capitalul fix şi respectiv producţia, se vor face din împrumuturi.

Veniturile cari vor alimentà capitalul circulant vor fi resurse ordinare şi se vor alimentà din impozite, iar resursele ce vor sporì capitalul fix, constituind cheltuelile extraordinare, vor fi alimentate cu resurse extraordinare, respectiv împrumuturi.

Dietzel conchide la aplicarea absolută a acestei reguli fără a ţine în seamă că practica lucrurilor nu permite întotdeauna această aplicare. A. Wagner, completează în acest punct pe Dietzel, reducând aplicaţiunea acestei reguli la prealabila analizare a împrejurărilor.

* * *

Practica financiară nu e în concordanţă cu principiile formulate de teorie cu privire la împărţirea cheltuelilor în ordinare şi extraordinare precum şi a utilizării resurselor budgetare în legătură cu această împărţire. In practică împărţirea se face adesea după un aşà zis plan financiar. Cheltuelile ordinare fiind acelea cuprinse în planul financiar, extraordinare cele ce ar obveni pe neaşteptate.

In multe state ca de ex. în Franţa, împărţirea cheltuelilor în ordinare şi extraordinare, a dus la nereguli financiare, care a adus înlăturarea metodei în împrejurările următoare:

Sub monarhia din Iulie printr'o lege din 1833 se introduce în mod permanent era budgetelor extraordinare. „Se va creà pe lângă budgetul ordinar al statului un fond extraordinar destinat executării lucrărilor publice".

Budgetul extraordinar serveà guvernelor de a ascunde creşterea cheltuelilor, fiindcă atribuiau budgetului extraordinar cheltueli ce aparţineau bugetului ordinar. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, s'au făcut incontinuu încercări până când la 1890 printr'o lege spe-

cială, se desfiinţează definitiv budgetul extraordinar, așà că azi cheltuelile cu caracter extraordinar, sunt incorporate în cheltueli ordinare.

Singurele state care s'au apropiat mai mult de principiile formulate de teoria financiară în împărţirea cheltuelilor sunt Germania, Ungaria şi Italia, care întrebuinţează în distribuirea cheltuelilor şi veniturilor budgetare schema următoare în care se ţine seamă şi de faptul că multe cheltueli sunt numai în mod aparent extraordinare, în realitate fiind ordinare fiindcă revin în mod periodic ex. cheltuelile de întreţinere sau de mărire a diferitelor localuri ale statului, cheltueli întâmplătoare dar care revin în fiecare an, pentru care motiv sunt incorporate bugetului ordinar.

Budgetul ordinar

Cheltueli }
Venituri } permanente

Cheltueli }
Venituri } întâmplătoare şi cu carater de permanenţă.

Budgetul extraordinar

Cheltueli
Venituri
Investiţiuni productive

In Belgia s'a utilizat această împărţire care a dat naştere la aceleaşi abuzuri ca în Franţa.

In 1895 s'a alipit budgetului ordinar un capital numai pentru acele cheltueli întâmplătoare, iar budgetul extraordinar va cuprinde numai acele cheltueli cari vor contribuì la perfecţionarea şi mărirea capitalului productiv naţional.

In România, nu s'a întrebuinţat niciodată o asemenea politică budgetară şi cheltuelile ca şi veniturile extraordinare sunt incorporate în budgetul general. O sumă specială este destinată în budget pentru cheltuelile extraordinare.

Impărţirea budgetului în ordinar şi extraordinar, joacă un mare rol în balansarea cheltuelilor şi mai ales în înlăturarea dificitelor fiindcă nu permite acoperirea cheltuelilor

ordinare cu resurse extraordinare—împrumuturi—ducând la erà dificitelor cronice.

In desbaterile camerilor relative la budget 15 Oct. 1892, fostul Ministru de Finanţe T. Ionescu stabileşte drept cauze ale dificitelor, sporul continuu al cheltueltlor în disproporţie cu veniturile ordinare în perioada 1874/99, recolte proaste şi mai ales greşeala politicei financiare de a se fi acoperit cheltuelile extraordinare din veniturile ordinare, din impozite.

In anii precedenţi mulţi raportori ai budgetelor între cari şi D-l V. Brătianu la 1904 exprimă desideratul pentru o mai mare ordine în finanţele statului, împărţirea budgetului în ordinar şi extraordinar.

* * *

Teoria financiară a fost silită de evoluţia faptelor, să găsească o formulă de întrebuinţare a creditului public, care însă nu poate fi absolută. In cazurile concrete joacă pe lângă consideraţiunile teoretice şi alte fapte un rol precumpănitor şi mai ales împrejurările politice, ca în toate chestiunile de economie socială.

Rămâne un fapt dovedit, că utilizarea Creditului public a devenit o sursă permanentă de venit, neconstituind numai o sursă care in extremis poate fi folosită. Pentru practica financiară, este un principiu în deobşte cunoscut că investiţiunile aducătoare de venit statului, se acoperă din împrumuturi.

CONST. C. MOTEANU

29 Martie 1912

CRONICA ŞCOLARĂ

CONGRESUL STUDENŢILOR: SEMNE DE PROGRES

Organul oficios al Românilor de peste munţi, vorbind despre tineretul de azi, afirmă următoarele: „din cei peste 800 de studenţi de la şcolile superioare din Ungaria şi din streinătate nu s'au remarcat decât doi sau trei oameni muncitori.... ceilalţi sânt simpli candidaţi de posturi mai mult sau mai puţin grase şi comode... (*Românul*, 30 Iulie, 1912).

In acelaş timp, *Gazeta Transilvaniei* (11 August a. c.), după ce constată că în generaţia trecută 90% dintre Românii cu oarecare cultură nu ştieau de loc ungureşte, iar astăzi 98% dintre intelectuali vorbesc şi scriu *bine* în limba maghiară, continuă astfel:

> „Părinţii noştri erau mândri de superioritatea lor de rasă şi aveau o conştiinţă naţională neasemănat mai tare decât majoritatea epigonilor de azi, care — deşi nu o mărturisesc — au sentimentul umilitor al inferiorităţii faţă cu aparenţele lustruite ale culturii ungureşti. Părinţii noştri citeau—dacă aveau exiginţe mai mari — cărţi şi ziare germane; noi, cei de azi, citim cărţi şi ziare maghiare. Necesitatea acestei limbi ne-a intrat până într'atâta în conştiinţă, încât *chiar având şcoală românească foarte bună în oraşul nostru*, ne trimitem copii măcar vreo doi ani la o şcoală ungurească".

Adecă îngenuchere de bună voe, abdicare din demnitatea culturală, înstreinare de fiinţa noastră etnică.

Faţă cu astfel de mărturisiri e firească întrebarea: ce mai avem de aşteptat dela generaţia de mâne în lupta pentru cultura românească?

Se înţelege, de manifestări deşerte nu mai poate fi vorba. Tăria de suflet a tineretului trebue să o judecăm după criterii mai reale şi să ajutăm şi pe studenţii care se adună acum din toate colţurile pământului românesc, să o poată judecà cu aceeaş măsură.

Dela început, afirmăm că elementele cele mai de preţ ale unei generaţii sânt acele ce s'au emancipat de sub autoritate. Orice tânăr, dacă e cinevà, trebue să devină mai curând sau mai târziu întruparea unui gând autonom. Cu fiecare dintre noi, universul e pe cale de a se crea din nou, după cum în fiecare picătură de rouă, adunată în timpul nopţii, se poate oglindì a doua zi cerul întreg cu toate minunile lui. Tot astfel, începând din cercul familiei şi sfârşind cu întreaga omenire, împrejurul fiecărui om se adună concentric, ca în jurul unui sâmbure, toată lumea de idei şi de sentimente, care pot intra în sfera personalităţii sale. Atâta numai, că la unii adaosul e organic; la alţii e o simplă aglutinare fără nici o rânduială, întocmai ca la acele vietăţi moi, care, spre a se ferì de lovirea apei, îşi îmbracă trupul cu nisip şi tot felul de pietriş mărunt, ca şi cum ar fi tăvălite în noroiu.

Acì e răspântia vieţii: Unul se naşte individualitate superioară, şi alege în chip critic, fir cu fir, tot ce intră în cadrul vieţii sale sufleteşti, iar pentru acela universul devine „lumea ca reprezentare şi *voinţă*" proprie; altul e vierme, care aglutinează fără nici o critică opiniuni de ocazie, iar pentru acesta universul rămâne, ca şi pentru vierme, lumea ca haos şi aglutinare pasivă.

Emanciparea de sub autoritatea părerii altora e deci criteriul cel mai sigur al valorii unui suflet omenesc. Swedenborg care pretindeà că vede şi lumea celor nevăzute, afirma că în cer nimeni n'are voe să steà în dosul altuia, fiindcă aceasta turbură emanarea fiinţei divine asupra celor aleşi. Cuvântul misticului suedez se potriveşte aici de minune. La universitate nimeni n'are voe să se

ascundă la spatele autorităţii cuivà — oricare ar fi acea autoritate—ci trebue să iasă făţiş înnaintea adevărului, cântărindu-l cu propria sa conştiinţă, după tăria dovezilor *pentru* sau *contra*. Prin urmare, tânărul care se ascunde la spatele cuivà, poate fi sigur că e un felah intelectual, care n'are şi nu va aveà cuvânt în conducerea neamului său, şi nici măcar în conducerea propriei sale vieţi. „Cuvântul" îi va venì veşnic tot dela alţii. Emancipat sau „mântuit" e numai cel care a ajuns din iniţiativă personală la aflarea şi verificarea adevărului. Acela până la sfârşitul sfârşitului, va păstrà în suflet aroma sentimentului d · nespusă libertate, când s'a încredinţat singur că ceeace ştie e *aşà*, iar nu altfel,—măcar de s'ar cutremura uscatul şi de s'ar tulbura toate oceanele pământului.

Mare progres, când majoritatea unei generaţii universitare ar puteà eşì dela studii cu acest sentiment faţă de adevăr! Cu acel rând de tineri s'ar începe chiar de a doua zi o eră nouă în viaţa întregului lor neam. Magistratul ar fi mai pre sus de orice înrâurire streină de legi; medicul mai pre sus de rutină; profesorul mai pre sus de papagalism...; iar cel care are darul încântător de a exprimà adevărul în forme artistice — oricare ar fi ramura artei sale — ar fi mai pre sus de convenţionalism şi imitaţie.

In faţa acestui criteriu vor trebuì deci să se judece tinerii adunaţi în congres, ca să poată ştì dacă valorează ceva, şi dacă au împlinit menirea educaţiei universitare — autonomia cugetului — ori sânt, după cum li s'a zis cu un cuvânt aspru: „entuziaste......" păpuşi ascunse la spatele altora.

Se înţelege, o judecare temeinică nu se poate face în câteva zile de congres, ci abia după ce studenţii se vor întoarce în laboratorii, seminarii şi institute, aducând rezultatele muncii lor intelectuale spre a le supune criticei şi verificării. Dar şi după unghie poţi cunoaşte pe leu. Se va puteà preţuì maturitatea tinerilor de azi şi după propunerile, pe care le vor face acum pentru perfecţionarea muncii

lor ştiinţifice. Căci ei trebue să ştie mai bine decât oricine ce este esenţial şi ce e accesoriu în lucrul lor de peste an; care curs e rodnic şi care sterp; care catedră e de prisos sau lipseşte; care regulament e incomod; care examen e adunare de grâu sănătos, şi care e un trierat zadarnic de pae şi de pleavă.

Adunându-se din atâtea universităţi: din Iaşi, Cernăuţi, Cluj, Pesta, Viena, Paris, Berlin şi multe altele; comparând organizarea studiilor, şi metodele, şi pe oamenii ce le reprezintă, congresele acestea ar puteà da pentru fiecare rând de studenţi preţioase îndrumări, ca să putem măsura progresul fiecărei generaţii în căutarea şi găsirea adevărului.

* * *

Atâta însă nu e de ajuns.

A găsi un adevăr ştiinţific nu înseamnă că ai ajuns la cel mai înnalt grad de putere sufletească. Descoperiri însemnate poate face şi un mişel. Deşteptăciunea e un accident al vieţii noastre subconştiente.

Dacă ni se îngădue o comparaţie peiorativă: inteligenţa e ca spirtul dintr'o maşină oarecare. Unde e spirt, se poate aprinde iute o flacără şi luminează dintr'odată. E lucru ştiut că toate descoperirile mari ale oamenilor celebri au fost făcute la începutul tinereţii, adică înnainte de acumularea experienţii personale. — Fericită întâmplare maşinile acestea de lucru, cu roţi care se imbină perfect şi cu spirt îndestulător.

E însă o treaptă şi mai înnaltă în erarhia sufletelor omeneşti. De la adevărul teoretic-ideal, unii pot trece la realizarea adevărului şi mai preţios pentru om ce se cheamă *bine*. Aceştia sânt în generaţia lor, ca floarea din vârful trandafirului, care soarbe cea mai curată lumină şi care, pe lângă strălucirea formei, răspândeşte şi cea mai fină mireasmă.

In adevăr, singură mintea unui mare intelectual sau dibaciu artist e interesantă la urma urmei după cum poate fi interesantă dintr'un anume punct de vedere înfăţişarea

unui mare păiajen, a unui boa constrictor sau a vreunei alte vietăţi cu oarecare însuşiri superlative. Pielea cutărui şarpe din Indii e o adevărată geometrie de forme şi de culori simetrice. Dar ce respingătoare făptură!

Un exemplu tipic între toate.

Baco de Verulam, filosoful atât de ager în cercetarea adevărului, a învăţat şi pe alţii să-l caute; dar în urma sa a lăsat pilda celei mai mari ignominii. Prietenul şi protectorul său, contele de Essex, stăruise din răsputeri pe lângă Elisabeta, până ce a căpătat pentru filosof titlul de lord şi alte ranguri şi situaţii materiale. I-a dăruit chiar şi el o moşie, şi s'a pus luntre şi punte, până l-a văzut însurat cu femeia, pe care o dorise favoritul său. Când însă vântul s'a întors, şi Essex ajunge înnaintea calăului, cine e unealta acuzării? — Baco. Iar, după ce capul generosului conte cade sub secure, cine primeşte sarcina să înnegrească în publicitate memoria victimei? — Tot Baco, inteligentul Baco, scriitorul atâtor opere filosofice, care nu l-au împedicat apoi să ieà mită ca judecător, să deà la iveală o rară nevrednicie morală şi să fie în cele din urmă osândit la puşcărie...

Fără îndoială, primatul inteligenţii în judecarea oamenilor a fost una dintre cele mai absurde erezii.

Intr'o vreme ca a noastră, când inducţia şi experimentarea sânt atât de răspândite, meritul lui Baco e mai vădit de cât ori şi când. Metoda preconizată de el a ajuns un bun obştesc şi se învălue din ce în ce în anonimat, ca şi teoremele de geometrie sau formulele de calcul matematic. Dar mişeliea egoismului său zugrăvit cu atâta artă de Macaulay, va fi în veci pomenită şi va insufla oamenilor un veşnic desgust. Alături de lauda pentru *Novum organum*, paginile criticului vor trăi ca o perpetuă înfierare a monstruozităţii morale. Ele vor spune tinerilor care se apropie de filosofie şi în genere de cultura intelectuală: luaţi seama! Inteligenţa, oricât ar fi de strălucită, nu e de ajuns pentru a fi cineva om. Dacă ai o cauză de apărat în faţa justiţiei, nu te duce la unul

ca cel ce a scris despre *idola*. Căci ce poate fi dreptatea sau onoarea ta în faţa unui filosof primitor de mită? Un fum, pe care un astfel de om deştept îl risipeşte cu o învârtire de mână. Dacă te gândeşti cu durere de inimă la neamul şi la statul din care faci parte, nu acordà încrederea ta inteligentului care e numai inteligent, chiar dacă ar fi scris o sută de *Novum organum*. Admiră, dacă vrei, romburile polihrome de pe pielea un boa constrictor, dar numai dela mare depărtare. De nu crezi, întreabă pe Hagenbeck şi-ţi va mărturisi şi el că, dintre toate făpturile, singura cu care bunul pedagog al sălbătăciunilor nu s'a împrietenit e şarpele,—cu toate că biblia îl dă ca pildă de înţelepciune. Incolăcirea egoistă a tărătoarelor şi veninul lor subtil aşezat aproape de creier, arată lămurit că în ele natura nu nimerise încă drumul cătră perfecţiune; l-a găsit abia în făpturile de mai târziu, care în latura conştiinţei devin centre de oglindire dezinteresată a universului, iar în latura simţirei devin focar de unde radiează iubirea până la marginea aceluiaşi univers, — până la luceferii ce sclipesc tainic în depărtările cerului, şi chiar dincolo de ei.

Aşa ne învaţă marea experienţă practica a lui Hagenbeck.

Prin urmare, întorcându-ne dela Baco şi dela boa spre om, criteriul după care tinerii vor putea ghici personalităţile de calitate în adevăr superioară e potrivirea între adevărul teoretic şi manifestările sale in viaţa practică.

Descoperirea ştiinţifică şi întruparea artistică a ideilor sânt acţiuni sporadice şi prin urmare excepţiuni chiar în viaţa celor ce le împlinesc; sânt mari momente de armonie, care împrumută mărimea lor şi oamenilor cărora le-a fost dăruite de odată cu coloarea ochilor, arcuirea sprâncenelor, lăţimea frunţii şi altele ca acestea. Dar dacă armonia nu se întinde şi asupra restului vieţii, personalitatea aceea rămână ştirbită şi poate fi chiar cu totul respingătoare. Oskar Wilde a sfârşit în zilele noaste la uşa puşcăriei, ca şi Baco,—de altfel spre marele noroc al renaşterii sale sufleteşti.

Asta înseamnă că peste ştiinţă şi artă mai sunt încă alte trepte de superioritate, pe care nu le poate atinge de cât acela în a cărui vieaţă armonizarea idealului cu realitate nu e sporadică, ci constantă, — atât cât aceasta încape în măsura puterilor omeneşti. La jocurile olimpice erau premii pentru osebite îndemănări: aruncarea discului, fugă, luptă etc. Premiul cel mai mare se da însă numai celor ce eşiau biruitori în toate — pentatleţilor. — Tot aşa în viaţa sufletului nu poate fi nimeni cu adevărat *superior*, fără virtute; singură ea îi poate pune cununa de laur neveştejit, dăruindu-i cea mai frumoasă însuşire *specifică* a omului — omenia.

Abià dela omenie în sus începe aşa dar deplina distincţie a unei personalităţi.

Când tânărul magistrat va judecà cu ochii deschişi numai asupra doctrinei, ori care ar fi îndemnul altora de a stâlcì adevărul, abia atunci vom puteà ştì că în el e sâmburele unei personalităţi superioare care, pe lângă ştiinţă, are şi omenie.

Când tânărul medic va îngrijì de sănătatea celor ce sufer, ca şi de a sa proprie, şi nu va da uitării poruncile ştiinţei din graba după câştig material, abia atunci vom ştì că alături de măestrie tehnică mai are şi omenie.

Când profesorul va privì pe elevi, ca pe propria sa familie, şi nu va da la spate preceptele artei sale ademenit de câştig sau de alte porniri inferioare, ci le va urmà cu evlavie, abia atunci vom şti că pe lângă pedagogie mai are şi omenie.

Când teologul nu va uità preceptele moralei, ci va căutà să le realizeze în propria sa viaţă, spre a fi tuturor pildă şi îndemn, abia atunci vom ştì că, pe lângă preoţie, el mai are şi ceia ce dă miez oricărei situaţii sociale: omenia — adevărată *humanitas*. De aceea, dacă ar fi adevărat ceiace zice *Românul:* că din atâţia auditori ai şcoalelor superioare „numai doi, trei sânt oameni muncitori, iar ceilalţi simpli candidaţi de posturi...", atunci am ştì mai dinainte hotărît,

că generaţia ce se ridică este inferioară, ar fi mai dinainte osândită — oricare ar fi numărul şi calitatea diplomelor sale. Căci pergamentul democratic al diplomei nu preţueşte aproape nimic fără pergamentul aristocratic al virtuţii, adecă al armoniei dintre adevăr şi vieaţa de toate zilele, o însuşire mai pre sus de ştiinţă, talent, naştere şi avere.

Să ne fie însă îngăduit a crede că generalizarea organului mai sus pomenit nu corespunde întocmai realităţii.

Dimpotrivă, pe lângă studii serioase de specialitate, nădăjduim că tinerii cari au răspunderea zilei de mâne vor aveà şi înnălţimea morală potrivită cu astfel de grea răspundere.

Chiar asprimea articolului mai sus pomenit e o dovadă. Cu cât judecăţile tinerilor vor fi mai severe, cu atâta e mai probabil că idealul lor moral stă mai sus. Căci ori ce generaţie în tinereţe este mai bună decât mijlocia sa; după cum la bătrâneţe, când piere căldura şi rămâne numai drojdia egoismului, e de multe ori mai pre jos chiar faţă de propria sa mijlocie de odinioară.

Dar nici aici nu se sfârşeşte erarhia criteriilor, după care se poate judeca valoarea unei personalităţi. Omenia are ea însăşi mai multe trepte. Intuiţia adevărului ştiinţific e repede, iar câteodată subită,-- cum dovedesc unele mari descoperiri; intuiţia morală e zăbavnică şi are mult mai numeroase stadii.

Există un soiu de omenie fără vlagă a celui ce se consideră „cetăţean al lumii“, privind toate neamurile pe acelaş plan, şi fiind gata în limitele justiţiei formale să se împace ori unde, cu oricine, considerând omenirea ca gloata unui caravanserai.

După cum primatul inteligenţii erà o erezie a pedagogiei vechi, de asemenea „omenia“ aceasta internaţională e o erezie a eticei metafizice — cu *égalité* şi *fraternité*. Adevărata *humanitas* nu poate fi realizată în haosul babilonic al omenirei ca turmă de indivizi, ci numai în omenirea consi-

derată ca sumă de unităţi naţionale, specific deosebite şi prin urmare neegale (1). De aceea, om deplin nu poate fi cineva de cât într'un neam şi pentru un neam.

Prin urmare dacă ar fi exact ceea ce spune *Gazeta Transilvaniei* despre înstreinarea intelectualilor români de viaţa poporului nostru, atunci ori care ar fi ştiinţa talentul şi alte însuşiri ale „intelectualilor" de peste munţi, ei se depărtează pe fiecare zi de adevărata omenie, spre a deveni o pastă incoloră, bună pentru experienţele unui stat — amalgam. Căderea lor ar fi fără de leac. — Dar şi aci, nădăjduim că răul nu e atât de mare şi, în orice caz, că leacul nu va întârzia.

Iată de ce aşteptăm cu mare luare aminte adunarea universitarilor din toate colţurile pământului românesc. Tinerii să se judece şi apoi să judece.

* * *

Aşteptăm cu nerăbdare să vedem la lucru şi această nouă generaţie, iar aşteptarea e cu atât mai vie, cu cât şi situaţia de azi a poporului nostru e cu totul specială.

De mult n'a fost împrejur o apăsare atât de intensă, iar în viaţa noastră internă o mai mare trebuinţă de coheziune şi de avânt.

Bătrânii generaţiei trecute, care a dat întâiu cu ochii de cultura apuseană, remăseseră uluiţi şi au admirat până şi mărunţuşurile. Bunul patriot Dinicu Golescu oftà şi când vedeà trăsurele din Viena. Cei puternici prin intuiţia lor originală s'au ridicat însă repede până la priceperea şi asimilarea roadelor superioare ale civilizaţiei şi au devenit ei înşişi roditori. Cogâlniceanu, abià eşit de pe băncile gimnaziului, scrieà istorie, iar discursul său inaugural la Academia Mihăileană răsună şi până azi în mintea tuturor, — cu toate scrierile erudite ce au urmat de atunci încoace. Bălcescu, la 30 de ani, lasă o operă la al cărei nivel

(1) Vezi: „*Către noua generaţie*", Minerva, 1912, p. 187 ş. a.

nu s'a mai ridicat nimeni în neamul nostru la o vârstă ca a sa. Odobescu la 17 ani scrieà despre artă cu maturitatea unui bărbat. Creangă, fără măcar să treacă hotarul ţării româneşti, dovedì că poate să mânuiască pană ca orice artist din graţia lui Dumnezeu; iar Eminescu (spre a pomenì numai pe cei morţi), sorbind în sufletul său toată lamura culturii omeneşti dela Vede până la Faust, dovedì în chip superior, că neamul românesc poate stà în faţa frumosului şi adevărului cu ochii deschişi, ca ori-care dintre neamurile alese ale pământului.

Şi astfel, generaţia care începuse cu mirare, ajunse în faţa urmaşilor o generaţie cu drept cuvânt admirată.

S'a îndrumat apoi, după înmulţirea şcolilor, o gloată tot mai numeroasă spre făgaşul culturii. Urmarea a fost însă o generaţie buimacă. Creierul masei nu erà încă destul de pregătit pentru a absorbì atâtea elemente nouă. Roadele acestei epoce, care începe cam dela moartea lui Eminescu, sunt pripite şi de o calitate inferioară. Pânăşi cei mai răsăriţi dintre scriitorii acestei perioade par a reflectà în operele lor modele de împrumut. Puţine, foarte puţine manifestări de reală originalitate. Şi nici limpezime destulă, căci este în esenţa epocelor de împrumut să fie eclectice şi prin urmare chaotice.

Au trecut însă mulţi ani de când şedem în acest purgatoriu. Printre câteva zile cu soare, foarte multe „zile ale balelor". E timpul acum să se ivească o nouă generaţie, lămurită faţă de sine şi de alţii, şi în progres faţă de trecut. In ştiinţă şi în toate manifestările, unde hotărăşte munca şi metoda, să aibă încrederea că putem face la fel, ca şi cei mai înnaintaţi dintre contimporanii noştri; în operele, unde hotărăşte talentul, să deosebească bine graniţa dintre împrumut şi originalitate, iar în desvoltarea noastră ca popor să vadă clar ţinta şi să fie gata de iniţiativă.

Am cunoscut geniul literar; nu ne îndoim că vom aveà şi pe cel ştiinţific; aşteptăm însă pe cel mai preţios din-

tre toate — geniul etic, manifestat în fapte de mare caracter: în povăţuirea mai departe a neamului.

Principiul de vieaţă al unui popor e acelaş, ca şi al unei armate: să fie totdeauna gata spre a face faţă celei mai mari primejdii posibile. Când auzim însă tânguiri ca cele din ziarele mai sus pomenite, avem impresia că viaţa noastră publică, în toate colţurile pământului românesc e cu mult mai pre jos de nivelul nevoilor naţionale. Iar îngrijirea creşte şi mai tare, când vedem că uneori cenzorii răului aşteaptă chiar ei cea dintâi ocazie să facă la fel, sau cel puţin să acopere răul făcut de alţii, căutând formule spre a-l scuzà. Iţi vine atunci să crezi că toate energiile morale sânt slăbite, că untdelemnul s'a isprăvit şi acum arde fitilul.

Speranţa însă rămâne vie. Puterea poporului nostru e imensă. Ea trebue pusă toată în mişcare şi coordonată, iar pentru aceasta trebuesc personalităţi care au atins o treaptă de superioară omenie.

Să se arate şi le vom recunoaşte îndată, căci ele vor fi mai presus de invidie şi minciună, de teamă şi oportunism şi vor îndruma cu hotărâre poporul nostru către ţinta sa de veacuri. Acelor personalităţi superioare le vor da sprijinul lor, toţi cei ce nu vor ca neamul românesc să ajungă o formaţie istorică fără relief, condusă după iniţiativă streină, de planuri streine, pentru scopuri streine şi apoi gata să fie părăsită în voia soartei la cea dintâi licitare de valori internaţionale.

Cei ce cunosc însuşirile adânci ale poporului nostru nădăjduesc însă că nu va fi aşà. Generaţia nouă care se ridică acum, judecându-se pe sine, şi judecând şi pe alţii, e datoare să ne spună că nu poate fi aşà şi nici nu va fi vreo dată.

S. M.

NOTIȚA DESPRE FOUILLÉE
ȘI
H. POINCARÉ

Franța a pierdut de curând, aproape în acelaș timp, pe doi dintre cugetătorii săi cei mai de seamă.

Filozoful Alfred Fouillée a murit în mod subit la Lyon. El erà unul dintre șefii curentului intelectualist în filozofie franceză, deși concepțiunea sa proprie cuprinde și o parte de voluntarism. Chiar în timpul din urmă a publicat o valoroasă lucrare îndreptată împotriva școlilor pragmatiste și intuiționiste. Pană mai eri el a continuat să îmbogățească cu productul muncei sale neîntrerupte, marile reviste de filozofie din Franța. In opera lui Fouillée se observă o încrucișare a vechilor tendențe eclectice, dar reînoite, reprezentate altădată mai ales, prin V. Cousin, cu curentele speculative ale filozofiei germane mai recente. Alfred Fouillée a fost profesor la Ecole Normale, odată cu d. Lachelier. Se poate spune, că origina logică a doctrinelor sale se găsește în filozofia lui Plato, asupra căreia a și făcut o lucrare, care a fost mult cetită. Sub influența concepției platonice Fouillée a rămas mereu un idealist și un intelectualist; reînviind tradiția clasică a aceleiași filozofii, el a mai fost, în Franța contemporană, un dialectician de o subtilitate cu totul neobicinuită și un strălucit sofist, în înțelesul cel bun al cuvântului. Doctrina lui Fouillée este cunoscută sub numele „filozofia ideilor-forțe“; ideile lui Plato, privite dintr'un punct de vedere relativ nou, joacă rolul unor forțe, cari determină evoluțiunea. Dar mai mult, poate, decât prin filozofia sa proprie Fouillée este însemnat prin studiile istorice, atât cele speciale cât și cele cuprinse în celelalte scrieri ale sale; în ele se simte o largă și mai ales clară înțelegere a marilor sisteme filozofice.

In foarte innalt grad interesantă, în fine, este virtouzitatea gândirei sale critice. Fouillée erà mânuitorul măiestru al generalităţilor celor din urmă, pe cari ştia să le folosească, ca unelte, pentru despicarea, combaterea sau transformarea concepţiunilor celor mai grele. Bătrânul Fouillée erà un spirit cu o structură intelectuală curat speculativă şi filozofică. Prin moartea lui dispare una dintre figurile distinse ale culturei franceze contemporane.

Henri Poincaré a fost din contra înnainte de toate un om de ştiinţă exactă; pornind de la datele pozitive ale specialităţei sale, el s'a ridicat însă şi mai sus, încercând a-i lămuri principiile, a-i preciza hotarele şi a formula chiar concluziunile filozofice cele mai apropiate. H. Poincaré a fost un mare matematician şi, mai departe, un tot aşà de mare îndrumător în astronomie şi fizică matematică. Chiar de curând a publicat o lucrare importantă asupra ipotezelor cosmologice. Luciditatea în toate ramurile şi prudenţa cunoscută a apreţierilor sale, unită cu o intensă putere de creaţiune, au făcut din H. Poincaré unul din învăţaţii cei mai ascultaţi ai timpului nostru. S'a născut în Nancy la 1854, a fost profesor la Caen şi apoi la Paris, membru al Institutului şi totdeodată al Academiei Franceze. Erà cumnatul cunoscutului filozof Emile Boutroux. Printre lucrările ştiinţifice speciale se citează mai des studiul său asupra problemei celor trei corpuri, cercetările asupra labilităţii sistemului solar (care, înnainte, se credeà fix), speculaţiunile asupra calculului probabilităţilor, descoperirile în materia funcţiunilor „fuchsiane“, etc. In concepţiea mai generală, pe care H. Poincaré o aveà despre lume şi despre ştiinţă, se poate constatà un elegant şi original scepticism. Concluziunile cele mai importante, poate, ale lui H. Poincaré sunt în privinţa aceasta cele în cari el a arătat marginile peste cari ipotezele ştiinţifice nu au trecut încă. A fost apoi un înverşunat şi sigur distrugător al speculaţiunilor cari, invocând autoritatea unor date ale ştiinţelor pozitive, ajung a trece peste metodele sau obiectul lor pronunţându-se în domenii, unde omul de ştiinţă exactă nu mai poate dà o soluţiune satisfăcătoare. Dincolo de aceste limite Poincaré pune un mare semn de întrebare, asupra căruia nu se crede în drept a da nici o lămurire, în afară de aceea, că posibilităţile fiind infinit de multe, ştiinţa omenească nu va putea fi niciodată desăvârşită. Ştiinţa însăşi, cu noţiunile sale rânduite în sistemă, este

numai un fel de privire mai comodă, decât cea obicinuită, asupra unei reţele de datele reale care sunt de o complexitate infinită; comoditatea sa consistă in aceasta, că ea găseşte soluţiunile cele mai simple, adică cele cari reprezentă cel mai mic efort al inteligenţei noastre omeneşti şi tot deodată eficacitatea cea mai mare pentru noi; aceasta nu însemnează însă, că realitatea nu ar mai putea fi cunoscută în infinit de multe alte moduri mai complicate. In sensul acesta ştiinţa este aşa dar ceva relativ la om şi la posibilităţile lui de acţiune. Aci este punctul din doctrina marelui învăţat, pe care pragmatiştii l-au interpretat în sensul lor invocând astfel autoritatea sa.

H. Poincaré a fost în fine un humanist dintre cei mai convinşi; în lupta, care se duce în Franţa, spre a se redà studiilor clasice insemnătatea ce li se datoreşte în învăţământ, el şi-a spus cu tărie şi cu adâncime cuvântul; nu a trecut multă vreme de altfel, de când a ţinut la Viena o conferenţă asupra strânsei legături, care există între humanităţi şi ştiinţele exacte.

In filozofie, în sfârşit, H. Poincaré a formulat o serie de reflexiuni interesante, în special asupra spaţiului. Se pare aci, că în cele din urmă a revenit asupra unei interpretări cunoscute, care se dase concepţiunei sale. Adevărurile geometriei nu ar fi numai consequentele unor pure artificii convenţionale şi nu ar fi prin urmare aceasta cauza, pentru care ele sunt identice la toate spiritele inteligente. In constituţiunea completă a spaţiului studiat de filozofi mai intervine încă un element cu totul deosebit, din care decurge valoarea sa obiectivă; acel element depăşeşte însă cadrul unei simple speculaţiuni asupra principiilor geometriei. Fără a puteà insistà aci mai mult asupra acestor noţiuni delicate, trebue să notăm însă, că Poincaré a fost şi în domeniul filozofiei, precum a fost în acela al mai multor ştiinţe exacte deodată, un cercetător, al cărui cuvânt a avut o mare greutate şi a cărui prudenţă, în afirmări erà în deobşte recunoscută. Cu Poincaré s'a stins unul dintre cugetele cele mai distinse ale timpului nostru. O operaţiune chirurgicală, care a părut până în cel din urmă moment reuşită, i-a adus sfârşitul.

M. DJ.

BIBLIOGRAFIE

N. Iorga *Un ofițer român în oastea lui Carol al XII.* București 1912.
Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folclorul românesc, București, 1912.
Gr. Antipa *Cercetări hidrobiologice în România. Discurs de recepție la Academie*, București 1912.
Ioan Al. Brătescu-Voinești. *Intunerec și lumină. Nevele*, Iași, Edit. «Vieții Românești, 1912.
Gh. din Moldova. *Versuri și Proză*, Iași, Edit. «Viața Românească», 1912.
Vecchio (Giorgio del). *Dreptul și personalitatea omenească în istoria gândirii.* București, 1912.
Anuarul Seminarului musulman din Medgidia pe anul școlar 1911-1912, Constanța 1912.
Balș (G.) și Ghika-Budești (N.) *Ruinile bizantine din Messembria*, București, 1912.
Cosmovici (Nicolas L.) *Contribution à l'etude de la faune protozoaire, de la Roumanie* Iassy, 1912.
Anestin (Victor). *Cometele, eclipsele și bolizii ce s'au observat în România, între 1386 și 1853 după manuscrise și documente*, București 1912.
Consiliul superior al agriculturii: *Dare de seamă asupra aplicării legii pentru învoeli agricole în anul 1911*, București 1912.
Netzhammer (R.) *Ceva nou despre Istros*, București 1912.
Dan (Dimitrie). *Biserica din mănăstirea Sucevița*, București, 1912.